

653 Øyfolkets fortellinger

2025 - scenarier fra Smøla, Frøya og Vega

NINA Rapport

Jørn Thomassen, John Linnell, Birgitte Skar, Thomas Risan, Arne Follestad, Per Arild Aarrestad, Gro Jerpåsen, Kjell Harvold, Camilla Næss, Kari Larsen, Ilan Kelman, Inga E. Bruteig og Knut Fageraas

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Øyfolkets fortellinger

2025 - scenarier fra Smøla, Frøya og Vega

Jørn Thomassen

John Linnell

Birgitte Skar

Thomas Risan

Arne Follestad

Per Arild Aarrestad

Gro Jerpåsen

Kjell Harvold

Camilla Næss

Kari Larsen

Ilan Kelman

Inga E. Bruteig

Knut Fageraas

Thomassen, J., Linnell, J., Skar, B., Risan, T., Follestad, A., Aarrestad, P. A., Jerpåsen, G., Harvold, K., Næss, C., Larsen, K., Kelman, I., Bruteig, I.E. & Fageraas, K. 2011. Øyfolkets fortellinger – 2025 - scenarioer fra Smøla, Frøya og Vega. – NINA Rapport 653. 80 s.

Trondheim, juni 2011

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-2234-1

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

Signe Nybø

ANSVARLIG SIGNATUR

Forskningssjef Inga E. Bruteig (sign.)

OPPDRAGSGIVER(E)

Norges forskningsråd

KONTAKTPERSON(ER) HOS OPPDRAGSGIVER

Helge Klemsdal

FORSIDEBILDE

Smøla, Vega og Frøya, foto: Jørn Thomassen

NØKKEWORD

Scenario, 2025, AEAM, deltakende prosess, lokalbefolkning, Smøla, Frøya, Vega

KEY WORDS

Scenario, 2025, Adaptive Environmental Assessment and Management (AEAM), participatory process, local community, Smøla, Frøya, Vega

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

Postboks 5685 Sluppen
7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 73 80 14 01

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 22 60 04 24

NINA Tromsø

Framsenteret
9296 Tromsø
Telefon: 77 75 04 00
Telefaks: 77 75 04 01

NINA Lillehammer

Fakkeltgården
2624 Lillehammer
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 61 22 22 15

www.nina.no

Sammendrag

Thomassen, J., Linnell, J., Skar, B., Risan, T., Follestad, A., Aarrestad, P. A., Jerpåsen, G., Harvold, K., Næss, C., Larsen, K., Kelman, I., Bruteig, I.E. & Fageraas, K. 2011. Øyfolkets fortellinger – 2025 - scenarioer fra Smøla, Frøya og Vega. – NINA Rapport 653. 80 s.

"Øyfolkets fortellinger" består av 4 scenariofortellinger fra hver av øykommunene Smøla, Frøya og Vega. Scenariofortellingene er basert på resultatene fra scenarioutviklingsseminarer holdt på Smøla 14.-15. mai 2008, Frøya 12.-13. mai 2009 og Vega 23.-24. september 2008, på oppfølgingsseminarer på alle øyene i mai 2010, og komplettert med en del utfyllende tilleggstekst fra NINA og NIKU. Hovedresultatene fra seminarene var en rekke miniscenarioer laget av de lokale deltakerne (se [NINA-rapport 376](#) (Smøla), [NINA-rapport 482](#) (Frøya) og [NINA-rapport 399](#) (Vega)).

På samme måte som nåtida ble bestemt av valg gjort i fortida, vil framtida bestemmes av valg som gjøres nå. Mye av valgene vil dreie seg om balansen mellom bruk og vern. Det er sjelden at valg fører til "Ole Brumm-effekter" for alle, og ofte vil valg som fører til en tilstand utelukke andre tilstander. Slike avveininger er viktig å synliggjøre på veien mot framtida.

Hver av scenariofortellingene er konsentrert omkring seks hovedtema: *Samfunn* (befolkning og trender, utdanning, befolkningsstruktur, velstand); *Næringsvirksomhet* (særlig landbruk, fiske og havbruk, men gjerne også sekundærnæringer); *Transport* (fastlandsforbindelse eller ikke, næringstransport, privat transport); *Energisituasjonen* (vindmøller på land og til havs, eventuelt også andre energitema); *Landskap* (natur- og kulturlandskap inkl. kulturminner og kulturmiljø, fugler, dyr, økosystem, biotoper, habitater og verneområder) og *Turisme* (geoturisme, fisketurisme, rekreasjon, jakt og friluftsliv).

Som ellers i verden er det også slik på de tre øyene at det er vanskelig å beskrive verden i svart-hvitt. Fortellingene inneholder variasjoner over mengden vern og mengden bruk og spenningen mellom nasjonale og lokale interesser og drivkrefter. Vi har forsøkt å beholde så mye som mulig av øyfolkets utforskning og betraktninger av framtidens muligheter, gitt dagens lokale forhold og trender. Utforskning av muligheter basert på selvdefinerte usikre drivere er ment å være en kreativ prosess. Det ble det da også på alle øyene, og fantasien fikk spillerom. Ettersom scenaribyggning ikke baseres på prediksjoner (framskrivninger av sannsynlig utvikling basert på tidligere trender) har vi valgt å beholde mye av øyfolkets kreativitet i fortellingene, men vi har valgt å anonymisere lokale personer.

Mange forhold kan inkluderes i slike scenarioer, men noe av metodikken har vært å få fram tema som opptar lokalbefolkningen. Framtida vil etter all sannsynlighet ikke være enten slik den ene eller den andre scenariofortellingen beskriver, men heller bestå av elementer hentet fra flere av fortellingene.

Jørn Thomassen, John Linnell, Arne Follestad, Per Arild Aarrestad, Camilla Næss, Inga E. Bruteig, Norsk institutt for naturforskning (NINA), 7485 Trondheim jorn.thomassen@nina.no.
Thomas Risan, Kari Larsen, Knut Fageraas, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), Gaustadalléen 21, 0349 Oslo
Birgitte Skar, NIKU/ Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, Gunnerushuset*A172, Erling Skakkes gate 47B, 7012 Trondheim
Gro Jerpåsen, NIKU/ Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB), Institutt for landskapsplanlegging (ILP), Postboks 5003, 1432 Ås
Kjell Harvold, Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR), Gaustadalléen 21, N-0349 Oslo
Ilan Kelman, Senter for klimaforskning (CICERO), Pb. 1129 Blindern, 0318 Oslo

Abstract

Thomassen, J., Linnell, J., Skar, B., Risan, T., Follestad, A., Aarrestad, P. A., Jerpåsen, G., Harvold, K., Næss, C., Larsen, K., Kelman, I., Bruteig, I.E. & Fageraas, K. 2011. Tales of the islanders – 2025 - scenarios from Smøla, Frøya and Vega, Norway. – NINA Report 653. 80 pp.

Tales of the islanders consist of 4 scenario stories from each of the Norwegian island municipalities, Smøla, Frøya and Vega. The scenario stories are based on results from scenario workshops conducted at Smøla 14.-15. May 2008, Frøya 12.-13. May 2009 and Vega 23.-24. September 2008, on follow-up seminars at all three islands in May 2010, and with additional supplements written by NINA and NIKU. The main results from the scenario workshops consist of a series of miniscenarios, or snippets, produced by the local participants ([see NINA-report 376](#) (Smøla), [NINA-report 482](#) (Frøya) and [NINA-report 399](#) (Vega)).

In the same way that the present has been formed by choices done in the past, the future will be decided by decisions done now. Much of the decisions will concentrate on the balance between use and conservation of natural resources. Seldom will choices lead to “Winnie the Pooh effects” for all, and often will choices leading to one condition exclude others. Such trade-offs are important to make visible on the journey into the future.

Each of the scenario stories focus on six main issues: Society; Business; Transport; Energy; Landscape and Tourism. On the three islands, as everywhere else in the world, it is difficult to describe the world in black and white. The stories contain variations over the amount of use and conservation, and the tension between national and local interests and driving forces. We have tried to keep as much as possible of the local people’s exploration and reflections of future possibilities, given the present local conditions and trends. Exploring future possibilities based on self defined uncertain drivers is meant to be a creative process, which definitely was the case on all three islands. Since scenarios not are based on predictions and probabilities, we have tried to keep as much as possible of the islanders’ creativity in the scenario stories, but concrete locals have been anonymized.

The scenarios are focused on conditions which were assessed important for the local people attending the process. The future will probably not be as described in one single scenario story, but be a combination of elements found in several of the stories.

Jørn Thomassen, John Linnell, Arne Follestad, Per Arild Aarrestad, Camilla Næss, Inga E. Bruteig, Norwegian Institute for Nature Research (NINA), NO-7485 Trondheim, Norway
jorn.thomassen@nina.no.

Thomas Risan, Kari Larsen, Knut Fageraas, Norwegian Institute for Cultural Heritage Research (NIKU), Gaustadalléen 21, NO-0349 Oslo, Norway

Birgitte Skar, NIKU/ Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Section for archaeology and cultural history, Gunnerushuset*A172, Erling Skakkes gate 47B, NO-7012 Trondheim, Norway

Gro Jerpåsen, NIKU/ Norwegian University of Life Sciences (UMB), Department of Landscape Architecture and Spatial Planning, Box 5003, NO-1432 Ås, Norway

Kjell Harvold, Norwegian Institute for Urban and Regional Research (NIBR), Gaustadalléen 21, NO-0349 Oslo, Norway

Ilan Kelman, Center for International Climate and Environmental Research (CICERO), Box 1129 Blindern, NO-0318 Oslo, Norway

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	4
Innhold	5
Forord	7
1 Innledning	8
1.1 Hva er scenarioer og hva er det ikke.....	8
1.2 Metode.....	8
1.3 Scenariofortellingene.....	9
2 Scenario Smøla 2025 - 4 framtidfortellinger	11
2.1 Scenario 1: <i>Lysere tider</i>	12
2.1.1 Smølasamfunnet.....	12
2.1.2 Næringsvirksomhet.....	13
2.1.3 Transport.....	14
2.1.4 Energisituasjonen.....	15
2.1.5 Landskap.....	15
2.1.6 Turisme.....	16
2.2 Scenario 2: <i>Sentralisering</i>	17
2.2.1 Smølasamfunnet.....	18
2.2.2 Næringsvirksomhet.....	19
2.2.3 Transport.....	19
2.2.4 Energisituasjonen.....	20
2.2.5 Landskap.....	20
2.2.6 Turisme.....	21
2.3 Scenario 3: <i>Kvelende skylag</i>	22
2.3.1 Smølasamfunnet.....	23
2.3.2 Næringsvirksomhet.....	23
2.3.3 Transport.....	24
2.3.4 Energisituasjonen.....	24
2.3.5 Landskap.....	25
2.3.6 Turisme.....	25
2.4 Scenario 4: <i>Hus treng folk</i>	26
2.4.1 Smølasamfunnet.....	26
2.4.2 Næringsvirksomhet.....	27
2.4.3 Transport.....	28
2.4.4 Energisituasjonen.....	28
2.4.5 Landskap.....	28
2.4.6 Turisme.....	29
2.5 Ønske om et ekstrascenario for Smøla.....	30
3 Scenario Frøya 2025 - 4 framtidfortellinger	31
3.1 Scenario 1: <i>Ligge i grønne enger</i>	32
3.1.1 Frøysamfunnet.....	33
3.1.2 Næringsvirksomhet.....	33
3.1.3 Transport.....	34
3.1.4 Energisituasjonen.....	34
3.1.5 Landskap.....	34
3.1.6 Turisme.....	35
3.2 Scenario 2: <i>Bruk – og kast</i>	36
3.2.1 Frøysamfunnet.....	37

3.2.2	Næringsvirksomhet.....	37
3.2.3	Transport.....	38
3.2.4	Energisituasjonen.....	38
3.2.5	Landskap.....	39
3.2.6	Turisme.....	39
3.3	Scenario 3: <i>"Der sitter en underlig gråsprengt en..."</i>	40
3.3.1	Frøysamfunnet.....	41
3.3.2	Næringsvirksomhet.....	41
3.3.3	Transport.....	42
3.3.4	Energisituasjonen.....	42
3.3.5	Landskap.....	42
3.3.6	Turisme.....	43
3.4	Scenario 4: <i>Vernet tar kvelertak</i>	43
3.4.1	Frøysamfunnet.....	44
3.4.2	Næringsvirksomhet.....	45
3.4.3	Transport.....	45
3.4.4	Energisituasjonen.....	45
3.4.5	Landskap.....	46
3.4.6	Turisme.....	46
4	Scenario Vega 2025 - 4 framtidfortellinger.....	47
4.1	Scenario 1: <i>Solskinnsøya</i>	48
4.1.1	Vegasamfunnet.....	49
4.1.2	Næringsvirksomhet.....	49
4.1.3	Transport.....	52
4.1.4	Energisituasjonen.....	52
4.1.5	Landskap.....	53
4.2	Scenario 2: <i>Turismen på ville veier</i>	60
4.2.1	Vegasamfunnet.....	61
4.2.2	Næringsvirksomhet.....	61
4.2.3	Transport.....	63
4.2.4	Energisituasjonen.....	64
4.2.5	Landskap.....	64
4.2.6	Turisme.....	66
4.3	Scenario 3: <i>Der som alle skulle tru at ingen kunne bu - ødeøya</i>	67
4.3.1	Vegasamfunnet.....	68
4.3.2	Næringsvirksomhet.....	69
4.3.3	Transport.....	70
4.3.4	Energisituasjonen.....	71
4.3.5	Landskap.....	71
4.3.6	Turisme.....	73
4.4	Scenario 4: <i>Kaosøya</i>	73
4.4.1	Vegasamfunnet.....	74
4.4.2	Næringsvirksomhet.....	75
4.4.3	Transport.....	76
4.4.4	Energisituasjonen.....	77
5	Referanser.....	80

Forord

Norsk institutt for naturforskning (NINA)(www.nina.no) har ledet et Strategisk instituttprogram (SIP) omkring scenaribyging. Prosjektet har gått over fem år (2006 – 2010) og var finansiert av Norges forskningsråd. De fleste andre instituttene i Miljøalliansen (NIKU, NIBR, NILU og Cicero) har også deltatt i SIP-en.

Instituttprogrammet har bl.a. hatt som mål å øke Miljøalliansens kompetanse til å utvikle scenarier, utvikle scenariometodikk og gjennomføre konkrete scenarioprosesser i utvalgte norske landskaper. En sentral del av SIP-en har vært å engasjere lokalbefolkningen i scenarioarbeidet, ved at ressurspersoner samles på arbeidsseminarer og sammen utvikler framtidsbilder av sine egne lokalsamfunn. Slike deltakende prosesser er gjennomført i tre norske landskaper: Øy-samfunnene Smøla, Vega og Frøya. Det første seminaret ble gjennomført på Smøla 14. – 15. mai 2008, det andre på Vega 23. – 24. september 2008 og det siste på Frøya 12. – 13. mai 2009. I 2010 ble det gjennomført oppfølgingsseminarer på alle tre øyene, hvor de bearbejdede resultatene fra scenarioutviklingen ble presentert og bearbejdet videre.

NINA og NIKU har slutført scenarioene og denne rapporten presenterer alle 12 scenariorfortellingene, 4 fra hver av øyene.

Trondheim 16. juni 2011

Jørn Thomassen

1 Innledning

1.1 Hva er scenarier og hva er det ikke

Det finnes mange, men liknende definisjoner på hva et scenario er. I følge UNEP (2002) er *scenarier "beskrivelser av reiser til en mulig framtid. De reflekterer ulike antakelser om hvordan dagens trender vil videreføres, hvordan kritiske usikkerheter vil virke og hvordan nye faktorer vil påvirke utviklingen"*.

Andre scenariodefinitjoner:

- European Commission 2002, (from *ForSociety 2007*): *Foresight can be defined as a systematic, participatory, future intelligence gathering and medium-to-long-term vision-building process aimed at present-day decisions and mobilising joint actions.*
- Canadian Sustainability Indicators Network (CSIN) 2007: *A scenario is a coherent and plausible story, told in words and/or numbers, about the possible future for a specified socio-ecological system.*

Det er også generell enighet om at *"scenarios do not predict. Rather, they paint pictures of possible futures, and explore the differing outcomes that might result if basic assumptions are changed (UNEP 2002)"*. Scenarier er altså ikke prediksjoner om framtida (som baseres på sannsynligheter), men heller en prosess som utforsker muligheter og usikkerheter på en vei mot en framtidig tilstand.

Det er beskrevet mange tilnærminger for å utvikle og bygge opp scenarier. Mest kjent er kanskje arbeidet i forbindelse med utviklingen av tusenårsmålene (Millennium Ecosystem Assessment 2005) og arbeidet i regi av UNEP gjennom GEO Resource Book (UNEP 2007a,b). De fleste scenario utviklingsprosesser baseres på en trinn-for-trinn tilnærming (se bl.a. Etienne et al. 2003; Börjeson et al. 2006).

Hovedforskjeller i scenarioprosesser er om man velger å starte med dagens situasjon og finne veien fram mot en framtidig tilstand, eller om utgangspunktet er en framtidig tilstand for så å finne ut hvordan veien fram dit er. Det er også en hovedforskjell om scenarioarbeidet er ekspertbasert eller om det baseres på deltakende prosesser. Videre vil det være store metodiske forskjeller om scenariofortellingene (narrativene) framkommer gjennom diskursanalyser, eller om det velges en mer kvantitativ tilnærming. Uavhengig av tilnærming og metode, synes det å være en del felles nøkkelelementer eller trinn ved utviklingen av scenarier (se bl.a. Fagerheim 2007, UNEP 2007b).

1.2 Metode

Scenarioutviklingen på Smøla, Frøya og Vega er basert på at lokale deltakere sjøl skal utforske framtida. De deltakende prosessene er basert på en arbeidsform hentet fra Adaptive Environmental Assessment and Management (AEAM) metoden (Holling 1978; Hansson et al. 1990) AEAM er en systematisk trinn for trinn prosess hvor deltakerne arbeider i grupper og hvor de skal identifisere hovedkomponenter som framtidssbildene i scenariofortellingene skal konsentrere seg om (Verdsatte Økosystem Komponenter (VØKer)) og finne fram til de viktigste driverne (påvirkningsfaktorer) som kan påvirke utviklingen. Videre skal VØKer og drivere kobles sammen i et årsak – virkningskart som danner grunnlaget for utviklingen av miniscenarier. Miniscenarier er igjen grunnlaget for utviklingen av scenariofortellingene.

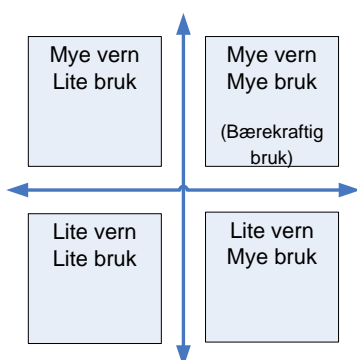
AEAM-metoden brukt i scenarioutviklingen på Smøla, Frøya og Vega er nærmere beskrevet i tre NINA-rapporter (Thomassen et al. 2008a, b, 2009).

1.3 Scenariofortellingene

Framtida bestemmes av valg. I disse øysamfunnene er fokuset rettet mot balansen mellom bruk og vern. Det er sjelden at valg fører til "Ole Brumm effekter" for alle, og ofte vil valg som fører til en tilstand utelukke andre tilstander. Slike avveininger er viktig å synliggjøre på veien mot framtida.

Scenariofortellingene er basert på resultatene fra scenarioutviklingsseminarer holdt på Smøla 14.-15. mai 2008, Frøya 12.-13. mai 2009 og Vega 23.-24. september 2008, på oppfølgingsseminarer på alle øyene i mai 2010, og komplettert med en del tilleggstekst fra NINA og NIKU. Hovedresultatene fra seminarene var en rekke miniscenarioer eller snippets laget av de lokale deltakerne (se [NINA-rapport 376](#) (Smøla), [NINA-rapport 482](#) (Frøya) og [NINA-rapport 399](#) (Vega)).

Fortellingene er bygget opp omkring vern og bruk problematikken og kan illustreres gjennom 4 dimensjoner:

Som ellers i verden er det også slik på de tre øyene at det er vanskelig å beskrive verden i svart-hvitt. Fortellingene inneholder variasjoner over mengden vern og mengden bruk og spenningen mellom nasjonale og lokale interesser og drivkrefter. Vi har forsøkt å beholde så mye som mulig av øyfolkets utforskning og betraktninger av framtidens muligheter, gitt dagens lokale forhold og trender. Utforskning av muligheter basert på selvdefinerte usikre drivere er ment å være en kreativ prosess. Det ble det da også på alle øyene, og fantasien fikk spillerom. Ettersom scenariorbygging ikke baseres på prediksjoner (sannsynligheter) har vi valgt å beholde mye av øyfolkets kreativitet i fortellingene, men vi har valgt å anonymisere lokale personer.

Mange forhold kan inkluderes i slike scenarioer, men noe av metodikken har vært å få fram tema som opptar lokalbefolkningen. Mange viktige og mer globale tema er ikke med i fortellingene eller tonet ned, for eksempel olje- og gassproblematikken og mulige oljekatastrofer som vil kunne ha enorm betydning for øyene, den globale matvaresituasjonen eller mulige finanskriser i framtida.

Framtida vil etter all sannsynlighet ikke være enten slik den ene eller den andre scenariofortellingen beskriver, men heller bestå av elementer hentet fra flere av fortellingene. Og som nevnt, framtida formes av valg som gjøres i nåtida, og kanskje kan de ulike framtidsbildene som her presenteres hjelpe til at viktig og kanskje riktige valg tas til det beste for øyfolkets framtid.

Slik sett er miniscenarioene øyfolkets røster, og vi håper dette prosjektsamarbeidet kan bidra til at øyfolket også i framtida vil utforske nye muligheter framtida kan by på.

Scenariofortellingene er bygget opp omkring følgende tema/kapitler

- **Samfunn:** Befolkning og trender, utdanning, befolkningsstruktur, velstand
- **Næringsvirksomhet:** Særlig landbruk, fiske og havbruk, men gjerne også sekundærnæringer

- **Transport:** Fastlandsforbindelse eller ikke, næringstransport, privat transport
- **Energisituasjonen:** Vindmøller på land og til havs, evt. andre
- **Landskap:** Natur- og kulturlandskap inkl. kulturminner og kulturmiljø. I landskapet inkluderes også fugler, dyr, økosystem, biotoper, habitater og verneområder
- **Turisme:** Geoturisme, fisketurisme, rekreasjon, jakt og friluftsliv

I fortellingene er det også antydnet en del indikatorer, eller målepunkter som kan brukes for å se om framtidsbildene er blitt slik scenariofortellingene beskriver.

2 Scenario Smøla 2025 - 4 framtidfortellinger

Sammenstilt av Jørn Thomassen (NINA), Camilla Næss (NINA) og Thomas Risan (NIKU) med viktige innspill fra øyfolket.

Foto: J. Thomassen/NINA

2.1 Scenario 1: *Lysere tider*

Folketallet øker generelt i øysamfunnene langs kysten, også på Smøla. Norge er medlem av EU, og det gis gode tilskudd til Utkant-Norge som også prioriteres opp med gode nasjonale rammebetingelser til jordbruket. Smøla fikk i starten av århundret status som såkalt omstillingskommune med statlige overføringer, noe som var til god nytte for videre næringsutvikling. Levende vern gjennom bærekraftig bruk er rettesnoren for verdiskapningen i kommunen. Grønn næring er i fokus.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Økende befolkning på Smøla
- Forvaltningen er restriktiv i marine områder, og godt forankret i lokalbefolkningen
- Liberal forvaltning på land, restriktivt marint
- Norge medlem av EU

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2009	Interessen for utegangersau øker.
2010	Befolkningen på Smøla teller 2143 personer.
	Havforskningsinstituttet slår alarm fordi kystnære fiskeressurser er truet.
	SAE Vind sender inn konsesjonssøknad om vindparkanlegg på Skardsøya
	Smøla satser friskt på turisme
2012	Den nye ferga Fjordgløtt settes i drift.
	Smøla havfiskesenter satser på en blanding av konferanser med tilhørende kortreist gourmetmat i vintersesongen, og mer økoturisme i sommersesongen.
2013	Planene om flere vindmøller på Smøla legges brakk.
2014	Krav om bedre kommunikasjon til og fra Smøla
	Bygging av ny barnehage.
	Arkeologiske levninger funnet i den atlantiske høgmyra.
2015	Smøla kommune mottar kultur-minnepris.
	Kun 1 person har fiske som hovednæring
2016	Fiskeforedlingsanlegget Smøla Havprodukter A/S bygges på Veidholmen.
	Norge blir medlem av EU
2017	Ny undersjøisk tunnel står klar i 2017 etter at Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse vant fram i 2015.
2018	Riksvei 669 ferdig oppgradert.
	Antall fisk i merder tillates økt med 10 %
2019	Planer om offshore vindpark godkjennes
2022	Befolkningsøkning fører til stort press på tomtearealer, kommunen legger begrensninger på hytteutbyggingen.
	Smøla Havprodukter A/S moderniseres pga nye EU bestemmelser.
2023	Offshore vindpark utenfor Smøla står ferdig
	Smøla havprodukter A/S mottar Innovasjonsprisen fra Innovasjon Norge
2025	Befolkningen på Smøla teller 3000 personer
	En lokal entusiast presenterer sitt kulturminne, Brattvær kirke, nøyaktig 16 år etter at vedkommende presenterte kirken første gang.

2.1.1 Smølasamfunnet

Det er 3 000 innbyggere på Smøla, med en solid økning de siste 10 årene. Mye skyldes at Smølaværingene vil være på sin barndoms øy, men også attraktive betingelser for arbeid og bolig har tiltrukket arbeidskraft fra Øst-Europa, spesielt fra Litauen og Estland, samt landbruksområder langs Norskekysten. Kommunen har vært nødt til å legge ut flere nye boligfelt (Indikator: Befolkningsstatistikk, antall beboere på Frostahaia, byggetillatelse). Restriktiv forvaltning av marine ressurser er stort sett godt forankret i lokalbefolkningen på grunn av at det fører til verdiskapning

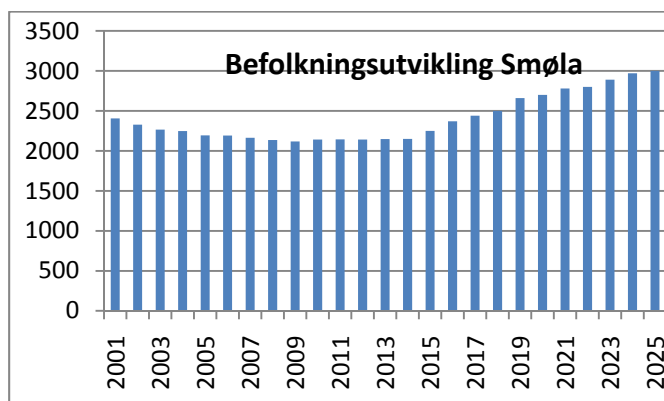
i lokalsamfunnet. Men deler av lokalbefolkningen er likevel frustrert ettersom den restriktive forvaltningen fører til at det er vanskelig å utnytte potensialet i skjærgården. Særlig har en aldrende rorbuert engasjert seg sterkt for å gjenåpne mulighetene for skjærgårdsrafting.

Foto: I. Kelman/CICERO

Smøla starter i disse dager storsatsing på naturbasert reiseliv, tilflytting til kystnære områder, kontrollert hyttebygging.

Befolkningsveksten har også ført til at flere hundre ønsker å bygge seg hytte i kommunen, fortrinnsvis nær sjøen. På tross av en liberal forvaltning på land legger strandplanloven og lokale myndigheter imidlertid en begrensning på hyttebygging. Innflyttere til Smøla erkjenner likevel at allemannsretten og fri ferdsel bevares for alle.

Befolkningsutvikling på Smøla de siste 25 årene

2.1.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. Det viste seg umulig å isolere Norge fra EU og medlemskap ble forhandlet fram i 2016 (Indikator: antall aktive gårdsbruk). Økte tilskudd fra EU har stimulert lokalbefolkningen og det er stor vilje til å satse på jordbruk, både ved nyetableringer, gjenopptakelse av gamle bruk, samdrift og økologisk dyrking. Den marine verneplanen stimulerer til ny forskning, bruk av ny teknologi og investeringer generelt og har ringvirkninger også inn i landbruket. Staten yter betydelige tilskudd særlig til nyetableringer.

Norsk Villsaulag ble stiftet i 1995 noe som førte til at antallet gammelnorsk sau- og villsaubønder vokste ganske hurtig langs kysten, også på Smøla. Etter at en av gårdbrukerne, 8.5.2009 sendte søknad om konsesjon på erverv av fast eiendom (del av gnr.2 bnr. 29) økte interessen for utegangersau blant andre bønder ytterligere. Liberale nasjonale tilskuddsordninger har i tillegg stimulert mange til å satse på produksjon av utegangersau. Tilskuddene fra Regionalt miljøprogram for Møre og Romsdal (2009) på 100 kroner for inntil 75 sau over 1 år og 50 kroner for 76 - 300 dyr bidro til økt produksjon. Utegangersauen fra Smøla er blitt en merkevare og det er stor etter-

spørsmål nasjonalt og internasjonalt. De mange dyra på beite hele året har holdt kulturlandskapet ved like og trær vokser stort sett i en smal sone på øyas østside (Indikator: antall sau; vegetasjonskart).

Fiskeri. På Smøla skjedde det en gradvis reduksjon i antall aktive kystfiskere fra omkring 1980 til 2015 da kun en person på Veidholmen hadde kystfiskeri som eneste yrke. Fiskerne arbeider hovedsakelig på havgående båter, og det er fortsatt rekruttering til yrket. Fangsten leveres stort sett til foredling til det store foredlingsanlegget Smøla Havprodukter A/S på Veidholmen. Det hypermoderne anlegget ble bygget i 2016 og modernisert ytterligere da nye EU bestemmelser ble innført i 2022. (Indikator: omsetning foredlingsanlegget).

Den restriktive marine forvaltningen har gjort det vanskeligere for fisketuristene ettersom antall kg fillet de har lov til å ta med seg hjem er ytterligere redusert. Fangsten kontrolleres ved landanleggene. (Indikator: mengde kontrollert fangst).

Havbruk. Økende befolkning, lokalt, nasjonalt og ikke minst globalt, har ført til stort press for å utnytte havbrukspotensialet rundt Smøla. Generelt sett er det en restriktiv forvaltning av Smølas marine områder, men næringsinteressene har presset gjennom dispensasjoner for havbruksnæringa. Det har i en årrekke vært store interessekonflikter mellom miljøverndepartementet og fiskeridepartementet, som for øvrig ledes av en minister med store eierinteresser i oppdrettsnæringa på Smøla. Miljøhensynet måtte i 2018 gi etter for presset, og antall fisk i merdene ble økt med 10 % (Indikator: antall fisk i merdene). Dette førte til stor, men kortsiktig gevinst ettersom sykdom og parasitter fikk bedre vilkår. Ressursene ble raskt utarmet. Den liberale forvaltningen på land åpnet i tillegg opp for nye, lokale aktører som i perioden 2019-2024 tjente gode penger som ble investert i lokal foredlingsindustri i Smøla Havprodukter A/S (Indikator: anlegget bygget). Anlegget er hypermoderne og fikk innovasjonsprisen fra Innovasjon Norge i 2023.

Foto: I. Kelman/CICERO

Den kraftige nedgangen i oppdrettsproduksjonen har imidlertid ført til at det stort sett er villfisk som i dag foredles ved anlegget (Indikator: statistikk over produksjon innen oppdrett). Det arbeides imidlertid med å utvikle lukkede oppdrettsanlegg offshore, noe som kan få betydning for den lokale foredlingsindustri (Indikator: antall lukkede anlegg og mengden oppdrettsfisk innlevert til lokal foredling).

2.1.3 Transport

Det ble i 2014 stilt stadig større krav til bedret kommunikasjon på grunn av store mengder havbruksprodukter fra den lokale foredlingsindustrien hvor Smøla Havprodukter A/S er dominerende. Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse vant fram i 2015 og ny undersjøisk tunnel sto klar i 2017 etter rekordraskt anleggsarbeid (Indikator: tunnel ferdig). Riksvei 669 ble som følge av planene om tunnel oppgradert betraktelig og sto ferdig i 2018, ett år etter åpningen av tunnelen (Indikator: Rv. 669 ferdig oppgradert).

Foto: I. Kelman/CICERO

Fjord1 Nordvestlandske AS ble stiftet i Flørø 9. mai 2001 etter en fusjon mellom Fylkesbaatane i Sogn og Fjordane AS og Møre og Romsdal Fylkesbåtar AS. Økningen i antall turister rundt 2010 medførte at det i 2011 ble lagt planer for ei ny ferge med stor og lys utsiktssalong over bildekket. Planene ble realisert og den nye ferga Fjordgløtt ble satt i ordinær drift i på slutten av 2012 (Indikator: ferga i drift, rutetabell).

2.1.4 Energisituasjonen

Smøla hadde i 2010 fortsatt Norges største vindpark med 68 møller i drift og det forelå planer om ytterligere utvidelse (Indikator: søknad sendt). I 2013 ble derimot planene om flere møller på Smøla lagt brakk etter at "Motvindaksjonen" vant fram. Et viktig argument i debatten var det stadig økende antall havørn som ble drept hvert år (23 individer i 2012) sammen med nedgangen i naturbasert turisme (Indikatorer: antall drepte havørn pr. år; reiselivsstatistikk for Smøla).

I 2019 ble det imidlertid vedtatt å bygge ut en vindpark til havs etter modell fra vindparken utenfor Lepsøya ved Ålesund. Smøla driftet tidlig mange av Statkrafts konsesjoner, og har i dag en stor andel av konsesjonsdriften til Statkraft (Indikator: antall konsesjoner driftet fra Smøla). Arbeidet ble startet opp allerede i 2020 og sto ferdig 3 år etter (Indikator: vindparkanlegget ferdig bygget). En viktig del av avtalen var at Smølas energibehov skulle dekkes fra den nye vindparken til sterkt subsidierte priser og Smøla ligger i dag på halvparten av landsgjennomsnittet for elektrisk kraft (Indikator: strømpriser på Smøla).

2.1.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. I starten av århundret mente noen få at planene om vindpark ville rase Smølas åpne og unike landskap med bl.a. store arealer av atlantisk høgmyr. På tross av protester og intensiv lobbyvirksomhet fra Motvindaksjonen ble planen som nevnt vedtatt og første trinn av vindparken ble åpnet av Kong Harald V 5. september 2002. Trinn 2 ble påbegynt i 2004 og sto ferdig i september 2005. Det viste seg snart at vindmøllene tok liv. Det ble stadig funnet døde havørner under møllene (bare i første halvdel av april 2010 ble det funnet 4 døde individer), og Norges Forskningsråd bevilget i 2007 mer enn 10 millioner kroner til et forskningsprogram omkring havørn og vindmøller.

Den store satsingen på utegangersau på Smøla har ført til at kulturlandskapet ikke gror igjen. "Interessen for å ta tilbake kulturlandskapet har vært stor på Smøla i over 30 år, og ved økt vilje til å satse på utgangersau, sammen med kontrollert lyngbrenning føler vi nå at vi har vunnet" sier villsauholderene (Indikator: utbredelse sitkagran).

Initiativ for å ta knekken på sitkagrana, støtteordninger muliggjør nyttiggjøring av tømmeret til biofuelanlegg under bekjempingsperioden. Man ser for seg to mulige scenarier:

- A. Med mer folk kan kulturlandskapet bli opprettholdt, ved at folk vil bruke tradisjonelle jodbruksmetoder.
- B. Kulturlandskapet kan reduseres fordi folk trenger mer plass. En liberal forvaltning kan føre til at folk tar seg til rette og at kulturlandskapet reduseres.

De marine økosystemene har bevart sin verdi og økt bosetting har ikke ført til økt press på verneverdiene. Årsaken til dette er en restriktiv forvaltning og fornuftig bruk. Marine økosystemer fremstår som eksklusive og økoturisme er en voksende næring. Den restriktive forvaltningen i kommunens marine områder er i hovedsak godt forankret i lokalbefolkningen fordi det fører til verdiskapning i lokalsamfunnet. Den positive befolkningsutviklingen på Smøla til tross, deler av lokalbefolkningen er som nevnt frustrerte på grunn av restriktiv forvaltning av potensielle ressurser og føler seg presset av naturvern og kulturvern. Enkelte lokale aktører føler til og med stor frustrasjon fordi de ikke får dispensasjon fra vernebestemmelsene til å drive aktiviteter/ aktiv ferdsel i skjærgården.

Strandplanloven og lokale myndigheter legger en begrensning på hyttebygging på tross av en ellers liberal forvaltning på land. Allemannsretten og fri ferdsel bevares for lokalbefolkningen, men flere hundre ønsker å bygge seg hytte i kommunen, fortrinnsvis nær sjøen, og vil ha liberal forvaltning også i strandsonen.

Kulturminner og kulturmiljø. Smøla har mange verdifulle kulturminner i det særpregete landskapet. I begynnelsen av dette århundret fant noen ildsjeler ut at kulturminnene måtte ut til folket og de startet med å presentere ett kulturminne hver uke, et tiltak som snart ble tradisjon. Dette tiltaket har bidratt sterkt til å øke lokalbefolkningens interesse for å ivareta og vedlikeholde kulturminner og kulturmiljø. Det ble i forbindelse med oppføring av et kommunalt bygg i 2014 (barnehage) (Indikator: barnehage bygget) påvist arkeologiske levninger. Utgravingsstedet for bosetningsspor etter de første Smølainnbyggerne, påtruffet 2 m ned i den atlantiske høgmyra, har blitt en attraksjon i seg selv (Indikator: arkeologiske funn). Det er laget informasjonsskilt på stedet, med kart som viser hvordan Smøla så ut i mesolitikum (steinalderen, ca. 8.000 - 4.000 f.Kr.). Turister og skoleklasser fascineres av at myra har vokst så mye, og strømmer til Smøla.

Foto: I. Kelman/CICERO

Det er god kompetanse blant befolkningen og med god kommunal økonomi har kulturminneforvaltningen fått en renessanse de seinere årene. Fra å ønske en liberal forvaltning skjønnte politikere, kommuneadministrasjon og folk flest omkring 2015 (kulturminnepris til Smøla kommune) (Indikator: kulturminnepris mottatt) at en restriktiv forvaltning styrker egenarten og mulighetene for bevaring slik at kulturminnene både verdsettes og brukes. Hovedbudskapet på Smøla er, som på en del andre øyer det er naturlig å sammenlikne seg med, "vern gjennom skånsom bruk".

2.1.6 Turisme

I starten av århundret opplevde Smøla en invasjon av fisketurister særlig fra Tyskland. Det ble etablert flere rorbuanlegg med tilhørende småbåthavner. Det ble i 2007 beregnet en verdiskapning på mellom 240 og 400 kroner per kilo fisk som hentes opp av havet, og på landsbasis ble det estimert at fisketurismen hvert år legger igjen ca. 2.4 milliarder kroner.

Imidlertid var det delte meninger om dette fisket, og friske innlegg og diskusjoner i lokalsamfunnet dominerte sommerstid. Blant annet hadde nettstedet <http://www.veiholmen.com/> flere følelsesladete innlegg (2007) på sin blogg: "Da tar de kun med seg indrefileter og resten går straka veien til måsene! Miljøkriminalitet av høy klasse! Noen få tjener seg rike på dette og ingen bryr

seg. Dette har ingen ting med turisme å gjøre! Dette er det samme som at jeg kan reise til Tyskland og ta med meg automatvåpen og skyte alle dyr jeg ser i skogene der bare jeg leier meg en hytte! Så kan jeg ta med meg kjøtt tilbake! Tar med meg kun indrefilet av dyra, resten kaster jeg!

Foto: I. Kelman/CICERO

I 2010 slo også Havforskningsinstituttet i Bergen alarm fordi de kystnære fiskeressursene var truet (Indikator: rapport fra HI). Strenge kvoter ble innført og det ble gradvis færre tradisjonelle fisketurister. Det ble imidlertid satset fra 2013 på en blanding av konferanser med kortreist gourmetmat i vintersesongen og mer økoturisme i sommersesongen. Den restriktive forvaltningen av de marine verneverdiene ble snudd til noe positivt og har ført til at Smøla i dag framstår som eksklusiv og attraktiv for friluftsturisme. Dette har igjen ført til et økt mangfold av aktiviteter i skjærgården, godt innenfor verneforskriftenes aksepterte rammer.

Smølas satsing på turisme og naturbasert reiseliv rundt 2010 var vellykket og førte til at mange fant det attraktivt å dra på tur til den vakre øya helt ute i havgapet, hvor velskjøttede kulturminner og flotte bygningsmiljøer gjør øya attraktiv som reisemål. Byggingen av den nye bilferga Fjordgløtt, med den fantastiske observasjons- og opplevelsessalongen på toppen, er i seg sjøl blitt en turistattraksjon. Turistene opplever at besøket på Smøla starter før de har nådd øya (Indikator: antall tyske turistdøgn).

2.2 Scenario 2: Sentralisering

Folketallet øker generelt i øysamfunnene langs kysten, også på Smøla. Smøla fikk i starten av århundret status som såkalt omstillingskommune med statlige overføringer noe som var til god nytte for videre næringsutvikling. Etter at vindmølleparken har blitt bygget ut, er havørnkonflikten borte. Det finnes nemlig ikke lenger ørn på øya. Det har vært drevet rovdrift på marine ressurser i en rekke år og forvaltningen av de marine områdene fungerer dårlig. Turismen bidrar negativt til miljøet, men gir penger i kassen.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

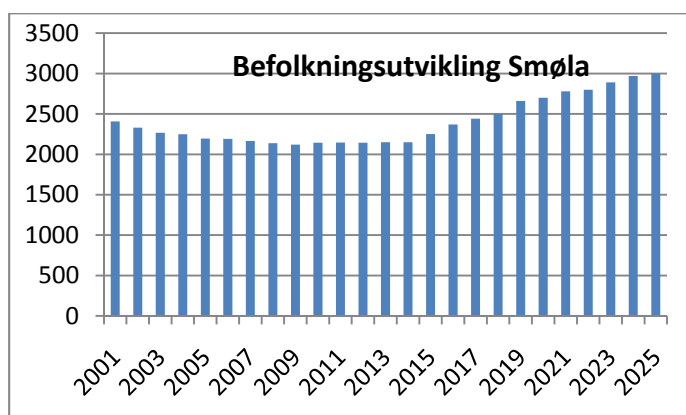
- Økende befolkning på Smøla
- Forvaltningen på land er i hovedsak liberal, men med enkelte unntak for bl.a. atlantisk høgmyr og kulturminner
- Marint betraktes forvaltningen som restriktiv

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2009	2119 innbyggere på Smøla. Verneplan for atlantisk høgmyr vedtas (vedtatt fredag 9. januar 2009 kongelig resolusjon)
2010	SAE Vind sender inn konsesjonssøknad om offshore vindpark på Skardsøya
2013	Planene om flere vindmøller på fast-Smøla legges vekk
2014	Det stilles krav om bedre kommunikasjon til og fra Smøla
2015	Kun en person er registrert som yrkesfisker på Smøla Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse vinner fram 1000 dykketurister besøker Smøla
2016	Smøla Havprodukter A/S på Veidholmen står ferdig bygget
2017	Ny undersjøisk tunnel står klar Restriktiv forvaltning bestemmes av RA
2018	Organisasjonen "Ta landskapet tilbake" etableres Riksvei 669 ferdig oppgradert
2019	Planer om offshore vindpark vedtas
2020	Miljøpartiet De Grønne etablerer lokallag på Smøla Kommuneplanens reviderte arealdel vedtas Arbeidet med offshore vindpark igangsettes
2022	Nye EU-bestemmelser innføres. Foredlingsanlegget Smøla Havprodukter A/S moderniseres, og går konkurs Restriksjoner for fangst av kamskjell innføres Arbeidet med offshore vindpark avsluttes
2023	Offshore vindpark åpnes Statkraft reduserer overføringene til Smøla kommune fra 5 til 3 millioner pr. år
2024	9500 dykketurister besøker Smøla
2025	Befolkningen er oppe i 3000 innbyggere, konsentrert rundt Frostahaia

2.2.1 Smølasamfunnet

Det er 3 000 innbyggere på Smøla, med en solid økning de siste 10 årene (Indikator: statistikk fra ssb). Mye skyldes at Smølaværingene vil være på sin barndoms øy, men også attraktive betingelser for arbeid og bolig har tiltrukket arbeidskraft fra Øst-Europa, spesielt fra Litauen og Estland. Særlig har befolkningsøkningen vært formidabel på Frostahaia og landbruksområder ved kysten, og kommunen har vært nødt til å legge ut flere nye boligfelt (Indikator: kart over boliger). En feilslått arealbruksforvaltning fra kommunens side (kommuneplanens arealdel fra 2020, som erstattet kommuneplanen 2007-2019), hvor alle nye boliger skulle legges til Frostahaia, har ført til at andre befolkningskonsentrasjoner (Hopen, Dyrnes og Nerdvika) nå omtrent er fraflyttet (Indikator: kommuneplanen fra 2020).

Befolkningsutvikling på Smøla de siste 25 årene

Det samme har skjedd i den mer spredte bebyggelsen rundt på Smøla og en opplever spøkelseshus i alle grender, særlig ille er det på Steinsøyneiset. Det spekuleres i om det lå innspa-

ringsmotiver bak befolkningsentraliseringen på Frostaheia fra kommunens side, men denne arealplanleggingen har ført til at mange områder gror igjen (Indikator: vegetasjonsdekke på Smøla).

2.2.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. En del yngre mennesker, bosatt på Frostaheia, mener at det er på høy tid å ta tilbake jordbruks- og kulturlandskapet, og blant disse er det stor vilje til å satse på jordbruk, både ved nyetableringer, gjenopptakelse av gamle bruk, samdrift og økologisk dyrking. Den strenge praktiseringen av verneplanen for atlantisk høgmyr, som ble vedtatt i 2009 (vedtatt som del av verneplan Smøla fredag 9. januar 2009 ved [kongelig resolusjon](#)), oppleves imidlertid som begrensende for de muligheter som egentlig ligger til grunn. Sentraliseringen har ført til at eksisterende bygningsmasse forfaller og kulturlandskapet får redusert verdi. Ennå er det et par småbruk som dyrker den engang så kjente smølagulrota, og det er håp om at det skal gis tilskudd til etablering av flere gulrotområder (Indikator: areal dyrka mark).

Fiskeri. På Smøla skjedde det en gradvis reduksjon i antall aktive yrkesfiskere fra omkring 1980 til 2015 da kun en person på Veidholmen hadde fiske som eneste yrke. Befolkningsøkningen de seinere årene har ført til en økning i antall fritidsfiskere og det fiskes i dag betydelige kvanta av folk som er registrert med andre hovedyrker og som har mye fritid (Indikator: sysselsettingsstatistikk for Smøla fra ssb). Fangsten leveres stort sett til foredling til det store foredlingsanlegget Smøla Havprodukter A/S på Veidholmen. Det hypermoderne anlegget ble bygget i 2016 og modernisert ytterligere da nye EU bestemmelser ble innført i 2022 (Indikator: anlegget bygget og modernisert). Kostnader til drift og betjening av lån ble imidlertid for store og samme år gikk foredlingsanlegget konkurs (Indikator: Brønnøysundregisteret).

Foto: I. Kelman/CICERO

Havbruk. Den økende befolkningen har ført til økt press og større interesse enn på lenge for å etablere marin basert næringsvirksomhet. Det er et uttalt ønske om å skape flere lokale arbeidsplasser og et krav om at konsesjoner beholdes lokalt (Indikator: antall konsesjoner). Folk flest er frustrert over kommunen og fylkesmannens restriktive forvaltning av sjøområdene som de mener gjør det vanskeligere å utnytte potensialet og hindrer en videre utvikling på Smøla.

2.2.3 Transport

Det ble i 2014 stilt stadig større krav til bedret kommunikasjon på grunn av store mengder havbruksprodukter fra den lokale foredlingsindustrien hvor Smøla Havprodukter A/S var dominerende. Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse vant fram i 2015 og ny undersjøisk tunnel sto klar i 2017 etter rekordraskt anleggsarbeid (Indikator: tunnel ferdig).

Foto: I. Kelman/CICERO

Riksvei 669, mellom Hopen og over Frostaheia til tunellåpningen ble som følge av planene om tunnel oppgradert betraktelig og sto ferdig i 2018, året etter åpningen av tunnelen.

Kommunens økonomi er bedret de seinere årene på grunn av større skatteinntekter fra den økende befolkningen, men likevel settes det av bare noen tusen kroner hvert år til kantrydding rundt kommunesenteret Hopen. Trafikksikkerheten langs resten av riksvei 669 er svært dårlig ettersom trær henger ut i kjørebanelen. Miljøpartiet De Grønne, som etablerte lokallag på Smøla i 2020, uttaler at det er vel og bra med trær på den forblåste øya, men ikke akkurat i veibanene (Indikator: tunnelpasseringer, medlemstall De Grønne).

2.2.4 Energisituasjonen

Smøla hadde i 2010 fortsatt Norges største vindpark med 68 møller i drift og det forelå planer om ytterligere utvidelse. SAE Vind (Statkraft og Agder Energi) sendte i mai 2010 (en måned forsinket) inn konsesjonssøknad for et vindparkanlegg på Skardsøya i nabokommunen Aure (Indikator: søknad sendt), og mange mente at Skardsøyplanene sammen med planer om tilsvarende anlegg på Ertvågsøya Øst ville redusere presset på Smøla. Den lokale motstanden i Aure var imidlertid stor og vindparkplanene i Aure måtte forlates. I 2013 ble også planene om flere møller på Smøla lagt brakk etter at "Motvindaksjonen" vant fram. Et viktig argument i debatten var det stadig økende antall havørn som ble drept hvert år (23 individer i 2012) (Indikator: tall fra NINA over drepte havørn) sammen med nedgangen i naturbasert turisme. Dette er Motvindaksjonen overbevist om er vindmøllenes skyld (Indikator: turismestatistikk).

I 2019 ble det imidlertid vedtatt å bygge ut en vindpark til havs etter modell fra vindparken utenfor Lepsøya ved Ålesund. Arbeidet ble startet opp allerede i 2020, på tross av til dels sterke reaksjoner fra Motvindaksjonen, og sto ferdig 3 år etter. En viktig del av avtalen var at Smølas energibehov skulle dekkes fra den nye vindparken til sterkt subsidierte priser og Smøla ligger i dag på halvparten av landsgjennomsnittet for elektrisk kraft. Statkraft mente i 2023 at denne avtalen legitimerte at overføringene fra vindparkanlegget fra ca. 5 millioner pr. år ble redusert til om lag 3 millioner. Protester fra kommunen førte ikke fram (Indikator: energipris).

2.2.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Sentraliseringen av Smølas befolkning til Frostaheia har ført til at kulturlandskapet på hovedøya har forandret seg mye de siste 10 årene. Fra en del yngre idealister i organisasjonen "Ta landskapet tilbake" (etablert i 2018) legges det stadig større press på politikere i kommunen om aktivt å gjøre noe med situasjonen (Indikator: medlemmer). Særlig er interessen for å ta tilbake kulturlandskapet stor, og det er lagt fram omfattende planer fra organisasjonen om å satse på utgangersau, lyngbrenning, etc. (Indikator: konkrete planer).

Framtida for det åpne kulturlandskapet oppfattes uansett likevel noe usikkert fordi befolkningen har økt så mye de seinere årene. Man ser for seg to mulige scenarier:

A. Med mer folk kan kulturlandskapet bli opprettholdt ved at folk vil bruke tradisjonelle jordbruksmetoder. Dette forutsetter en helt annen kommunal vilje og en bedre og mer liberal arealforvaltning med klare formål og mål enn i dag.

B. Kulturlandskapet kan reduseres fordi folk trenger mer plass. Da vil en restriktiv forvaltning kunne bidra til at kulturlandskapet opprettholdes, forutsatt at kommunen gir økonomiske og forvaltningsmessige insentiver til aktiv kulturlandskapspleie.

De marine økosystemene bevarer sin økologiske verdi som følge av restriktiv forvaltning og bruk. Det er lite press på marine verneverdier fordi det bor få folk kystnært og fordi det er liten lokal verdiskapning basert på sjøens ressurser. Det havbaserte vindparksanlegget ødelegger for så vidt ikke de marine økosystemene i stor grad, men er i følge Motvindaksjonen estetisk særdeles uheldig og ikke er akkurat noen turistmagnet (Indikator: antall turistdøgn).

Kulturminner og kulturmiljø. Spøkelsesgrendene har de seinere årene vekket stor bekymring hos en del ildsjeler (i foreningen "Fra spøk til alvor" (FSTA)) som viser stor interesse for å ivareta kulturminner og vedlikeholde disse. Ettersom det er god økonomi i kommunen og god kompetanse blant befolkningen, særlig blant innflyttede personer fra Øst-Europa, spesielt fra Litauen og Estland, kan ikke "FSTA" skjønne at det ikke er større initiativ hos kommunale myndigheter.

Foto: I. Kelman/CICERO

Kommunen på sin side unnskylder seg med at den restriktive forvaltningen, som ble innført av Riksantikvaren i 2017, svekker standarden og muligheten for bevaring. Resultatet har blitt at kulturminner forfaller. Fra kommunens side er det altså liten vilje til å ivareta og ta i bruk kulturminnene. Sentralisering av befolkningen har ført til fraflytting i grendene. Den restriktive forvaltningen bidrar likevel til å opprettholde en viss standard og mulighet for bevaring. Kulturminnene får likevel et forfall, vern gjennom bruk er tross alt bedre enn slik situasjonen er i dag.

2.2.6 Turisme

Restriktiv marin forvaltning fører til at potensialet i skjærgården ikke utnyttes, men en del turister tiltrekkes av "uberørheten" på de mange tusen holmer og skjær og havet rundt. Det havbaserte vindparksanlegget ødelegger for så vidt ikke de marine økosystemene i stor grad, men er i følge Motvindaksjonen estetisk særdeles uheldig og ikke akkurat noen turistmagnet. I de skjærgårdsnære områdene er variert dykketurisme derimot blitt en stor suksess, og slagordet "Kom deg opp av søla, velg Smøla" har tydeligvis hatt sin virkning. Antallet dykketurister har økt fra ca 1000/år i 2015 til 9500/år i 2024 (Indikator: statistikk over type turisme) og kompenserer langt på vei nedgangen i de tradisjonelle fisketuristene fra Tyskland. Store kvanta med kamskjell tas hvert år i tillegg opp av lokale dykkere (Indikator: fangststatistikk og omsetning) og det ble fra 2022 innført ganske restriktive begrensninger for å berge bestandene.

Foto: J. Thomassen/NINA

Ettersom eksisterende bygningsmasse i grendene forfaller, får kulturlandskapet redusert verdi, og den en gang så attraktive Veidholmen, med sine historiske og pittoreske bygninger tiltrekker ikke lenger det store turistantallet. Skjærgårdens attraktivitet for dette turismesegmentet er blitt betydelig redusert (Indikator: turisdøgn på Veidholmen).

2.3 Scenario 3: *Kvelende skylag*

Folketallet minker generelt i øysamfunnene langs kysten, også på Smøla. Det har ikke vært prest på øya siden 2010. Smøla kommer dårligst ut på sosialstatistikken på landsbasis. Smøla fikk i starten av århundret status som såkalt omstillingskommune med statlige overføringer uten at det så ut til å hjelpe. Ressurs- og arealforvaltning er liberal, folk sliter med å få til lønnsomme investeringer.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

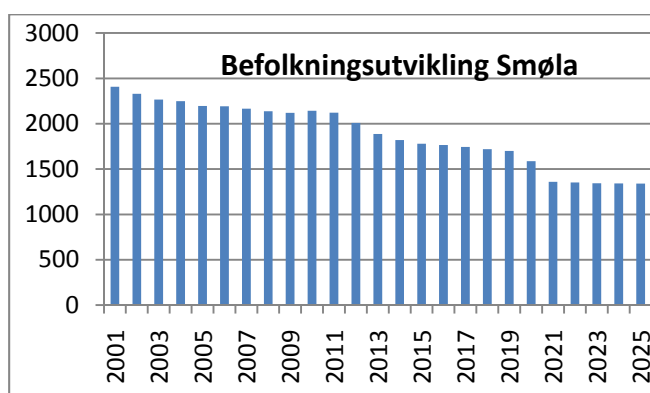
- Avtakende befolkning på Smøla
- Forvaltningen er liberal på land, restriktiv i marine områder i begynnelsen av perioden

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Verneplan Smøla vedtas
2009	Befolkningen på Smøla teller 2119 personer
2010	Presten forlater Smøla
	Vulkanutbrudd ved isbreen Eyjafjallajökli på Island, får uante konsekvenser for Smøla
	Forvaltningen av Smølas landarealer betraktes som liberal
2011	Havforskningsinstituttet konstaterer overfiske
2014	Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse flytter til Ålesund og nedlegges
2015	Fiskemottaket på Veidholmen legges ned
	Kun en yrkesaktiv fisker igjen på Smøla.
	Planene om fastlandsforbindelse skrinlegges
	Ungdommen flykter.
	Vulkanutbruddet på Island stanser helt
2017	Nye havbruksfabrikkskip som prosesserer råvarene om bord og tar over for lokal foredling.
	Det innføres restriktiv forvaltning av Smølas landarealer
2019	Siste besøkende på Norsk Myrmuseum registreres
2020	Forvaltningen strammer grepet, innfører ytterligere strengere restriksjoner
	Statkraft reduserer overføringene fra vindparkanlegget.
	Sitkagranen har maksimal utbredelse
2025	Befolkningen er nede i 1 340 personer

2.3.1 Smølasamfunnet

Den mer enn 40 år lange trenden med redusert befolkning langs kysten av Norge har ført til at det kun er 1 340 innbyggere på Smøla og gjennomsnittsalderen blir stadig høyere (Indikator: statistikk fra ssb). Særlig har befolkningsreduksjonen vært formidabel på Frostaheia og landbruksområder ved kysten. Det tidligere så livskraftige Smølasamfunnet har fått et uhyggens preg med spøkelseshus i alle grender. Vulkanutbruddet på Island i 2010 rammet Smøla spesielt hardt, og uten at det kan bekreftes noen sammenheng, forlater presten Smøla. Tor Moholt rapporterte til NRK Møre og Romsdal (15.04.10) om den noe ubehagelige lukta som bredte seg på vestsida av øya - det luktet råtne egg. På grunn av helt spesielle vindforhold ble denne lukta liggende mer eller mindre permanent fram til utbruddet stanset helt i 2015. Så lenge var det ikke mange som holdt ut. Det er også mulig at den svært så restriktive forvaltningen som også ble innført på land i 2020 ble siste spiker i kista for eventuelle ildsjeler og gründere som hadde troen på at det gikk an å snu den negative utviklingen. Smølasamfunnet mangler i 2025 initiativ og pågangsmot og preges av resignasjon. Lokalbefolkningen har gitt fra seg lokal råderett, som også bidrar til fraflyttingen.

Befolkningsutvikling på Smøla de siste 25 årene

2.3.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. Resignasjon preger også landbruket og det er liten vilje til å satse på jordbruk, både når det gjelder nyetableringer, gjenopptakelse av gamle bruk, samdrift og økologisk dyrking. Den tidligere så suksessrike Smølagulrota, som ble markedsført som verdens mest smaksrike, er nærmest forsvunnet som landbruksprodukt (Indikator: omsetningstall for Smølagulrota). Bare en tidligere lokalpolitiker og nåværende bonde, har en liten flekk som av og til gir avling nok til eget bruk. Den restriktive praktiseringen av verneplan Smøla – der totalt 270 km² sjø- og landareal ble vernet i 2008 begrenser de muligheter som egentlig ligger til grunn. Gammelordføreren gjentar stadig det han uttrykte i lokalavisa Nordvestnytt for drøye 16 år siden, torsdag 3. desember 2009: "Dette er stikk i strid med det kommunen og næringslivet har kjempet for - der lokale hovedkrav i forbindelse med verneplanene har vært reduksjon av vernearealene og minske bruksrestriksjonene, slik at vernet kan bli forenelig med en bærekraftig og framtidsretta næringsutvikling for Smøla".

Fiskeri. På Smøla skjedde det en gradvis reduksjon i antall aktive yrkesfiskere fra omkring 1980 til 2015 da kun en person på Veidholmen hadde fiske som eneste yrke. Også fritidsfisket som tidligere ble drevet av folk som var registrert med andre hovedyrker samt fisketurister er omtrent fraværende (Indikator: sysselsettingsstatistikk fra ssb).

Årsaken er antakelig det overfisket som ble konstatert av forskere fra Havforskningsinstituttet i 2011 kombinert med stadig mer ekstremvær med mye vind og nedbør. Det er faktisk for farlig å ferdes ut til fiskeplassene store deler av året. Fiskemottaket på Veidholmen merket også nedgangen og måtte legges ned i 2015 (Indikator: fiskemottaket nedlagt).

Foto: I. Kelman/CICERO

Havbruk. Befolkningsnedgangen og resignasjonen i Smølasamfunnet har ført til at det er få lokale ressurspersoner igjen, og få, men store, eksterne aktører driver havbruksnæringa. Lokal påvirkningskraft og verdiskaping er omtrent fraværende. De store eksterne aktørene introduserte i 2017 nye havbruksfabrikkskip som prosesserer råvarene om bord. Dette har ført til at det er lite potensial til lokale arbeidsplasser basert på foredling.

2.3.3 Transport

Befolkningsnedgangen kombinert med redusert behov for fiskemottak og foredling på land har ført til at bevilgningene til vedlikehold av riksvei 669 omtrent er borte. Bare noen tusen kroner avsettes hvert år til kantrydding rundt kommunesenteret Hopen. Ekstremvær har gjennom mange år dessuten fart hardt med veien ut til Veidholmen som på steder kun er kjørbart på fjære sjø i stille vær. Entusiasmen for fastlandsforbindelse rundt 2010-11 ble brått borte da ildsjelene bak Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse flyttet til Ålesund i 2014, og etter folkeavstemmingen i 2015 (34 % for, 66 % mot) ble planene skrinlagt (Indikator: resultater fra folkeavstemmingen). Også ferge og hurtigbåttilbudet har blitt kraftig redusert, det er ikke særlig behov for transport av gammelfolket, og Smøla blir i realiteten mer og mer isolert (Indikator: statistikk over passasjerfrakt på fergene)

2.3.4 Energisituasjonen

Storstilt utbygging av vindkraft i skjærgården til tross, Smøla har ikke sett mye til inntektene og godene de ble lovet. Noen millioner har det jo blitt med årene, men midlene er stort sett brukt til bygging og drift av eldre senteret i Nerdvika.

Fortsatt produserer de 68 møllene på land og gir både inntekter og noen få arbeidsplasser til Smøla. Statkraft reduserte i 2020 overføringene fra vindparkanlegget fra ca. 5 millioner pr. år til om lag 3 millioner. Protester fra kommunen førte ikke fram (Indikator: overføringer fra Statkraft til Smøla).

Foto: I. Kelman/CICERO

2.3.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Pågangsmotet og entusiasmen som rådet på Smøla i starten av århundret forsvant da de unge forlot øya for å søke lykken i Molde, Ålesund, og Kristiansund rundt 2015. Den restriktive forvaltningen av kommunens marine områder har også bidratt til en resignasjon hos de som ennå velger å bo på Smøla. Noen få bønder har ennå trua på framtida, men flertallet har nærmest gitt opp og kjøper landbruksprodukter på Coop. Lite folk og lite sauehold fører til at kulturlandskapet ikke utnyttes, og gror igjen. Sitkagranen spredte seg fra øst mot vest i perioden 2015 til 2020, men kom aldri lenger enn om lag 2 km fra sjøen fordi det kraftige vestaværet ikke tillot trærne særlig vekst (Indikator: utbredelse av sitkagran).

Kulturminner og kulturmiljø. Det er liten vilje til å ivareta og ta i bruk kulturminnene. Fraflytting har ført til reduksjon i økonomi og kompetanse. En restriktiv forvaltning bidrar i tillegg til ytterligere svekkelse av standarden og muligheten for bevaring ettersom det er svært vanskelig å få tillatelse til å bruke den bygningsmessige delen av kulturminnene. Mottoet "vern gjennom bruk" har mistet innhold og mange kulturminner trues av totalt forfall (Indikator: bekymringsrapport fra RA). Denne restriktive forvaltningen ble innført i 2017 for å motvirke effektene av mange år med liberal forvaltning som bidro til økt reduksjon av kulturminner ved at mange bygninger ble omgjort til storkiosker og serveringssteder (bl.a. puben "John's Irish In"). Pendelen har slått motsatt og det er sentrale folk i kommunen som mener at det antakelig er riktig med en mellomløsning. De når imidlertid ikke fram med argumentasjonen ettersom riksantikvaren styrer landets kulturminnevern med jernhånd (Indikator: direktoratets gjennomføring av policy).

2.3.6 Turisme

Skjærgårdens verdi (bortsett fra de 270 km² sjø- og landareal som ble vernet i 2008) og attraktivitet er redusert for store deler av befolkningen som følge av for ekstrem liberal forvaltning på land. Forvaltningspraksisen i de ikke vernete områdene har ført til økt hytteutbygging (Indikator: antall hytter). På tross av en restriktiv marin forvaltning har det skjedd vindkraftutbygging i skjærgården (Indikator: antall nye offshoremøller) og vi ser også en økt bruk av motoriserte fremkomstmiddel. Eksklusiviteten som Smøla hadde som turistmål ble borte en gang mellom 2015 og 2020. Dette førte til en dramatisk nedgang i antallet turister, både de tradisjonelle fisketuristene og de mer natursøkende turister.

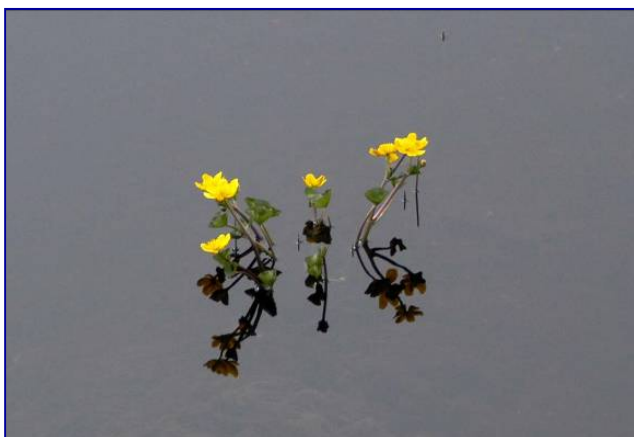

Foto: I. Kelman/CICERO

Norsk myrmuseum har ikke hatt besøkende siden 2019 (Indikator: besøkstall på myrmuseet), men NINAs spesialist på atlantisk høgmyr fikk likevel til en egen besøksavtale med museumsbestyreren, som for øvrig snart går av med pensjon.

2.4 Scenario 4: Hus treng folk

Folketallet synker generelt i øysamfunnene langs kysten, også på Smøla. Smøla fikk i starten av århundret status som såkalt omstillingskommune med statlige overføringer uten at det så ut til å hjelpe. En restriktiv forvaltning i mange områder begrenser bruken av områdene.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariefortellingen:

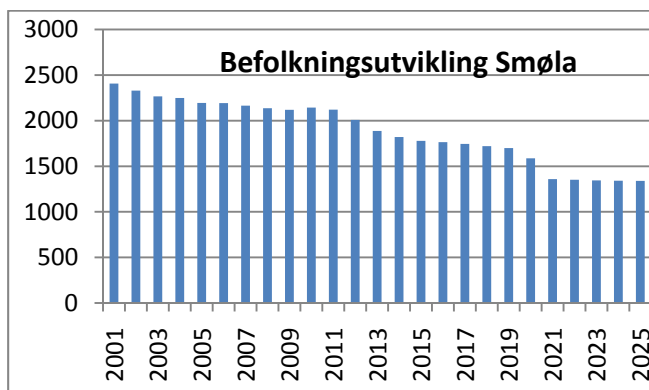
- Avtakende befolkning på Smøla
- Forvaltningen på land er i utgangspunktet restriktiv, men befolkningsreduksjonen fører til en rekke dispensasjoner

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Verneplan Smøla vedtas
2009	2119 innbyggere på Smøla
2011	Rapport fra HI om overfiske i farvannene rundt Smøla legges fram
2014	Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse flytter til Ålesund og nedlegges
2015	Kun en gjenværende yrkesfisker på Smøla
	Fiskemottaket på Veidholmen legges ned
	Planene om fastlandsforbindelse skrinlegges etter nederlag i folkeavstemming
2018	En mer liberal marin forvaltningspraksis innføres
2017	Nytt havbruksfabrikkskip satt i drift
2019	Siste besøk på Norsk Myrmuseum
2020	Smøla's eksklusivitet som turistmål er borte
	Liberal forvaltningspraksis innføres av lokalpolitikerne
	Statkraft reduserer overføringene til Smøla kommune fra 5 til 3 millioner pr. år
	RA legger fram rapport om effekter av liberal forvaltningspraksis
2022	Mer restriktiv forvaltning innføres som følge av RA rapport i 2020
2025	Befolkningen er nede i 1 340 personer

2.4.1 Smølasamfunnet

Den mer enn 40 år lange trenden med reduksjon i befolkningen langs kysten av Norge har ført til at det kun er 1 340 innbyggere på Smøla og gjennomsnittsalderen blir stadig høyere (Indikator: statistikk fra ssb). Særlig har befolkningsreduksjonen vært formidabel på Frostaheia og landbruksområder ved kysten. Det tidligere så livskraftige Smølasamfunnet har fått et uhyggens preg med spøkelseshus i alle grender. I et siste desperat forsøk for å trekke folk til kommunen innførte lokalpolitikerne i 2020 en svært så liberal forvaltningspraksis gjennom mange dispensasjoner, og markedsførte at de ville gi tillatelse til nærmest fri bygging i strandsonen (Indikator: kommunestyrevedtak).

Befolkningsutvikling på Smøla de siste 25 årene

Sjarmoffensiven synes ikke å lykkes, og selv få av de lokale oppsitterne nyttiggjør seg muligheten. Smølasamfunnet mangler initiativ og pågangsmot og preges av resignasjon. Lokalbefolkningen har gitt fra seg lokal råderett, noe som fører til fraflytting.

2.4.2 Næringsvirksomhet

Den restriktive praktiseringen av verneplan Smøla – der totalt 270 km² sjø- og landareal ble vernet i 2008 begrenser de muligheter som egentlig ligger til grunn. Gammelordføreren gjentar stadig det han uttrykte i lokalavisa Nordvestnytt for drøye 16 år siden, torsdag 3. desember 2009: *”Dette er stikk i strid med det kommunen og næringslivet har kjempet for - der lokale hovedkrav i forbindelse med verneplana har vært reduksjon av vernearealene og minske bruksrestriksjonene, slik at vernet kan bli forenelig med en bærekraftig og framtidsetta næringsutvikling for Smøla”.*

Landbruk. Det er for få til å satse på jordbruk, selv om verneplanen stimulerer til ny forskning, bruk av ny teknologi og investeringer generelt. Staten yter betydelige tilskudd til nyetableringer, men resignasjon preger landbruket og det er liten vilje til å satse på jordbruk, både når det gjelder nyetableringer, gjenopptakelse av gamle bruk, samdrift og økologisk dyrking. Den tidligere så suksessrike Smølagulrota, som ble markedsført som verdens mest smaksrike, er nærmest forsvunnet som landbruksprodukt. Bare en tidligere leder av Nordre Nordmøre Forsøksring, har en liten flekk som av og til gir avling nok til eget bruk.

Fiskeri. På Smøla skjedde det en gradvis reduksjon i antall aktive yrkesfiskere fra omkring 1980 til 2015 da kun en person på Veidholmen hadde fiske som eneste yrke.

Foto: I. Kelman/CICERO

Også fritidsfisket som tidligere ble drevet av folk som var registrert med andre hovedyrker samt fisketurister er omtrent helt fraværende. Årsaken er antakelig det overfisket som ble konstatert av forskere fra Havforskningsinstituttet i 2011 kombinert med stadig mer ekstremvær med mye vind og nedbør (Indikator: rapport fra HI). Det er faktisk for farlig å ferdes ut til fiskeplassene store deler av året. Fiskemottaket på Veidholmen merket også nedgangen og måtte legge ned i 2015 (Indikator: anlegget lagt ned).

Havbruk. Befolkningsnedgangen og resignasjonen i Smølasamfunnet har ført til at det er få lokale ressurspersoner igjen som kan utnytte de marine ressursene. Dette har ført til at få, men store, eksterne aktører driver havbruk for å høste en stor, men kortsiktig gevinst (Indikator: aktører i havbruksnæring og omsetning). Lokal påvirkningskraft og verdiskaping er omtrent fraværende. De store eksterne aktørene introduserte i 2017 nye havbruksfabrikkskip som prosesserer råvarene om bord. Dette har ført til at det er lite potensial til lokale arbeidsplasser basert på foredling.

2.4.3 Transport

Befolkningsnedgangen kombinert med redusert behov for fiskemottak og foredling på land har ført til at bevilgningene til vedlikehold av riksvei 669 omtrent er borte. Bare noen tusen kroner avsettes hvert år til kantrydding rundt kommunesenteret Hopen. Ekstremvær (Indikator: værstatistikk) har gjennom mange år dessuten fart hardt med veien ut til Veidholmen som på steder kun er kjørbar på fjære sjø i stille vær. Entusiasmen for fastlandsforbindelse rundt 2010-11 ble brått borte da ildsjelene bak Folkeaksjonen for fastlandsforbindelse flyttet til Ålesund i 2014, og etter folkeavstemmingen i 2015 (34 % for, 66 % mot) ble planene skrinlagt. Også ferge og hurtigbåttilbudet har blitt kraftig redusert, det er ikke særlig behov for transport av gammelfolket, og Smøla blir i realiteten mer og mer isolert (Indikator: antall sykehjemsplasser, billettsalg på fergene)

2.4.4 Energisituasjonen

Den liberale forvaltningen av de marine områdene som ble innført i 2018 har ført til en storstilt utbygging av vindkraft i skjærgården (Indikator: vindpark etablert), men Smøla har imidlertid ikke sett mye til inntektene og godene de ble lovet. Noen millioner har det jo blitt med årene, men midlene er stort sett brukt til bygging og drift av eldre senteret i Nerdvika.

Foto: J. Thomassen/NINA

Fortsatt produserer de 68 møllene på land og gir både inntekter og noen få arbeidsplasser til Smøla. Statkraft reduserte i 2020 overføringene fra vindparkanlegget fra ca. 5 millioner pr. år til om lag 3 millioner (Indikator: overføringer til kommunen fra Statkraft). Protester fra kommunen førte ikke fram.

2.4.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Interessen for å ta tilbake kulturlandskapet er liten blant de drøye 1300 menneskene som fortsatt bor på Smøla. Lite folk fører også til at kulturlandskapet ikke utnyttes. Den i utgangspunktet restriktive forvaltningen betraktes etter hvert som liberal ettersom det gis dispensasjoner over en lav sko (Indikator: dispensasjonsvedtak). Dette har ført til at eksterne aktører driver rovdraft på Smølanaturen, økonomiske interesser har fritt spillerom og flere ressurser overbeskattes. Mangfoldet i den særpregede Smølanaturen reduseres og økosystemene taper mer og mer av sin verdi. Det er økt lokal verdiskapning hos noen standhaftige personer, men verdiskapningen er kortsiktig og ikke bærekraftig.

Politikerne ønsker så inderlig at Smøla skal få en positiv befolkningsutvikling, og de lager insentiver for å utnytte skjærgården til næringsutvikling og boligformål. Dette ser ut til å føre til et økende press på eksklusive areal som igjen fører til for stort press på verdiene i skjærgården og allemannsretten trues. Flere aktører ser muligheter i markedet for å imøtegå politikernes ønsker om en økende etterspørsel etter marin næringsutvikling. Skjærgårdens verdi står i fare for å reduseres som følge av mange aktører i markedet.

Flere hundre fra de større befolkningsentrene (Molde, Ålesund, Kristiansund og til og med Trondheim) ønsker å bygge seg hytte i kommunen, fortrinnsvis nær sjøen. En liberal forvaltningspraksis gir tillatelse til utbygging av strandsonen, noe som har ført til et eldorado for turistnæringen og hyttefolk. Mange friområder er tatt fra lokalbefolkningen (Indikator: antall hytter).

Kulturminner og kulturmiljø. Det er liten vilje hos Smølaværingene til å ivareta og ta i bruk kulturminnene på tross av en liberal forvaltningspraksis som nærmest stimulerer folk til å flytte inn i gamle, verneverdige hus. Fraflytting har i tillegg ført til reduksjon i økonomi og kompetanse til vedlikehold og restaurering av kulturminnene. Den liberale forvaltningspraksisen gir likevel åpning til å styrke standard og mulighet for bevaring ved at folk begynner å bo i husene. Høye tilskudd fra sentrale myndigheter bør i tillegg stimulere folk til å ta i bruk bygningsmassen på ny. Så langt er det bare enkelte kulturminner som bevares og brukes.

Fra sentrale myndigheter og fylkeskonservator er det imidlertid stor interesse for å ivareta kulturminnene og vedlikeholde disse. Norge har god økonomi og kompetansen ved vedlikehold og restaurering er god, særlig hos riksantikvaren og NIKU. Riksantikvaren la i 2020 fram en utredning om effektene av den liberale forvaltningspraksisen (Indikator: rapport fra RA). Det er klare tegn på at en liberal forvaltning svekker standard og mulighet for bevaring slik at kulturminner ødelegges.

Foto: I. Kelman/CICERO

Som en følge av rapporten fra RA ble det innført en mer restriktiv forvaltningen i 2022 (Indikator: nye forvaltningsforskrifter) for å motvirke effektene av mange år med liberal forvaltning som bidro til økt reduksjon av kulturminner ved at mange bygninger ble omgjort til storkiosker og serveringssteder. Pendelen har slått motsatt og det er sentrale folk i kommunen som mener at det antakelig er riktig med en mellomløsning. De når imidlertid ikke helt fram med argumentasjonen ettersom riksantikvaren styrer landets kulturminnevern med jernhånd og ønsker å praktisere de nye bestemmelsene meget strengt.

2.4.6 Turisme

Skjærgårdens verdi (bortsett fra de 270 km² sjø- og landareal som ble vernet i 2008) og attraktivitet er redusert som følge av for liberal forvaltningspraksis. Forvaltningspraksisen i de ikke vernete områdene har ført til økt hytteutbygging, vindkraftutbygging i skjærgården og økt bruk av motoriserte fremkomstmiddel, og eksklusiviteten som Smøla hadde som turistmål ble borte en gang mellom 2015 og 2020. Dette førte til en dramatisk nedgang i antallet turister, både de tradisjonelle fisketuristene og mer natursøkende turister (Indikator: turismestatistikk). Det eneste turistsegmentet som ikke viser nedgang er sykkelturisme som særlig bruker veinettet i vindparken til sine mosjonsturer. Sykkelturistene legger imidlertid ikke igjen mye penger på Smøla ettersom de først og fremst overnatter i medbrakte telt.

Norsk myrmuseum har ikke hatt besøkende side 2019 (Indikator: besøksstatistikk fra museet), men en spesialist på atlantisk høgmyr og ansatt i NINA, fikk likevel til en egen besøksavtale med museumsbestyreren, som for øvrig snart går av med pensjon.

Foto: I. Kelman/CICERO

2.5 Ønske om et ekstrascenario for Smøla

Det ble under workshop nr. 2 på Smøla (mai 2010) lagt frem et ønske om et ekstra scenario. Dette ble omtalt som et 0-alternativ. I konsekvensutredninger (KU) er det vanlig med et 0-alternativ ved vurderinger av utbyggingstiltak. Det vil si at utbygging ikke skjer, og at dagens situasjon/løsning opprettholdes.

I dette arbeidet har vi ikke drevet med utredningsalternativ, ei heller prediksjoner om hva som kommer til å skje i framtiden. Det lar seg derfor ikke gjøre, innenfor rammene av denne scenariometodikken, å lage et 0-alternativ. Samfunnet er dynamisk, og framtiden kommer aldri til å være lik nåtiden. Metodikken vi har arbeidet etter er med på å skape fire ulike framtidsscenarioer, som kan danne grunnlag for videre arbeid vedrørende framtid, veivalg og utviklingsveier. Vi håper scenariotankegangen kan bidra i dette arbeidet, om enn på en noe annen måte enn i en KU-prosess.

3 Scenario Frøya 2025 - 4 framtidfortellinger

Sammenstilt av Camilla Næss (NINA) med viktige innspill fra øyfolket

Foto: J. Thomassen/NINA

3.1 Scenario 1: *Ligge i grønne enger*

"*Ligge i grønne enger*" beskriver en framtidstilstand både med mye vern og med mye bruk, der vern og bruk på Frøya i all hovedsak harmonerer lokalt og nasjonalt. Bærekraftig bruk av økosystemtjenestene er operasjonalisert gjennom begrepet "vern gjennom bruk". Forvaltningen er restriktiv, men har god forankring lokalt fordi vernebestemmelser og formål forstås lokalt og kommer lokalsamfunnet til gode. Bevaring av eksisterende natur- og kulturverdier har ført til ny næringsutvikling i øysamfunnet, og bruken av Frøya er et mangfoldig bilde. Folketallet øker generelt i øysamfunnene langs kysten, også på Frøya. Samfunnsøkonomien er god, oppdrett og turisme er de dominerende næringene. Klimaet blir gradvis varmere og våtere siden forrige meteorologiske normalperiode. Sårbare naturområder er underlagt strengt vern, men gode tilskuddsordninger bidrar til å utvikle geoturisme i området. "Vern gjennom bruk" har blitt øysamfunnets mantra. Frøyværingene tar med seg det beste fra fortida inn i framtida.

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Økende befolkning på Frøya, også økt arbeidsinnvandring
- Bedre rammebetingelser for oppdrettsnæringa, ingen nye sykdommer oppstår i næringa
- Uendret klima
- Økende turiststrøm, masseturismen forstyrrer ikke
- God Samfunnsøkonomi
- Gode forvaltningsplaner og miljøtilskudd
- Restriktiv forvaltning
- Aktive gårdsbruk og aktive grendelag
- Aktive gründere som skaper reiselivsbedrifter, rikelig med offentlig støtte til utvikling av turistnæringa

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Befolkningen på Frøya teller 4144. Etter noen år med mindre variasjoner går nå innbyggertallet strake veien oppover.
2012	Økte statlige overføringer til øko-tiltak innen landbruk, havbruk og turistnæring bidrar til nye bedrifter og videreutvikling av eksisterende.
2014	Eksplasjon av arbeidsinnvandring, nå også fra Brasil etter fotballklubbens topplasseringer. Parallelt med økende turiststrøm.
2017	Folkelynnesenteret opprettes.
2018	Lakselusa utryddes. Frøya topper landets helsestatistikker med lavt sykefravær og generelt god fysikk blant alle lag av befolkningen.
2019	Salmar og slakteriet starter produksjon av "Laksepølse med villsausmak".
2022	Antallet villsau passerer 10.000.
	Slakteriet på Flatøya utvider med 650m ² og ansetter 50 personer
	Flyplassen er ferdig utbygget.
2025	Undervannshotellet i Froan står ferdig og innvies med brask og bram Folketallet teller i dag 6335

3.1.1 Frøysamfunnet

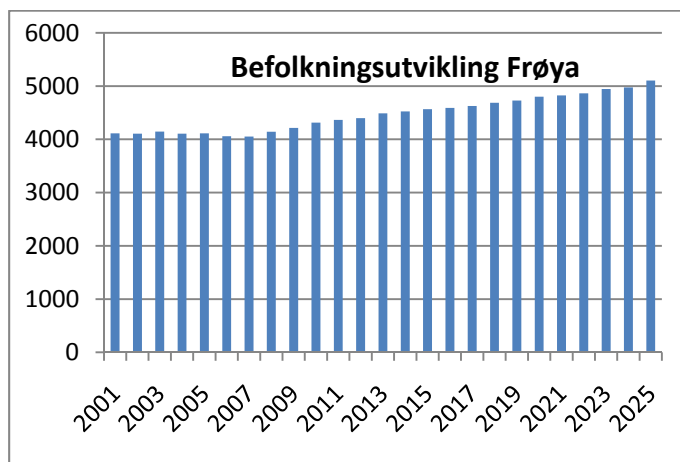

Foto: C. Næss/NINA

Folketallet øker, hovedsakelig grunnet økt arbeidsinnvandring. Utenlandske arbeidstakere står nå for 20,3 % av innbyggertallet på øya, en dobling på ti år. De fleste innflytterne kommer opprinnelig fra de baltiske landene. Dette betyr travle tider for Baltikum Midt-Norge som bistår innflytterne. Levende grender blir attraktive og ungdom flytter tilbake/ flytter ikke ut.

Frøya er i førerretet, eierskap til integreringsarbeidet i Kysten er klar -programmet. Bedriftene går så det suser – det bor folk i husa – også hitterværingene. De åpne frøyværingene tilegner seg fremmedspråk, som litauisk, polsk og thailandsk. Er dermed det frøyværske folkelynnet i fare? Frøya har boblet over av kulturaktiviteter og arrangementer og optimismen rår - mye takket være et åpent og inkluderende folkelynne. Det er mange tiltak for å bevare det lokale initiativ. Den lokale dialekten og det særegne billedspråket som en stund stod i fare for å forsvinne er i dag ivaretatt gjennom eget kultursenter (basert på folkelynne).

Mangesysleri drives stort. Godt samspill mellom blå og grønn sektor og skole/utdanning skaper grunnlaget for geoturismen og nisjeproduktene i den lokale matproduksjonen. Grendene blomstrer, og folk bruker naturen og kroppen. Frøya står i særklasse på landets helsestatistikker, med usedvanlig god fysisk og psykisk helse (Indikator: levealder, sysselsettingsstatistikk).

Befolkningsutvikling på Frøya de siste 25 årene.

3.1.2 Næringsvirksomhet

Foto: C. Næss/NINA

Styresmaktene vektlegger distriktsutvikling og lokal matproduksjon, noe som gir utslag i store overføringer fra statlig hold til landbruk og miljø. Og dette er noe frøyværingene vet å dra nytte av. I tillegg til oppdrettsnæringa har både landbruket og turistindustrien fått et kraftig oppsving. Bondeyrket har fått en nyvunnet status, og rekrutteringen til yrket er god. Trenden i landbruket

har de senere årene gått mot større gårder og mer konsentrert drift. (Indikator: antall bruk/syssel-satte/areal)

Med sin satsing på besøksgårder, "Inn på tunet", og økoturisme er Frøya en økologisk foregangskommune. Blant annet har målrettede kokke- og fileteringskurs på fire ulike språk lært turistene å håndtere råvarene på en mer effektiv måte, og gitt turistnæringa en ny dimensjon (Indikator: giftbarometer for råvarer, grønne sertifikater, kursdeltakere). Frøya mottar årlig økte statlige tilskudd, hovedsakelig til villsaudrift. Samlet antall villsau passerte nylig 10 000. Villsauen har blitt svært ettertraktet som europeisk varemerke/kvalitetsvare – "marinert villsaulår". Det produseres mer lokal mat enn noen gang, hovedsakelig kjøtt og melk. Slakteriet på Flatøya vokser veldig, bidrar til nye arbeidsplasser, og blir ny hjørnesteinsbedrift i tillegg til Salmar (Indikator: antall sau; omsetning/tonn slaktet fisk; ansatte på Salmar/slakteriet).

Også Salmar har utvidet sin økologiske produksjon, halvparten av konsesjonene drives i dag økologisk. Lakselusa døde ut etter at hvitløk ble tilsatt laksefôret, og det er generelt lite sykdom å spore i anleggene. Den ekstra aromaen hvitløken tilfører fisken har økt salget til Asia. Ellers går ting sin vante gang innen oppdrettsnæringa. Det er et godt samarbeid mellom Salmar og miljø- og forbrukerorganisasjoner. Frøyværingene tar lærdom av sine erfaringer, og den nye og bedre helsekostpølsa "Laksepølse med villsausmak, full av Omega 3 og lite fett" er etterspurt i hele verden. Biprodukter fra oppdrettsnæringa benyttes til å produsere blant annet kosttilskudd og rynkekrem som stadig erobrer nye markeder.

Det økte nisjelandbruket med økt videreforedling og kreativitet gjenspeiles selvsagt også lokalt. Flere spisesteder serverer lokal mat. Men i konkurransen med internasjonale mattradisjoner oppstår også nye retter – "Frøya fusion fôr" har blitt et klingende begrep langt utenfor skipsleia.

Som en hyllest til gründerånden avdukes skulptur av villsauen Shaun på torget i kystbyen Sistranda.

3.1.3 Transport

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Flystripa er kraftig oppgradert og fremstår i dag som en moderne flyplass. Nisjeprodukter og villsau flys ukentlig til fjernere breddegrader, sammen med laksen. Vogntog benyttes kun i den lokale distribusjonen. Undervannstunnelen til Mausundvær, Sula og Bogøya er finansiert med fornybar energi. Ellers foregår all transport mellom øyene med svanemerkede båter etter at lokalbefolkningen i en folkeavstemming stemte ned fylkestingets forslag om å utvide nettverket av veier og broer mellom øyene. Frøyværingene mente forslaget ville medføre både økt forurensing, nedbygging av beitearealer for villsau og være negativt for folkehelsen.

3.1.4 Energisituasjonen

Offshore vindpark opprettes langt til havs, ilandføring gir inntekter (Indikator: Grønne sertifikater, anlegg bygd).

3.1.5 Landskap

Norge har fortsatt god styring med egne ressurser, og en langsiktig forvaltningsstrategi. Alt vern foregår gjennom bærekraftig bruk av naturressursene og forvaltningen av kulturarven skjer i dialog med lokalbefolkningen. Kulturlandskapet opprettholdes og videreutvikles, den verneverdige bygningsmassen og tradisjonelle byggeskikken ivaretas. Sett samlet har Frøya i dag også en

større variasjon av biologisk mangfold (Indikator: tilskudd til verneverdige bygninger/tilskudd fra Kulturminnefondet, antall istandsatte bygninger eldre enn 1900; SMIL-midler, naturindeks).

Foto: C. Næss/NINA

God samfunnsøkonomi kombinert med restriktiv forvaltning fører til stort press på det politiske system. Men strandområdene bevares og Allemannsretten respekteres. Det er mindre beite utenom de konsentrerte villsaudriftsområdene. Gjengroing og endring i biologisk mangfold hindres ved nyetablert næringsvirksomhet gjennom offentlig lønnet skjøtsel av landskapet (Indikator: tilgjengelig areal i strandsonen, SMIL/Andre kulturlandskapsmidler, sysselsettingsmidler).

Det er ikke tillatt å gå i land i naturreservatet. Som en kompensasjon er kameraer installert på holmer og skjær, og direkteoverføring av dyrelivet i området skjer til opplevelsessenteret på Sistranda. Et populært innslag blant både turister og fastboende.

3.1.6 Turisme

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Turismen er som nevnt en av hovednæringsveiene i øysamfunnet, men det har ikke alltid vært så rosenrødt. Masseturismen var på et tidspunkt i ferd med å ødelegge øya og særpreget, så grenselagene innså at de måtte ta et grep, til tross for de økonomiske fordelene masseturismen innebærer. Lokalbefolkninga legger nå premissene for turismen, og verner om eget miljø (både det fysiske og sosiale). Og nye generasjoner Froværingar utnytter de mulighetene som ligger i det unike natur- og kulturmiljøet som satte Frøya på verdenskartet som økologisk foregangskommune i 2025.

Økologisk familieturisme er hovedsatsingsområde. Helårsturisme med opplevelsessentre og fornyelsesparker er etablert på Sistranda og i øyrekka (Indikator: antall overnattingsdøgn; overnattingsseger).

Froan har fått nybygget, eksklusivt øko-hotell på havbunnen og undervannsakvarium. Hotellet har 20 dobbeltrom med utsikt, og tilbyr lokale delikatesser i restauranten. Svanemerke u-båter med pleksiglasstak, frakter turister og forsyninger ut til hotellet, prosjektet bidrar til arbeidsplasser og optimisme i hele kommunen.

Det er overskudd i landbruket til å utvikle en helhetlig og innovativ turisme. Utvikling av produkter for salg, formidling av gamle driftsformer og historie er sentrale elementer sammen med tilbud om jaktoplevelser.

Også arbeidsinnvandrere etablerer egne reiselivsbedrifter som i stor grad bidrar til arbeidsinnvandringen. De gode tidene vil ingen ende ta!

3.2 Scenario 2: *Bruk – og kast*

”Bruk- og kast” beskriver en framtidigtilstand både med lite vern og mye bruk, der miljøhensyn har en tendens til å gå på bekostning av vernet. Oppdrettsnæringa opplever gode tider. Etterspørselen er stor, noe som har ført til behov for utenlandsk arbeidskraft. Frøya er en attraktiv flekk på jord, og folketallet har økt betraktelig. Kommuneøkonomien er god, mye pga. havbruksnæringa. Det er lite vern av natur og kulturmiljøet, fokuset ligger på produksjon.

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Økende befolkning
- Liberal forvaltning
- Dårlige tilskuddsordninger, ingen forvaltningsplaner eller miljøtilskudd
- Lite turisme, masseturisme som forstyrrer
- Aktive gårdsbruk
- Økt arbeidsinnvandring
- Aktive grendelag
- Strengt regelverk i Froan
- Kommunesammenslåing

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Befolkningen på Frøya teller 4144. Etter noen år med mindre variasjoner går nå innbyggertallet strake veien oppover.
2012	Testanlegg for abalone og piggvar
2013	Frøya, Hitra og Snillfjord slått sammen til en storkommune Arealavgift innføres til kommunen Titran havhotell står ferdig
2014	Det første store fellesfjøset opprettes, et eksempel til etterfølgelse viser det seg i årene som kommer Byggeboom også i fritidseiendomssektoren
2016	Matvarekrise i Sentral-Europa
2019	Kommersiell produksjon av abalone og piggvar Cruiseskiphavna på Sistranda ferdig Titran kapell blir juicebar.
2020	Folketallet er doblet grunnet arbeidsinnvandring Digitalturisme ny næringsvei
2025	Undersjøisk hurtigtog fra Trondheim under Hitra til Frøya. Fusjonsreaktorer under bygging i Froan Befolkningen teller i dag 8421

3.2.1 Frøysamfunnet

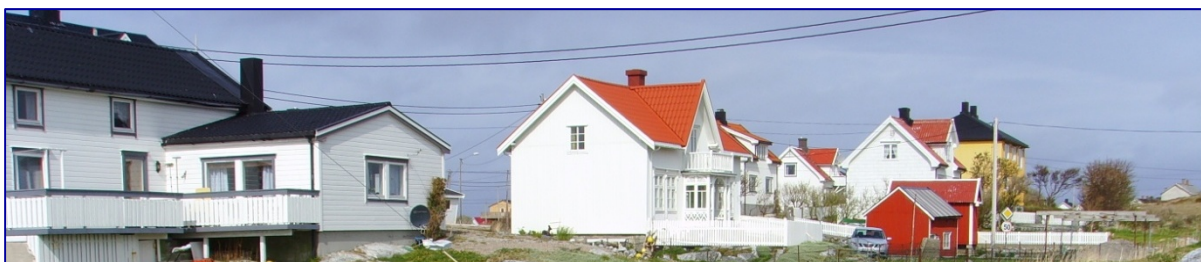
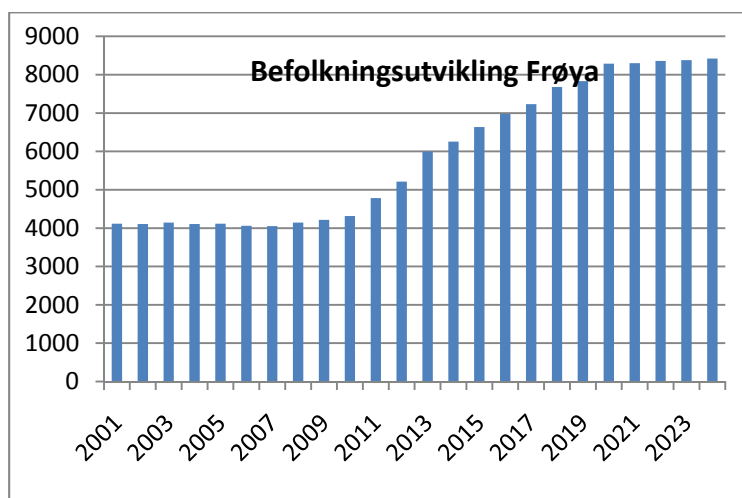

Foto: J. Thomassen/NINA

Arealavgift innføres av kommunen og sikrer kommunen økonomisk på lang sikt. De tre nabokommunene ble enige om å slå seg sammen som samkommuner i 2013. Frøya har stor arbeidsinnvandring og bedre integrering, i motsetning til mange andre kommuner som sliter med fraflytting og flått. Kystbyen Sistranda blir kommunesenter i den nye storkommunen, og Snillfjordingene flytter til Frøya. De ønskes hjertelig velkommen og føler de har fått ny mening med livet. Frøyværingene har funnet sin plass, og lynnet er bevart. Det bygges stor slått opplevelsessenter for å vise regionens erobringer. Frøya FK topper eliteserien. RBK har gått konkurs – Frøya FK har kjøpt opp spillerne (med støtte fra Salmar). Salmar stadion (lakseformet) ble ferdigstilt i 2016 og er en arena i verdensklasse.

Men i 2020 er situasjonen en helt annen. Folketallet er doblet takket være økt arbeidsinnvandring. Men med et slikt innvandringstempo har alle gode intensjoner om integrering i lokalsamfunnet blitt overkjørt. Andelen arbeidsinnvandrere er nå så høy at Frøyværingene er en minoritet, og folkelynnet, som få år tidligere stod sterkt, forvitres. Utenlandske investorer kommer til Frøya og overkjører de lokale gründerne, som ikke har økonomi til å videreutvikle sine ideer og konsepter (Indikator: innbyggerantall).

Befolkningsutvikling på Frøya de siste 25 årene.

3.2.2 Næringsvirksomhet

Foto: C. Næss/NINA

Havbruk. Algeveksten er stadig et problem, men næringa har god kontroll gjennom utstrakt samarbeid med Kina og Kanada, som har lang erfaring med akvakultur. Laksen blir mer utsatt for

sykdommer, men næringa har et apparat og et system for å takle disse. Likevel vil mange se seg tjent med å flytte produksjonen nordover til kaldere vatn. Frøya tvinges til å tenke nytt, og satses på nye arter som trives i varmere vann. Nye forskningsmiljøer etablerer avdelinger på Frøya og jobber kontinuerlig med de nye utfordringene. Piggvaren har endelig fått sitt store gjennombrudd, og abalonesneglen trives bra i det nå varme nord.

Salmar har følgelig ekspandert, med permanente driftstillatelser i Froan, og har overtatt all tilgjengelig arbeidskraft. "Alle" jobber på Salmar, og står i røde kjeledresser i produksjonslinja. Slakteriet gir Frøya flere ben å stå på, og det er etablert flere fabrikker i øyrekka. Næringa har nå så god kontroll med og utvikling i næringa, samt gode varslingsrutiner, at den kan takle ekstremvær uten fare for rømming. Myndighetene har gode rutiner for å ta hånd om oljesøl ved skipshavari. Næringa har godt omdømme internasjonalt og et godt og stabilt marked. Næringa er lønnsom og attraktiv for yngre folk med god utdanning. På initiativ fra kommunene er det etablert et kystnettverk av alle regioner langs norskekysten og andre nordiske land, Baltikum inkl., videreført med Island og Svalbard og Russland, noe som også i stor grad letter rekrutteringen (Indikator: antall sysselsatte i ulike næringer).

Fiske. Stadig flere fiskearter i europeiske farvann opplever rekrutteringssvikt og reduserte bestander. Økt press på disse artene har ført til overbeskatning og crash, og i stor grad medvirket til matvarekrisen. Norge må gi fra seg en del av råderetten over ressursene, og kvotene blir i større grad bestemt av spanjoler og portugisere. Vi sliter fordi fiskeriministeren ikke kan spansk. Krav til minstemål ved fiskefangst er under press. Fiskeriministeren samkjører resultatene fra forskningsskipet G.O. Sars, med levevilkår lang norskekysten til kommersiell, ikke bærekraftig, utnytting.

Landbruk. Det ustabile klimaet har ført til en internasjonal matvarekrise og skyhøye matvarepriser – det lønner seg nå å drive jordbruk, selv uten tilskudd. Det satses stort på samdrift, og opprettes store fellesfjøs med kyr som er inne hele året. Frøya selger overskuddet til et desperat EU-marked gjennom diverse lyssky melkeagenturer. Nostalgiske idealister driver fortsatt de sørgelige restene av det tradisjonelle landbruket på Frøya. De fleste andre slår seg på turisme i stor skala (Indikator: melkekvoter).

3.2.3 Transport

Foto: C. Næss/NINA

Utenlandske investorer satses stort på kommunikasjon. Den lenge omtalte cruiseskiphavna legges til Sistranda, som alt annet, og flyplassen er bygd ut for å betjene daglige internasjonale avganger. Fastlandsforbindelse er opprettet mellom øyene; undersjøisk tunell til Mausund og vei-forbindelse Mausund – Bogøy – Sula (*Atlantertangenten*). Denne er en turistmagnet!

3.2.4 Energisituasjonen

Energiforbruket i kommunen har økt voldsomt både som følge av den private utbyggingen og industrien, og vindkraft dekker ikke lenger det enorme behovet. Franskmennene ferdigstilte fusjonsreaktoren ITER i 2018, og atomfusjon har blitt den nye, trendy energiformen på global basis, to mindre testreaktorer er under bygging i Froan, med ambisjoner om å produsere nok elektrisitet til å eksportere 2,7 TWh årlig. Forventningene er enorme.

3.2.5 Landskap

Foto: C. Næss/NINA

God samfunnsøkonomi og liberal forvaltning fører til klondyketilstander i øyriket. Sterkt press på arealene har ført til en nedbygging og privatisering av hele strandsonen som nå stort sett eies av nevnte utenlandske investorer. Både industri og hytter bygges ut i massivt omfang slik at man kan gå tørrskodd på betong rundt hele øya. Den politiske styringen og forvaltningen er fjernet og all tidligere forvaltning er overlatt til byråkratene. Allemannsretten er totalt borte og naturhabitater og biologisk mangfold i strandsonen er rasert. Et større anlegg for cruiseskip med fasiliteter (saltvannsspa) har erstattet tidligere havn og bebyggelse i Titran, og bare Titran kapell er bevart, nå som juicebar (Indikator: tilskudd fra Kulturminnefondet, antall istandsatte bygninger eldre enn 1900; SMIL midler; tilgjengelig areal i strandsonen, antall byggetillatelser/ dispensasjoner).

Altfor mange villsau har ført til kamp om beiteressursene. Lyngheiene forsvinner, og viltet forsvinner sammen med beiteområdene. Og mens de lokale sauebønderne er opptatt med å stikke kjepper i hjulene for hverandre stikker de pengesterke av med seieren (Indikator: arealdekke, antall dyr på beite, slaktevekt).

3.2.6 Turisme

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Verden er overbefolket, og folk trekker nordover til et mer behagelig klima. Reiseliv har blitt en dominerende næring globalt, og var det lenge også på Frøya. Egentlig startet det hele ganske rolig, med en jevn strøm av turister som kom for å oppleve den uberørte naturen. Med lokketilbud og kampanjer strømmet turistene ganske snart til øya i hopetall. Det nye Titran havhotell, bygd i 2013, var et av de mer populære sentrene, havfiske og jakt på hjort og gås og rype var populære aktiviteter. Men så tok machoturismen helt av, og utbyggerne fulgte opp.

Opplevelsesturismen inntok Froan, der et slapt regelverk ikke la noen begrensninger på ferdseilen. Grendelagene på sin side var kun opptatt av å tilfredsstille turistenes behov, og stilte som velkomstkommité med Eurotegn i øynene. Turistene ble lokket med pub-til-pub-turer mellom Kunn, Finnværet og Gimsan og organisert grilling på Helvete. Det hele handlet om profitt. Også det lokale friluftslivet bar i retning u-båt safari og helikopter turer til Titran, Sula og Mausund. De gode fiskeplassene ble overtatt av fiskeoppdrettsanlegg. Alt dette resulterte i at Frøya mistet sitt særpreg. Frøyadagan vokste seg vanvittig store og mistet besøkende fordi turistene ble skremt. Turistene fikk ikke valuta for pengene og dro enda lenger nord, til mer uberørte øyriker (Indikator: antall sysselsatte i turistnæringa, overnattingsdøgn, antall senger, antall millionærer på de offentlige skatte/ligningslister).

Samtidig, i 2016, slo matvarekrisen hardt ned i Sentral-Europa, og resulterte i en svært anstrengt økonomi for mange landbruks- og fiskenasjoner. Krasjet i turistnæringa var dermed et faktum. Et utfall av det hele var at mange av de tidligere besøkende nå vendte tilbake som arbeidsinnvandrere.

I dag, i 2025, er opplevelsesturisme ut – digital turisme har overtatt. Ny næring er etablert – Frøya har spisskompetanse og høyteknologisk kunnskap knyttet til romfart og bioprospektering.

På grunn av dette forsvinner stadig mer kunnskap om egen kultur, kulturarv og tradisjoner. Opplevelsessenter er opprettet på Sistranda, der du kan oppleve Froan slik det engang var i 3D.

3.3 Scenario 3: ”Der sitter en underlig gråsprengt en...”

”Der sitter en underlig gråsprengt en...” beskriver en framtidstilstand med lite vern og lite bruk. Samfunnsøkonomien skranter, og det er lite tilskudd til utkant Norge. Kombinert med tidenes mest liberale forvaltning er det mammon som styrer skuta. En varm, kvelende dis ligger som et lokk over øyene, laksen gisper matt i merdene, mens havet utenfor er tømt for fisk. Frøya ligger brakk, med unntak av i sommerhalvåret. Da ankommer turistene for å forlyste seg i ”uberørte områder”, sett i verdenssammenheng vel og merke. Manglende forvaltning har resultert i store endringer i landskapet. Forfall er betegnelsen som best beskriver tilstanden i kommunen. Den siste frøyværing sitter på den gjenværende irske puben, drikker Guinness og løser verdens problemer. Uten særlig hell må det sies. Tilværelsen ser usedvanlig svart ut i dette herrens år 2025.

Foto: C. Næss/NINA

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariorfortellingen:

- Befolkningsnedgang
- Stadig nye sykdommer rammer oppdrettsnæringa
- Varmere klima
- Dårlige tilskuddsordninger, minimalt med offentlig støtte
- Samfunnsøkonomien er svak på landsbasis
- Turistene uteblir / Masseturismen virker forstyrrende
- Gårdsbruk legges ned, ellers manglende arbeidskraft
- Kommune sammenslåing; Hitra, Frøya, Snillfjord
- Passive grendelag, få gründere, færre reiselivsbedrifter
- Liberalt regelverk

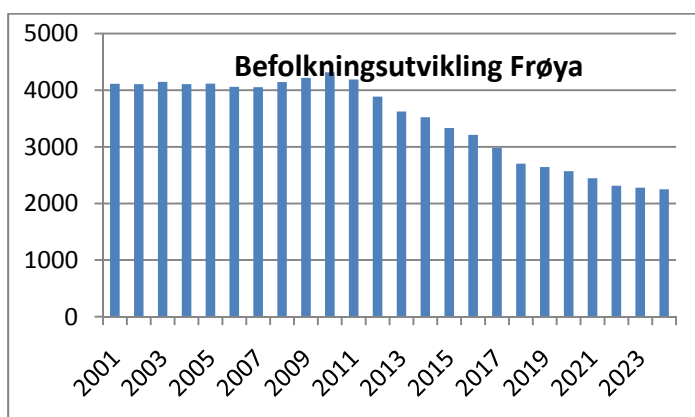
Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Befolkningen på Frøya teller 4144.
2009	Frøya-ordfører forsvarer oppdrettsnæringa, store oppslag i landets aviser
2013	Frøya, Hitra og Snillfjord slått sammen til en storkommune
2015	Den siste villaksen tas i Nidelva Salmar flagger ut deler av driften til Skottland
2016	Stor vindparker legges til Froan, samtidig starter byggingen av offshore-vindmøller
2018	Flere mystiske dødsfall relateres til Salmar-sushi, får store konsekvenser for næringas omdømme
2023	Fiskeforedlingsanlegget går konkurs
2025	Folketallet er halvert siden 2010, og teller i dag 2243

3.3.1 Frøysamfunnet

Frøyæringens selvtilit har fått en alvorlig knekk. Som et resultat av en økende urbanisering er øyrekka i stor grad avfolket og består av en rekke spøkelsesgrender, kun med bosetting i sommerhalvåret. De fleste er klimaflyktninger fra kontinentet. Folketallet er bortimot halvert siden 2010, og teller nå 2243. Annenhver frøyværing har passert 60 år, og finnes konsentrert på strekningen Nesset – Flatval.

Depresjoner og livsstilsykdommer er utbredt, Frøya sitter igjen med gamle gubber som mimrer om tidligere gylne tider. Det sosiale livet utspiller seg utelukkende på pubene. Her sitter den siste frøyværingen, drikker Guinness og løser verdens problemer. Bygdedyret har gode levevilkår, og nabokrangelen blomstrer. En aldrende Lars Monsen flytter til Frøyas villniss, og tas i mot med åpne armer (Indikator: innbyggertall, levealder/levetår).

Befolkningsutvikling på Frøya de siste 25 årene.

3.3.2 Næringsvirksomhet

Dugnadsånden er borte, og lokale initiativ har forsvunnet.

Foto: C. Næss/NINA

Landbruk. Småskalaproduksjonen på Frøya er ikke lenger lønnsom, og uten tilskudd til utvikling av nisjeprodukter har mange gårdbrukere møtt veggen og gitt opp. Med hederlig unntak av noen gråsprengte, forgubba sauebønder som holder stand er de gjenværende gårdbrukerne uføretrygdet, eller jobber på Salmar (Indikator: arealbruk, antall dyr, total slaktevekt; SMIL-midler, antall bygninger eldre enn år 1900 (SEFRAK)).

Foto: J. Thomassen/NINA

Fiskeri. Varmere klima har ført til at stadig flere fiskearter i europeiske farvann blir redusert til et minimum. Presset har økt på disse artene og ført til overbeskatning og crash. Dette har igjen økt

trykket på norske fiskebestander, som silda, som fortsatt ikke er overfisket takket være norsk fiskeriforvaltning. Dermed entrer øvrige fiskeflåter norske farvann. EU-fiskere får tildelt større kvoter, mange norske fiskere må legge inn årene og finne seg nytt arbeid. Fiskeren på Frøya er intet unntak. Mye av fisken fraktes til mottak i andre EU-land. Norge blir en industriell utpost som bare må se på at andre lands fiskeflåter herjer og høster kortsiktig profitt (Indikator: temperatur, kvoter).

Havbruk. Næringa drives kortsiktig ut fra profittsyn, noen få er blitt ekstremt rike. Ekstremt liberal forvaltning har gitt frislepp med mange nye konsesjoner. Tettere mellom anlegg gir økt smittefare, nedleggelse av bedrifter som rammer lokalsamfunnene.

Foto: C. Næss/NINA

Næringa sliter med algevekst, ekstremvær og populistiske dyre og kortvarige panikkartede tiltak. Stadig nye sykdommer rammer, og sammen med de økende havtemperaturene får næringa store utfordringer i å handtere disse. Flere av de nye sykdommer skyldes satsingen på nye arter. Det antas videre at flere dødsfall relatert til inntak av Frøya-sushi sommeren 2018 skyldes hittil ukjente sykdommer. Det er spennende tider for forskerne, men næringa sliter med dårlig omdømme og sviktende markeder. Oppdrettsnæringa ble stilt til ansvar som den store syndebukken da den siste villaksen ble tatt i Nidelva i 2015. Siden den gang har det kun vært rømt oppdrettslaks å finne i norske elver. Men hvem bryr seg egentlig? Grunderne kan flytte anleggene til nye steder og fortsatt håve inn laksekroner. Deler av Salmar har allerede flagget ut til Skottland, flere forventes å følge etter. Automatisering har resultert i få ansatte i foredlingsindustrien. Det meste av fisk foredles om bord på store fabrikkskip som aldri er innom land. Det lokale foredlingsanlegget som satset alt på ett bein går konkurs i 2023 (Indikator: antall millionærer (ligning/skatt); antall konsesjoner).

3.3.3 Transport

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Fastlandstunellen står i fare for å bli stengt pga manglende vedlikehold, fotoboksen vurderes flyttet til Hitra (Indikator: antall tunnelpasseringer).

3.3.4 Energisituasjonen

Store vindparker er lagt til Froan, og off-shore vindmøller omgir hele øyrekka (Indikator: Twh pr år).

3.3.5 Landskap

Forfall preger landskapet, både til lands og til vanns. Kulturlandskapet forfaller, alt gror igjen. Sitkagran, lauvkratt og furu dominerer, tapet av biologisk mangfold er stort. Flåtten herjer, og er sulten! Omgivelsene skjemmes av gamle traktorer og maskiner som står igjen og rustner. Gammel tradisjonell gårdsbebyggelse forfaller. Strandlinja er ødelagt av miljøgifter og oljesøl. Turistene bidrar til å ødelegge naturen med sine ATV'er og vannskutere, det finnes ikke lenger en uberørt flekk (Indikator: arealdekke, SMIL-midler, biomangfold (naturindeks), midler fra Kulturminnefondet, antall bygninger eldre enn 1900).

Foto: C. Næss/NINA

3.3.6 Turisme

Reiseliv er fortsatt en viktig næring globalt, også på Frøya, og da spesielt havbasert reiseliv. Men den optimismen som engang rådet er borte. Lokalbefolkninga føler seg overkjørt og tilsidesatt. Det er kamp om det gjenværende turistmarkedet. Utenlandske aktører styrer markedet som domineres av kommersielle interesser og tilbud. Rimelig utenlandsk arbeidskraft benyttes. Lokale havfiskesentre og andre reiselivsbedrifter har blitt tvunget til å legge ned virksomheten. Reiselivet er dramatisk redusert, og den store lokale reiselivssatsinga har strandet.

Opplevelseshungrige kakser inntar Froan sommerstid, et slapt regelverk legger ingen begrensninger på ferdselen. Turistene lokkes med pub-til-pub-turer (after fish) mellom Kunna, Finnværet og Gimsan og organisert grilling på Helvete sammen med de rike gjenværende væreierne som spiser marinert kveite fra oppdrett og kongekrabbe som har invadert kysten. Turistene går i land på alle øyer og holmer, u-båt og speedbåtsafari gir store forstyrrelser for dyrelivet (Indikator: antall overnattingsdøgn; antall skjenkebevilgninger, sysselsettingsstatistikk).

3.4 Scenario 4: Vernet tar kvelertak

”Vernet tar kvelertak” beskriver en framtidstilstand med lite bruk og mye vern. Samfunnsøkonomien er svak på landsbasis, men med et stadig økende fokus på miljø, en restriktiv forvaltning og en rekke forvaltningsplaner finnes det stadig tilskuddsordninger som støtter opp under lokalt initiativ. Det som er igjen av oljefondet kjøres nå inn i krampeaktige tiltak mot reiselivsnæringa og ”det uberørte Norge” i håp om å skaffe landet en ny inntektskilde.

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Befolkningsnedgang
- Stadig nye sykdommer rammer oppdrettsnæringa
- Varmere klima
- Dårlige tilskuddsordninger, minimalt med offentlig støtte
- Samfunnsøkonomien er svak på landsbasis
- Turistene uteblir / Masseturismen virker forstyrrende
- Gårdsbruk legges ned, ellers manglende arbeidskraft
- Kommune sammenslåing; Hitra, Frøya, Snillfjord
- Passive grendelag, få gründere, færre reiselivsbedrifter
- Liberalt regelverk

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2008	Befolkningen på Frøya teller 4144.
2013	Fastlandsforbindelse mellom øyene (<i>Atlantertangenten</i>)
2015	TV-serien " <i>Rensel og pin – en skjærgårdsdoktors hverdag</i> " samler Norges befolkning foran skjermen
2016	Titran-spillet gjør suksess på kinolerretet
2017	Frøya kommune lanserer sin aktiviseringsplan som skal få befolkningen opp på fote
2019	Økonomisk oppsving i Øst-Europa Frøya kommune eksproprierer store deler av øya og etablerer vindpark
2025	Befolkningen teller 3127 individer

3.4.1 Frøysamfunnet

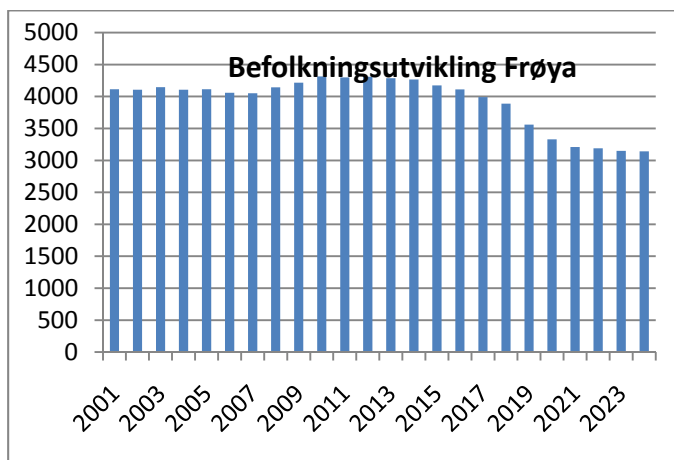

Foto med tillatelse fra J. O. Fredagsvik

Folk er slitne, de jobber rett og slett for mye. Dette resulterer i lite overskudd til å delta både på det sosiale og kulturelle plan, og i politikk og lokalsamfunnsutvikling. Muligens har det også en viss betydning for befolkningsnedgangen som har vært en påfallende trend de siste årene. De offentlige tilskuddene renner vekk, grunnet mangel på initiativ. Lokalbefolkninga diskuterer muligheter, men ingenting blir gjort. Med det resultat at Frøya ligger nærmest ubrukt i 2024. Få turister kommer til øya, grendalagene er nedlagt og frivillighetsånden er fraværende. Utviklingen går i retning passivisering og økende fedmeproblematikk. Men kommunen innser viktigheten av fysisk aktivitet og friluftsliv, og legger en langsiktig plan for aktivisering i håp om å snu trenden. Innføring av økonomisk "premiering" for aktivitet, den enkelte øyboer utrustes med "turteller", registrert via GPS.

Fysisk fostring gjør underverker, og overskuddet øker igjen. Gamle, tradisjonelle driftsformer tar seg igjen opp, Det samme gjør den sosiale aktiviteten internt i bygdene, kreativiteten øker.

Folkelynnnet settes på prøve, men frøyværingene rir av stormen på grunn av den sterke urkrafta i befolkningen. Titran-spillet gjør suksess på kinolerretet og TV-serien "*Rensel og pin – en skjærgårdsdoktors hverdag*" blir den mest sette serien i Norge noensinne.

Befolkningsutvikling på Frøya de siste 25 årene.

3.4.2 Næringsvirksomhet

Tradisjonelle hjørnesteinsbedrifter sliter med å få tak i arbeidskraft. Frøyværingene må jobbe både i primærnæringene for å opprettholde attraktivt kulturlandskap og samtidig drive servicebedrifter rettet mot turistene. (Indikator: sysselsettingsstatistikk, SMIL-midler).

Foto: C. Næss/NINA

Fiskeri. Rekrutteringssvikt og reduserte bestander preger stadig flere fiskearter i europeiske farvann. Dette har bidratt til å øke trykket også på norske bestander, som silda, som fortsatt er solid takker være norsk fiskeriforvaltning. Norge vil fortsatt ha kontroll, men opplever sterk påtrykk for økende kvoter til EU-fiskere. Rammebetingelsene for norske fiskere endres med mulighet for partsrederier, slik at effektivitet og lønnsomhet bedres (Indikator: kvoter, tonnasje).

Havbruk. Stadig nye sykdommer rammer næringa, som imidlertid lærer seg å handtere også disse med god støtte i det forskningsmiljøet som er etablert. Næringa sliter med omdømmet i perioder, men klarer å bygge opp igjen tiltroen i markedet til norsk laks som et kvalitetsprodukt (Indikator: sysselsettingsstatistikk; tonn slaktet/solgt fisk).

Landbruk. Styresmaktene vektlegger distriktsutvikling og lokal matproduksjon. Dette hindrer likevel ikke svikt i rekrutteringen til bondeyrket. De gode tilskuddsordningene gir grunnlag for å hente utenlandsk arbeidskraft, men et økonomisk oppsving i Øst-Europa gjør arbeid på Frøya mindre attraktivt, og folk kommer som turister istedenfor. Forfall og fraflytting preger samfunnet, og forbyggingen øker. Gårdsbebyggelsen omgjøres til fritidsboliger. Det er en utfordring å ta vare på den gamle bebyggelsen (Indikator: bosettingstall, levealder, antall bruk i drift, tilskudd fra Kulturminnefondet, SMIL midler, bygninger eldre enn 1900).

Men det finnes lyspunkter. Enkelte idealister finnes fortsatt, særlig i Øyrekka. Disse bidrar til å opprettholde matproduksjonen, og begrense matimporten. Manglende arbeidskraft kompenseres ved ny teknologi – roboter med integrert Frøyalynne, delvis via genmanipulering/kloning. Roboten er utstyrt med krøllet langt hår med samme kvaliteter som villsau.

Landbruket innbyr da også til gode tider for den som holder ut. Spesialisering dominerer, det drives mindre mangesysleri rundt om på gårdene. Den vanskelige rekrutteringen fører til dårligere arbeidsmiljø og mye ensomhet. Servicetjenesten til brukerne blir svakere og lenger unna. Dette kan medføre problemer – og i verste fall føre til vanskjøtsel av dyr (Indikator: arealbruk, antall dyr, produksjonstilskudd, sysselsettingsstatistikk).

3.4.3 Transport

Transporttilbudet går tilbake, veistandarden er kraftig redusert. Et allerede redusert transporttilbud til sjøs trues ytterligere, nå kun med ukentlig hurtigbåt til Trondheim vinterstid (Indikator: ådt (årsdøgntrafikk - antall biler pr døgn pr år)).

3.4.4 Energisituasjonen

Foto: C. Næss/NINA

Frøya kommune eksproprierer store deler av øya, etablerer vindpark og danner eget energiselskap som kjøper opp TrønderEnergi. Dermed kan de selge strøm til Hitra til høy pris. Miljøtilskuddene har derimot gått til utredning av vindparketablering.

3.4.5 Landskap

De få gjenværende bøndene tar vare på kulturlandskapet pga gode tilskuddsordninger, det øvrige kulturlandskapet forringes og gror igjen. Sitkagrana har tatt over store deler av landskapet, og skygger for utsikten til mange hytteeiere. Noe som selvsagt fører til nabokrangler, og konfliktrådet har travle dager (Indikator: arealdekke, SMIL midler, antall saker i konfliktrådet).

Til tross for gode tilskuddsordninger fører en restriktiv forvaltningspolitikk til mangel på engasjement, og liten byggeaktivitet og forfall av bygninger og installasjoner i strandsonen.

3.4.6 Turisme

Foto: J. Thomassen/NINA

Områdevernet har blitt strengere, og ekskluderer segmenter av turismeindustrien og annen virksomhet. Turismen konsentrerer seg til øyrekka og havfiske. Få turister kommer til øya i disse dager, grendalagene er nedlagt og frivillighetsånden er fraværende. De offentlige tilskuddene renner følgelig vekk, grunnet mangel på initiativ (Indikator: antall overnattingsdøgn/senger, sysselsettingsstatistikk, offentlige tilskudd, for eksempel gjennom Innovasjon Norge, KRDSatsing/programmer etc., tilskudd fra Kulturrådet til festivaler).

4 Scenario Vega 2025 - 4 framtidfortellinger

Sammenstilt av Jørn Thomassen (NINA) med viktige innspill fra øyfolket

Foto: J. Thomassen/NINA

4.1 Scenario 1: Solskinnsøya

”Solskinnsøya” beskriver en framtidigtilstand hvor det er mye bruk og mye vern på Vega, og som i all hovedsak harmonerer lokalt og nasjonalt. Her er bærekraftig bruk av økosystemet tjenestene operasjonalisert gjennom begrepet ”vern gjennom bruk”. Forvaltningen er restriktiv, men har god forankring lokalt fordi vernebestemmelser og formål forstås lokalt og kommer lokalsamfunnet til gode. Bevaring av eksisterende natur- og kulturverdier har også ført til ny næringsutvikling i øy-samfunnet. Bruken av Vega er et mangfoldig bilde med landbruk og fiskeri som bærebjelker. Trenden er snudd og småskala landbruk og kystfisket er tilbake der det hører hjemme. Bruken innebærer også havbasert havbruk hvor det er investert mye for å sikre anleggene mot rømming og sykdom. Turismen er godt styrt og utgjør ingen trussel mot natur- og kulturarv på øygruppa. Erkjennelsen av at turismeindustrien er avhengig av en bærekraftig bruk av natur- og kulturressursene har vært, og er en viktig drivkraft bak suksessen. Natur- og kulturdimensjonene på Vega er ivaretatt etter god øyboerskikk, godt hjulpet av dynamiske verneforskrifter som sikrer at verdiene bevares for framtidige slekter. Befolkningstallet er stadig økende og tilskuddsordningene er gode.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Økende befolkning på Vega
- Klima som i dag
- Stor grad av samarbeid og samforståelse mellom lokal og nasjonal forvaltningstankegang
- Restriktiv og bevisst forvaltning og styrt turisme
- Vern gjennom bruk som ledetråd
- Åpent landskap
- Gode ordninger gjennom økonomisk tilskudd
- Strengt rammebetingelser for havbruk
- Kontinuerlig fornying av dokumentasjon og informasjon og levende kilder ivaretatt

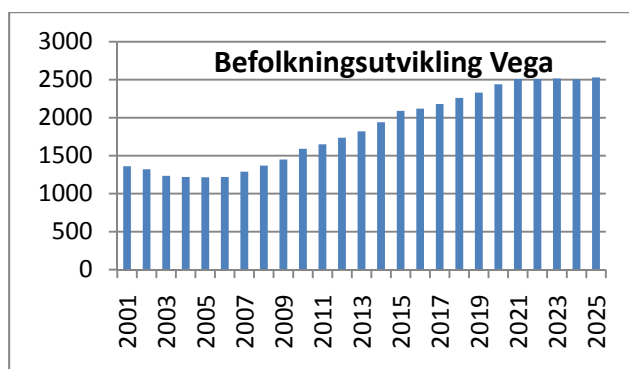
Noen hendelser på veien fram til 2025:

År	Hendelse
2000	Befolkningsreduksjonen på Vega fortsetter
2004	UNESCOs verdensarvkomité beslutter på møte i Kina 1. juli at Vegaøyen skal få status som verdensarvområde
2008	Befolkningen på Vega teller 1.250 personer, engstelse for reduksjon Skolen setter i gang prosjekt for å dokumentere tradisjon og kultur på Vega
2010	Etter en periode med stabilt folketall begynner befolkningen på Vega å øke Den mindre kystflåten nesten borte
2011	Tareskogen begynner å komme tilbake Verdensarvstiftelsen får sin første ansatte
2012	EU krever rask behandling av fersk fisk
2013	Hefdig debatt om fastlandsforbindelse på Vega
2014	Den treårige reiselivslinja ved Brønnøysund vgs opprettes Vega fiskarlag kjøper fiskemottaket og etablerer nylokalisering på Gardsøya Arkeologiske undersøkelser ferdig Revidert kommuneplan vedtas
2015	Vægir folkehøyskole opprettes Ny el-sjøkabel lagt til Brønnøysund Rådyrbestanden rekordhøy Ny fiskerihavn ferdigbygget
2016	Flytting av hus tillates igjen
2017	Vega delikatesser ansetter 40 personer Fersetvassdraget ferdig restaurert Skjøtselsplan vedtatt Ny vannkabel fra fastlandet legges
2018	Økologisk renseanlegg etablert
2019	Plan om undersjøisk glasstunell mellom Nes og Hysværet legges fram

	Tiltaksplan for lokale fiskere utarbeidet
2020	Miljø- og verne departementet sammen med Turistdepartementet båndlegger store deler av Vega til et mulig framtidig vern
	Eget slakteri opprettes på Vega
	Ny kommuneplan vedtas
	NINA og NIKU slaås sammen på nytt til NINA*NIKU
2021	Vega innfører eiendomsskatt i sjø
2024	National Geographic kommer på besøk
2025	Befolkningen på Vega teller 2.500 personer
	Verdensarvstiftelsen har 10 ansatte
	Det er 1.200 vinterfora sau på Vega
	National Geographic publiserer stor reportasje fra Vega

4.1.1 Vegasamfunnet

Siden 2010 har folketallet på Vega økt jamt og trutt og befolkningen teller nå omkring 2 500 personer (Indikator: ssb statistikk over befolkning og befolkningsutvikling), en fordobling på drøye 15 år, og gjennomsnittsalderen har vært minkende de siste 10 årene.

Befolkningsutvikling på Vega de siste 25 årene

Det har vært foretatt en solid fortetting på Gladstad, og i bygdene for øvrig, for å få plass til den økende befolkningen, men nå er det fullt og en videre befolkningsvekst er blitt en hodepine for kommunen (Indikator: antall beboere på Gladstad). Det er et økende press på areal til tomter både for bolig og fritidshus, men lite tilgang på areal fordi nasjonale myndigheter i 2020 båndla store områder i påvente av mulig vern. Kommunen har likevel foreslått lagt ut attraktive tomter i luftige boligfelt. Mangel på tomter og boliger fører til prispress og det blir vanskeligere for ungdom å etablere seg. I 2008 var Vegværingene engstelige for at trenden med en stadig minkende befolkning skulle fortsette. Spådommene slo feil og med dagens relativt høye og sundt sammensatte befolkning skulle alt ligge til rette for en videre god utvikling i øysamfunnet. Strengt vern har riktignok skapt konflikter, men endringer av verneideologien nasjonalt medfører gode løsninger. Vega har vært toneangivende når det gjelder vern og bruk og bidratt til å endre nasjonale regelverket. Bevaring av eksisterende verdier har muliggjort næringsutvikling.

Som følge av den økende befolkningen har vann og avløpsproblematikken vært utfordrende for kommunen. I 2017 ble det lagt ny vannkabel fra fastlandet som nå sikrer øya stabil tilførsel av ferskvann. Et økologisk renseanlegg er etablert i nærheten av Rørøy. Anlegget var, da det ble bygget i 2018, et av verdens mest moderne og slipper ut vann med drikkevannskvalitet og tørravfall som varmebehandles og benyttes til fôrproduksjon.

4.1.2 Næringsvirksomhet

I tillegg til de tradisjonelle næringene som jordbruk og fiske har Vega satset friskt på ny kompetansenæring. Så langt er 33 nye arbeidsplasser etablert innefor verdensarv, fiberkabel og reiseliv.

Landbruk. Tilskudd og bedre rammevilkår for marginale næringer har ført til stor økning i tilskudd til landbruket på Vega. All lokal produksjon har økt, fordi tilskuddene har gjort det mulig å etablere mange lokale arbeidsplasser basert på videreforedling (Indikator: antall arbeidsplasser i videreforedling).

Det er ikke lenger nydyrking på Vega. Grunnen er at etterspørselen etter dyrkbar jord i perioden 2012-2020 bidro til øket press på utmarksareal noe som har hatt en viss negativ effekt på dyrelivet og på kulturminner på hovedøya. Rådyrbestanden økte betydelig i perioden 2005 – 2015, men effektiv og rettet jakt har ført til at man nå har kontroll med bestanden. Den bærekraftige høstingen av rådyr er også en god tilleggsnæring for mange grunneiere (Indikator: antall rådyr og %-vis økning).

Foto: E. Solberg/NINA

Den yngre garden i Vega Jakt- og fiskeforening (VJFF) har ansvaret for utleie av rådyrjakt i hovedsak til jegere utenfra kommunen. Gamlegutta som tidligere åndet for elgjakta hver høst har derimot dårlige tider og består stort sett av pensjonister som bruker medlemsmøtene til å friske opp gamle røverhistorier om tidligere elgjakt mens de pusser våpen.

Beitedyrnæringa har tatt seg opp, særlig på de ytre øyene, og teller nå 1200 vinterfora sau (mer enn en fordobling på 25 år) (Indikator: antall vinterfora sau), det samme har den økologiske produksjonen. Vega er et internasjonalt vindu for det åpne kulturlandskapet. Sitkagrana er utryddet som et resultat av statlige tilskudd husdyrhold og til aktiv pleiing av kulturlandskapet (Indikator: areal med sitkagran. Vega-sau (merkevare) og andre beitedyr bidrar til å opprettholde det åpne landskapet på fast-Vega og på øyene.

En stor andel av øygarden beites. Driftsmetodene er variert, med bruk av både moderne saueraser, Gammel norsk sau, ungdyr av høgtytende storferaser og eldre og lettere storferaser som Sidet trønder og Nordlansfe.

Foto: J. Thomassen/NINA

Vega er nå Nord-Norges største kommune på svineproduksjon og utviklingen de seinere åra går mer og mer i retning av økologisk bærekraftig produksjon. Det er blitt mer fokus på fra "jord til bord"-produksjon. Landbruket på Vega har nytt gått av romslige tilskudd, men så har de da også greid balansen med småskala og storproduksjon på forbilledlig vis. For å hindre unødig stress av

dyrene, og dermed oppnå best mulig kvalitet, ble det 2020 etablert et eget slakteri på Vega. Verdiskapning lokalt et blitt en ledetråd i landbruket og brukes som eksempel i inn- og utland.

Bøndene har god omsetning av sine produkter til Vega Havhotell, som har etablert enda et pensjonat (Indikator: pensjonatet etablert) på øya, og stadig har økt omsetning (Indikator: økning i omsetning) fordi turistene verdsetter kortreist, økologisk mat.

Fiskeri. IPCC's prognoser om varmere og mer ustabil klima har ikke slått til (Indikator: klimastatistikk) og fiskebestandene langs kysten har berget seg bra. Fiskeriene går så det suser, selv om den mindre kystflåten var nesten borte i 2010. Den globale trenden med store havgående båter i hovedsak fra andre EU-land så ut til å bli framtidens fiskeri. I 2019 ble det, som et ledd i arbeidet med lokal verdiskapning, utarbeidet en egen tiltaksplan for lokale fiskere. Dette ga raskt resultater og den lokale fiskeflåten har vært i vekst de siste 5 årene. Veksten i sjarkflåten er utnyttet til andre aktiviteter enn fiske og det foregår en økende turistskyss utenfor fiskesesongen. Dette har gitt fiskerne flere bein å stå på og rekrutteringen til yrket er nå bra. Gradvis begynte yngre Vegværingene å finne tilbake til det kystnære fisket, og næringa framstår nå som sunn og god (Indikator: antall fiskere)

Foto: J. Thomassen/NINA

EU kravet fra 2012 om rask behandling av fersk fisk førte til at den lokale mottakskapasiteten langs kysten måtte økes betraktelig. Ny optimisme og pågangsmot ble sådd da Vega fiskarlag kjøpte fiskemottaket og sto i spissen for nyetablering av et nytt topp moderne anlegg på Gardsøya i 2014 helt øst på øya (Indikator: anlegget bygget).

Bakgrunnen for denne satsingen var at tareskogen sakte kom tilbake fra 2011 (Indikator: overvåking av mengde tareskog) og framsynte folk på Vega skjønnte at tradisjonelt kystfiske igjen kunne bli en viktig næringsvei. Samarbeidet mellom fiskarlaget og havbruksnæringa om videreforedling og drift av fiskemottaket har også vært vellykket.

En ny foredlingsbedrift, drevet av Vega delikatesser, er samlokalisert med mottaksanlegget. Økningen i fiskeriene til havs og kystnært sammen med utbyggingen av ny infrastruktur har ført til en bedret adgang til salg av foredla fisk, og gitt flere arbeidsplasser på Vega. Vega delikatesser måtte faktisk ansette 40 personer i 2017 (Indikator: antall arbeidsplasser).

I 2015 ble ny fiskerihavn på østsida av Gardsøya ferdigbygget sammen med flere sjøhus der nye fiskere etablerer seg. Vega framstår som fiskeribase for regionen, et nytt moderne fiskevær er formet av de flittige Vegværingene.

Havbruk. Strengt rammebetingelser til havbruksnæringa, har ført til en detaljert kartlegging av optimale oppdrettslokaliteter og Vega har fått et større utvalg av gode lokaliteter som ble innarbeidet i den reviderte kommuneplanen i 2014 (Indikator kommuneplanen 2014 som åpner for mer havbruk). Teknologisk utvikling og stabilt klima har ført til at anleggene er flyttet lenger til havs (Indikator: lokalisering av havbruk) og selve produksjonen forstyrres ikke geoturismen i e-væra. Samtidig er tilveksten i havbruket noe økt i forhold til lokaliteter lenger sør i Norge. Det er investert store ressurser i å sikre anlegg og å redusere gjengroing av merder og å hindre rømming. Store bøter er antakelig hovedårsaken til dette.

4.1.3 Transport

Vegsystemet på Vega er forbedret på en økologisk forbillig måte under kyndig veiledning av NINA og NIKU. Transport av produkter fra primærnæringene til de nye biodrivstoff drevete hurtigfergene "Øko 1 og 2" (Indikator: fergene bygget og i drift) er derfor svært enkelt og raskt. Den langvarige debatten på Vega, som startet for fullt i 2013, om fastlandsforbindelse, er nå lagt på is. De antatte negative konsekvensene for geoturismen ved en fastlandsforbindelse ble avgjørende.

Hurtigbåttilbudet mellom øyene er forbedret og pendling framstår nå som noe positivt ved at folk kan bo hjemme og raskt og enkelt komme seg til arbeidsplassene på hovedøya eller til Brønnøysund.

Ettersom havbruket er flyttet til havs har det blitt en markant økning i båttrafikken (Indikator: mengde båttrafikk), til og fra Gardsøya hvor også pakkeanlegg for havbruksprodukter er lokalisert. Helikoptertransport til offshore oljeinstallasjoner er kombinert med transport til de havbaserte oppdrettsanleggene. Det diskuteres i regionen om ikke mottaksanlegg for havbruket bør legges til en lokalitet med fastlandsforbindelse, men ordføreren er sta og fast bestemt på at anlegget skal være på Vega. Om det stadig tilbakevendende spørsmålet om kommunesammenslåing sier ordføreren: *Vi har et svært godt regionalt samarbeid med vertskommunemodell og trenger ikke sammenslåing. Modellen med ulike tjenester i ulike kommuner fungerer veldig bra og har blitt en virkelig vinn-vinn løsning for kommunene og for regionen.*

4.1.4 Energisituasjonen

Det ble i 2015 lagt ny el-sjøkabel (Indikator: sjøkabel lagt) fra det store havbaserte vindparksanlegget vest for Vega, via Vega til Brønnøysund (over Ylvingen). Noe av energien "slippes" ut på Vega og transformeres til vanlig 230V. Det har etter hvert blitt mange slike vindparksanlegg langs Norges lange kyst (Indikator: lokalisering av vindparksanlegg).

Foto: J. Thomassen/NINA

Vega kommune innførte i 2021 eiendomsskatt i sjø og har økt inntektene til kommunen med om lag 1.3 millioner pr. år fra Statnett som drifter sjøkabelen.

Fotoillustrasjon: Siemens, foto: StatoilHydro

Verdensarvstatusen til Vegaøyane har så langt hindret etablering av vindparkanlegg som kan være synlig fra kommunens ytterste holmer.

Hele fastlands Vega har nå strømforsyning gjennom nedgravde kabler (Indikator: ingen strømmaster igjen) for ikke å ødelegge for geoturismen. Dette har riktignok medført frigivning av automatisk fredete kulturminner og medført kostnader til arkeologiske undersøkelser (Indikator: ressurser brukt til arkeologiske undersøkelser). En solid kommuneplanlegging har likevel gitt optimale løsninger ettersom kablene i all hovedsak er gravd ned i eller langs eksisterende vegnett.

4.1.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Det er en balansert bruk av Verdensarvområdet og de viktigste delene av buffersonen mht biologisk mangfold, landskapsverdier og estetiske verdier. Det er god kontakt og tone mellom lokal forvaltning, grunneiere, gårdbrukere og "hobbybrukere". Alt ligger til rette for et landskap som harmonerer med primærnæring og turisttrafikk.

Variert landskap i bruk, tar vare på verdiene i landskapet. Dette takket være godt lokalt og regionalt forankrete planer gjennom den reviderte kommuneplanens arealdel som også harmonerer med fylkesdelplanen for Nordland. Det biologiske mangfold er sikret, og sitkagranen er erstattet med god gammel vegakystfuru (Indikator: mengde vegakystfuru).

Gjengroingen av de mest verdifulle områdene er stanset, og gjengrodde arealer i stor grad restaurert. Landskapets helhet med vegetasjon og kulturminner gir et helhetlig troverdig bilde. Det er kommet ny kunnskap om tradisjonell bruk av kystlyngheiene på Helgelandskysten generelt, og et stort forskningsprosjekt om lynghei i nord har skaffet kunnskap som muliggjør en god forvaltning av heiområdene.

Samtidig er de mer naturpregete områdene godt forvaltet slik at de vernes fra påvirkning som kan forringe områdenes kvaliteter. Vega er et "Important Bird Area", enkelt sagt et internasjonalt system for identifisering av viktige "nøkkelområder" for fugler. De store verdiene knyttet til fuglelivet er godt forvaltet, og en kanalisering av turismen har vist seg å fungere godt slik at de mest sårbare områdene er vernet fra for mye forstyrrelse. Det er etablert gode støtteordninger som har ført til at det betydelige antallet gjess nå får beite i fred på gårdbrukerens åker. Dessuten har den økte skjøtselen i øygarden ført til at beitepresset fra gjess på innmarka på hovedøya er blitt mindre.

Øyas fineste laksevassdrag, Fersetelva, ble rensert opp mellom 2015 og 2017, og både laks og sjørretbestandene har vært økende siden da. Det selges et begrenset antall fiskekort til turister hvert år.

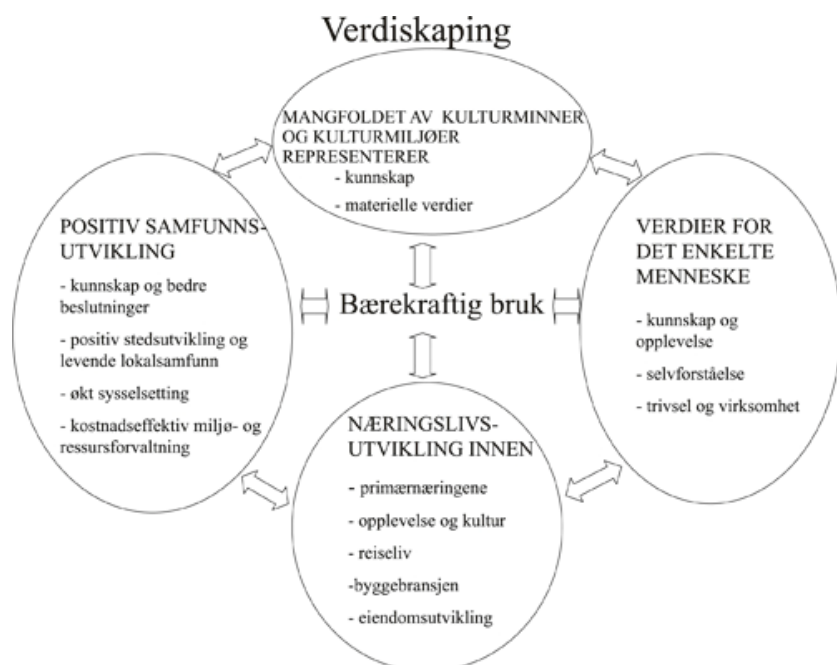
Foto: D. Halley/NINA

Kulturlandskapet er i god hevd, og gjenspeiler et ekstensivt landbruk der områdenes verdier tas vare på. I utvalgte områder er landskapet skjøttet på en slik måte at det gjenspeiler "fiskarbondens" liv og virke, om enn med moderniserte metoder; slåttøyene slås og beiteøyene beites og på egnede arealer drives åkerbruk.

Vega framstår som et internasjonalt ledende kunnskapscenter for forvaltning, vern og bruk. Det er til og med foreslått lagt ut meget attraktive tomter i luftige boligfelt, som ikke kommer i konflikt med det biologiske mangfold og den lokale næringen. Betalingsvilligheten for tomter er høy, arbeidsmarkedet er stort, og tilflyttingen øker.

Vega er et skoleeksempel på forvaltning som fremmer vern gjennom bruk.

Biologisk og kulturhistoriske dimensjoner i landskapet er bevart gjennom en aktiv og bevisst skjøtsel, bl.a. ved målrettet bruk av beitedyr. Skjøtelsesplanen, som ble vedtatt i 2017, benyttes av andre kommuner som mal.

Kilde: Miljøverndepartementet

Kulturminner og kulturmiljø. I 2008 tok skolen grep for å dokumentere tradisjon og kultur på Vega, ettersom kulturarven er en av grunnpillarene i Vegasamfunnet. Tradisjonsbærerne ble løftet fram og bidro aktivt for at ungdommene skulle lære seg håndverk, drift og fortellinger og sagn. Den sterke overlevingssevnen som har preget vegværingene gjennom tidene, ble overført til de

unge og har satt preg på samfunnet. Elevbedrifta *Vega-liv* utviklet seg til varige arbeidsplasser i *Kystkulturskolen som nå har 17 heltidsansatte* (Indikator: antall ansatte i Kystkulturskolen). Varemærket er koblingen kystkultur, innovasjon og utdanning.

De arkeologiske undersøkelser knyttet til ny krafttrasé over Ylvingen og Vega ble gjennomført i 2014 med stor grad av lokal deltakelse.

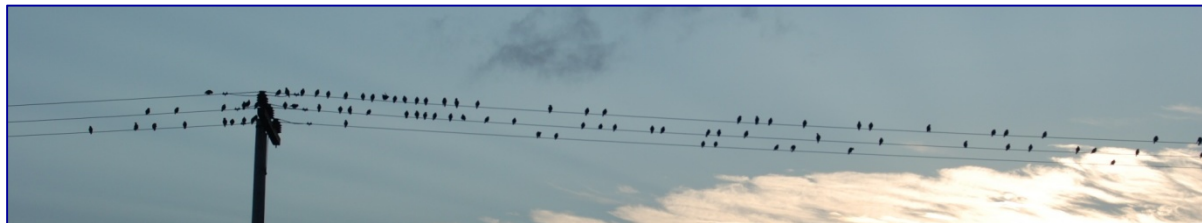

Foto: J. Thomassen/NINA

Gjennom tilpassing av traseen unngikk man å måtte frigi de viktigste av de arkeologiske kulturminner, og man mente ved denne tilpassingen å unngå større desimering av kulturminner enn det som var rammen for nasjonale miljømål for 2020. Et nært samarbeid med Vitenskapsmuseet i Trondheim har medført at man fikk utviklet både utstillinger til det nye Verdensarvsenteret på Nes (Indikator: Verdensarvsenteret bygget) og fikk beholde en del av de viktige funnene.

Verdensarvstiftelsen har nå i 2025 10 ansatte. Den første som ble ansatt allerede i 2011 hadde fokus på formidling og naturforvaltning og skulle ivareta innsamling av lokalt tradisjonsstoff og aktivt bidra i undervisningen på de etablerte utdannelsene. Vegas historie skrives på nytt og det utvikles flere gode kulturstier både i øyene og på selve Vega til glede for friluftslivsturister og lokale beboere (Indikator: antall og lokalisering av kulturstier). Som en sideeffekt ble den treårige reiselivslinja ved Brønnøysund vgs opprettet i 2014 (Indikator: reiselivslinja opprettet), og Vægir folkehøyskole i 2015. Folkehøyskolen samler 100 elever internasjonalt (Indikator: antall elever), fordelt på kulturhistorie, bygningsvern, verdensarv, kulturlandskap, fred og solidaritet (Indikator: ivarettatte miljøer gjennom PBL, håndheving av særskilte bestemmelser).

NINA og NIKU, som på ny ble slått sammen til NINA*NIKU i 2020 (Indikator: skjedde dette), har opprettet en egen avdeling på Vega, med 20 forskere (biologer, kulturminne- og samfunnsforskere) (Indikator: antall forskere). Primærnæring, forskning og reiseliv har dannet ei felles gytegrupp, *Verdensarvportalen*, med "vern gjennom bærekraftig bruk" som motto.

Kulturminner er bevart etter god øyboerskikk og det ble i 2016 igjen tillatt å flytte hus. Dette kalles dynamisk vern og følger en århundrelang tradisjon hvor man tar det man har og lager det man trenger) (Indikator: automatisk fredete kulturminner - desimering i % i 2025), mange gamle Nordlandshus og jordkjellere, samt sommerfjøsene, på gårdene er satt i stand og overtatt av nye generasjoner fastboende eller leies ut om sommeren til turister. Dette hjalp betraktelig på statistikken i forhold til nasjonale miljømål for 2020.

Alle de gamle hus fra øyene er gjenfunnet og transportert tilbake til Øyværene, hvor de er restaurert (Indikator: statistikk over restaurering og flytting; antall restaurerte bygninger eldre enn 1900). Bryggeturismen er blomstrende, i tilnærmet autentiske kulturmiljø.

Det representerte i noen år en konflikt at alle rorbueierne ønsket seg badestamp og ville utstyre rorbueene med balkonger og større flytebryggeanlegg. Dette kunne imidlertid ikke vernemyndighetene godta. Man måtte derfor gjøre et klarere skille i den nye kommuneplan for 2020 mellom områder med gammel bebyggelse som har høy sårbarhet og områder hvor nye rorbuer kunne bygges, og hvor man i større grad kunne disponere utearealer og arkitektonisk utforming fritt.

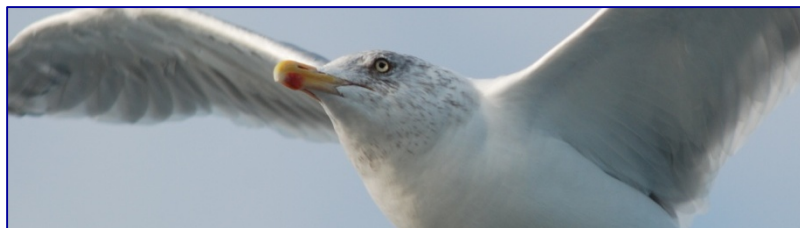

Foto: J. Thomassen/NINA

Den økende befolkningen lever og tjener godt bl.a. på landskapspleie, ulike stimuleringsmidler, og ikke minst på det mangfoldige lokale næringslivet og turister. Det råder optimisme og tilflyttingen fortsetter. Gjennom undervisning og stor dugnadsinnsats har man klart å komme forbi den vanskelige generasjonskløften når det gjelder tradisjonsbærere i dunværene. Eierne av egg og dunværene slipper nye krefter til selv om det ikke er slektninger, enten gjennom salg av eiendom eller gjennom lengre leiekontrakter. Alle tidligere egg og dunvær er nå i drift. Vega er et internasjonalt kompetansesenter for bruk, vern og formidling av kystkultur.

Turisme

Det kommer årlig 50.000 bevisste turister på Vega (Indikator: antall turister, antall overnatningsdøgn), som blir guida av den entusiastiske lokalbefolkninga med lokal kunnskap og kjennskap til natur og kultur. Turistene er i snitt fire dager på Vega, fordelt gjennom hele året, (Indikator: statistikk over lengde på opphold), og de setter spesielt stor pris på den lokale mattradisjonen basert på lokalt produserte råvarer.

Verdiene knyttet til kultur- og naturlandskapet brukes aktivt i både undervisning og turisme. Det er etablert Newtonrom som del av verdensarvsenteret på Vega, som årlig får besøk fra skoleklasser fra hele Helgeland. Elever deltar aktivt i landskapsskjøtsel i deler av verdensarvområdet.

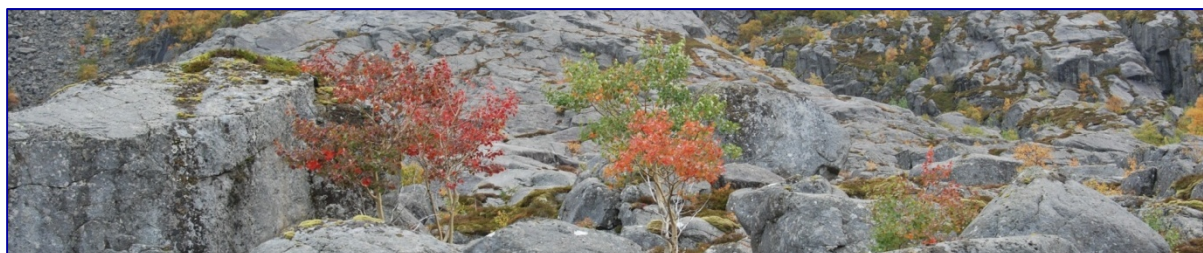

Foto: J. Thomassen/NINA

Det er etablert et nettverk av "opplevelsesveier" både på hovedøya og i øygarden, der man kan observere fuglelivet, lære om natur- og kulturlandskapet, og de botaniske verdiene er godt formidlet. Det er utarbeidet gode lokale feltveiledere for disse naturopplevelsene.

Turistbedriftene på Vega har vært på kurs flere ganger for å lære om de biologiske verdiene nær SIN bedrift. Vega er derfor blitt et attraktivt reisemål for kresne og kunnskapshungrige biologisk interesserte turister fra inn- og utland.

Havhotellet er i verdensklasse og kan tilby de utroligste retter. Konseptet med at dagens marine middag ikke bestemmes før de nyhøstede råvarene ligger på kjøkkensjefens bord har fått internasjonale priser og plassert Vega på det kulinariske verdensmatkartet.

Havhotellet jobber nå for sin tredje stjerne i Michelin guiden!

Foto: J. Thomassen/NINA

Foto: J. Thomassen/NINA

For å kunne opprettholde verdensarvstatusen skjønte Vegværingene at de måtte satse på bærekraftig turisme med god styring, attraktiv tilrettelegging og kanalisert ferdsel. Bevisstheten i forhold til hva slags turisme Vega skulle basere seg på har bare økt med årene. Turistene slipper å ta med bil, det er satset på effektiv offentlig transport og sykkelstier, og det er etablert en kystnær sykkelsti fra Igerøy til Nes. Turistene betaler godt for å delta på slåttekurs, kokkekurs, dundyneproduksjon, krattrydding, søppelrydding med mer arrangert av det internasjonale kulturlandskapsenteret *Vægir* (Indikator: kurs tilbudt til turister, inntekt fra kursvirksomhet).

Det drives utleie av en stor andel av husene i øyene sommerstid (Indikator: statistikk over utleie), noe som skaper liv i skjærgården og omsetning i butikkene. Spar og Coop leier båt så de kan levere varer på utvalgte øyer, butikken på Kjerkøy har på grunn av sin gunstige plassering slått seg opp som trafikkelskap for denne trafikken. Skyssbåtbedriften har femdoblet kapasiteten på skysstrafikken og ambulansebåten siden 2010 (Indikator: statistikk over lokal båttrafikk).

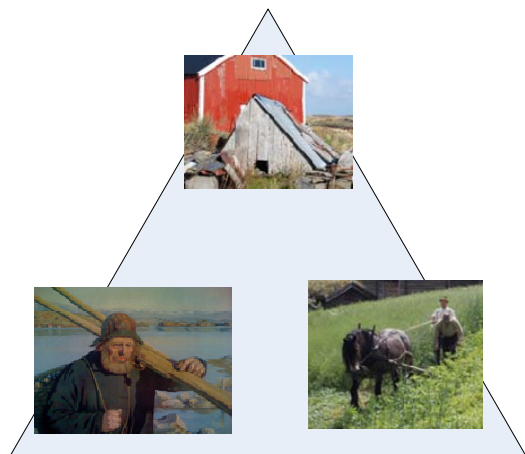

Foto: J. Thomassen/NINA

På øyene er man i stor grad selvforsynte med fornybar strøm gjennom minivindmøller og solpaneler.

Flere aktører kan tilby båtcruise, og med dyktig navigering får turistene oppleve Vegas mangfoldige skjærgård på nært hold. I hekkesesongen er det innført klare restriksjoner på ferdsel både til sjøs og på land.

Det drives et stort formidlingsarbeid for Vega områdets tradisjoner og verdier, og det gjelder ikke bare Ea tradisjonen. Den tradisjonelle fiskebondekulturen er trukket fram for å se den store sammenhengen Vegakulturen er tuftet på. Ea-tradisjonen er symbolet på de tre beina Vegasammenfunnet historisk har vært basert på: Fiskeren – bonden og Ea!

Alle gamle dunvær driftes for fullt. Skoleungdom og turister får inngående kjennskap til Ea, både om ærfuglens biologi og om Ea-tradisjonen med dunvær og dunværsdrift. Ærfuglen takler godt den økende turiststrømmen (Indikator: overvåking av ærfugl), og Vega har dyktige folk til å drifte turisttrafikken.

Foto: J. Thomassen/NINA

Et større forskningsprogram om lokale tradisjoner/verdier og turisme i regi av kompetansesenteret, har avdekket den beste måten å drive turisme og Ea-tradisjonen hånd i hånd. Det er god kommunikasjon og samarbeid med andre næringer for best mulig å kunne ta vare på dunværene.

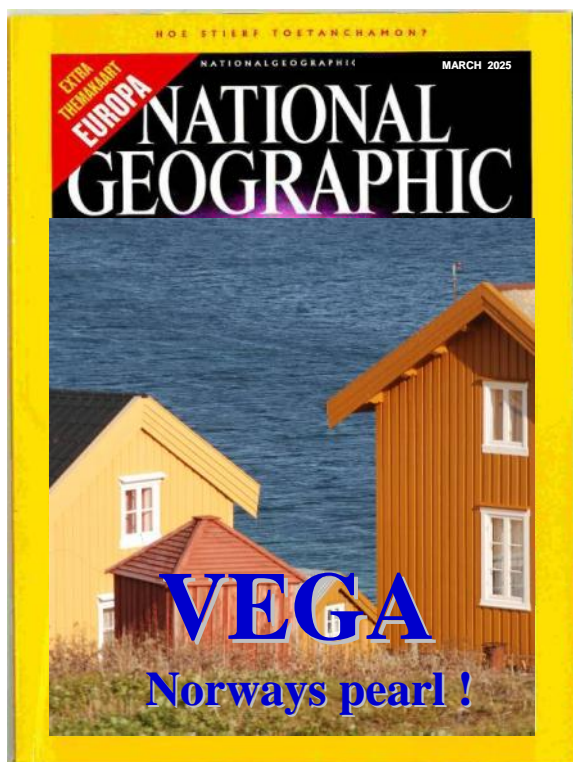
Det var i 2019 planer om bygging av en glasstunell fra Nes til Hysværet for å vise alle turistene den rike biodiversiteten i strandflaten og under vann. Planene viste seg imidlertid å være for hå-

rete både økonomisk og logistisk. I stedet ble de vidløftige planene om glasstunell realisert i mindre skala i Sølasundet. Her formidles kunnskap om det rike marine mangfoldet.

Foto: J. Thomassen/NINA

National Geographic var nok en gang på besøk i 2024 og laget en 10 siders fullillustrert artikkel om den marine biodiversiteten i øysamfunnet med fokus på den spektakulære glasstunellen. Artikkelen ble publisert i marsnummeret 2025 og førte til stor turisttilstrømning i sommer (Indikator: artikkel trykket, antall besøkende i akvariet).

4.2 Scenario 2: Turismen på ville veier

I scenario "Turismen på ville veier" har nasjonale myndigheter innført mye og strengt vern. Lokale vernetanker er imidlertid i uttakt med de nasjonale intensjonene omkring vern, og forvaltningen av natur- og kulturverdier fungerer ikke i praksis. Vern gjennom bruk har ikke fått gehør hos nasjonale myndigheter og topp-ned verneprinsippet har ført til at lokale myndigheter har åpnet for mange dispensasjoner fra vernebestemmelsene. Likevel gis det store tilskudd for å ivareta Ea-tradisjonen. Det er lite bruk av Vega i tradisjonell forstand, småskalabonden er borte og det er bare noen få og store enheter igjen i landbruket. Kystfiskeren har flyttet etter fisken nordover og det er omtrent ingen ilandføring av marine ressurser på Vega lenger. Bruken av Vega baseres i første rekke på ensidig masseturisme i noen hektiske sommermånedene med store negative konsekvenser for natur- og kulturmiljøet. Vega er i første rekke en sommerøy og framstår nærmest øde om vinteren. Befolkningstallet er stadig minkende.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariefortellingen:

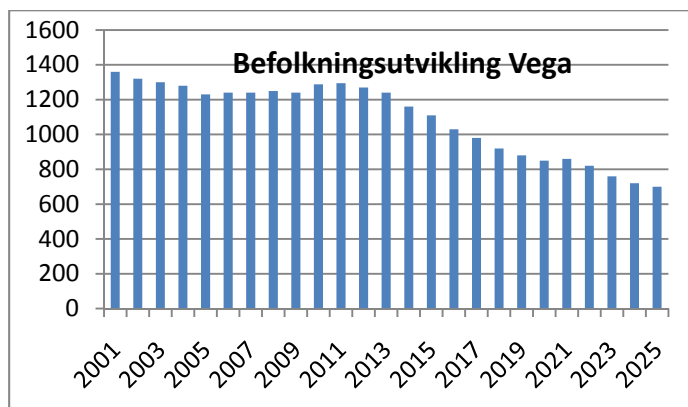
- Avtakende befolkning på Vega
- Klima endret: Vått, varmt og vind
- Konflikt mellom lokal og nasjonal forvaltningstankegang
- Restriktiv og bevisst forvaltning, mye vern, men diffuse planer lokalt og mange dispensasjoner!
- Fritt fram for masseturismen kombinert med
- Musealt vern som ledetråd
- Landskapet var gjengrodd men er nå et åpent landskap
- Gode ordninger gjennom økte økonomisk tilskudd fra staten
- Strengt rammebetingelser for havbruk
- Ingen ny informasjon, men levende kilder ivaretatt

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2000	Befolkningsreduksjonen på Vega fortsetter
2004	UNESCOs verdensarvkomité beslutter på møte i Kina 1. juli at Vegaøyen skal få status som verdensarvområde
2008	Befolkningen på Vega teller 1.250 personer, engstelse for reduksjon
2009	Kommunen kjøper det lokale fiskemottaket
2010	Kommuneplanprosessen åpner for ny boligtomter
	Strengt bestemmelser for all eldre bygningsmasse vedtas i kommuneplanen
2015	Utviklingen av værbestandige merder nedprioriteres
	Revidert kommuneplan vedtas
	Tillatelse til bygging i strandsonen vedtas av kommunen
	Strengt verneideologiske føringer etableres
2017	Verdensarvsenteret ferdigstilles
2018	Maksimal innblanding av oppdrettsfisk i ville laksestammer på 73%
2019	Villaksen nærmest utryddet i Norge pga lakselusparasitt
	Planene om Himmelblåbrua til Vega skrinlegges
2020	Havforskningsinstituttet legger fram positive tall for kysttorsken
	Havhotellet får 2 stjerner i Michelin Guiden
	60 millioner settes av til forskning på villaks (2020-2030)
	Gjengroingen av hovedøya skyter fart
	Store midler tilflyter Vega fra Pensjonsfondet
	UNESCO varsles om at verdensarven må vurderes
2021	Lakselusa utryddet i Norge
2022	Mottoet "fritt fram" preger turistnæringa og motorisert ferdsel tar helt av
2024	Beskyttelsen av Ea tradisjonen mottar 12 millioner
	Vegaøyen mister verdensarvstatusen
2025	Befolkningen på Vega teller 700 personer
	Arbeidsinnvandring på ca. 2.000 personer i sommermånedene
	Olav Thon donerer 500 millioner til hotellanlegg og golfbaner
	300.000 turister besøker Vega hvert år

4.2.1 Vegasamfunnet

Folketallet på Vega ligger på rundt 700 vinterstid, og er minkende (Indikator: befolkningsutvikling) etter en kortvarig økning rundt 2010. I sommerhalvåret er imidlertid folketallet oppe i rundt 2000 (Indikator: befolkningsstatistikk). Det blir relativt sett flere og flere gamle, og ettersom barneskolen er flyttet til Brønnøysund velger store deler av den oppvoksende slekt å leve urbant også etter barneskolealderen.

Befolkningsutvikling på Vega de siste 25 årene

Vega kommune merker at det blir mindre press på areal og til tross for strengt vern er det god tilgang til bolig og tomter (Indikator: antall ledige tomter). Dette fikk man til gjennom kommuneplanprosessen i 2010. Problemet er bare at det er svært få som ønsker å bygge nye hus i kommunen for helårsbosetning, og pga den reduserte faste befolkningen frykter ordføreren at utviklingen på Vega vil avta ytterligere i årene som kommer. Eneste lyspunkt er at den frie turismen i sommersesongen legger igjen millioner av kroner på øya hvert år, takket være mange dispensasjoner fra vernebestemmelsene. Det representerer et problem at man ikke har åpnet for skatt på fritidsbolig eller for sesongarbeidere, noe som gjør at kommunens lille befolkning må holde alle utgifter til infrastruktur.

4.2.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. Det gis store tilskudd til marginale næringer i Utkant-Norge og landbruket produserer stadig større volum (Indikator: landbruksstatistikk fra Vega). Tilskuddsordningene favoriserer imidlertid store bruksenheter som gjennom de siste fem årene har ført til en kraftig rasjonalisering i landbruket (Indikator: antall bruk og størrelse i drift på Vega). Dette betyr mer intensiv drift på innmark, mindre i utmarka. Effekten forsterkes ved at det er mangel på arbeidskraft på grunn av en stadig mindre lokal befolkning som igjen har bidratt til en økning av helautomatiserte robotfjøs.

Foto: J. Thomassen/NINA

Små bruk greier ikke lenger å drive lønnsomt og jorda er blitt leid ut til fórproduksjon til storbøndene eller i verste fall blitt kjøpt opp. Den sterkeste rett har rådet og bøndene har gjennom mange år "spist" opp hverandre. Utviklingen av lokal småskalaproduksjon er nesten borte fordi de bøndene som i hovedsak drev denne næringa er kjøpt opp av de store enhetene og ikke lenger klarer å holde liv i den lokale produksjonen. Salget av hyttetomter, som kom som en boom

etter godkjenning av den reviderte kommuneplanen i 2015 har bidratt til lokale inntekter for noen (Indikator: solgte hyttetomter). Servicenæringen er redusert kraftig vinterstid og det motvirker effekten av de økte tilskuddene.

Fiskeri. Vega preges av vått, varmt og vindfullt vær med hyppige stormer og frådende hav. Klimaendringene har ført til flere nye arter (Indikator: hvilke arter dukket opp og når) som igjen har ført til at de tradisjonelle artene flytter lenger nord.

Foto: J. Thomassen/NINA

Ekstremværet gir nye utfordringer for den tradisjonelle kystflåten som delvis har flyttet etter fisken nordover til stor irritasjon fra kystfiskerne i Troms og Finnmark (Indikator: fiskefelt for Vegabasert kystflåte før og nå). Store havgående fabrikktrålere registrert på Sunnmøre har imidlertid overtatt fiskefeltene til havs og fisker store mengder (Indikator: fangststatistikk fordelt på fiskefelt). Dette kommer stort sett ikke Vega til gode ettersom fangstene leveres direkte til store Seychelleregisterte oppsamlingsbåter som tar fangsten til videreforedling i Kina gjennom Nordøstpassasjen. Det er altså sterkt redusert ilandføring og omsetning av fersk fisk på Vega (Indikator: mottaksstatistikk på fiskemottaket over tid), men Havhotellet har ordnet en spesialavtale med det Trondheimsbaserte firmaet Oi-Mat som sikrer dem stabil tilgang på de nye fiskeartene som har nådd Vega.

Det er imidlertid lys i tunnelen for de som tidligere drev den tradisjonelle kystflåten. De få fiskerne som er igjen har tidobla årsinntekten (Indikator: økning i årsinntekt for utvalgte fiskere) ved å selge fiskekvoter stykkevis til rike turister. I tillegg har den grønne kråkebollen, som siden 1980 tallet har beitet ned det meste av tareskogen, flyttet sin utbredelse langt nordover. Det ble for varmt i havet for arten. Tareskogen nyter godt av endringene og er på full fart tilbake til Vegas kyster (Indikator: utbredelse av grønn kråkebolle og tareskog).

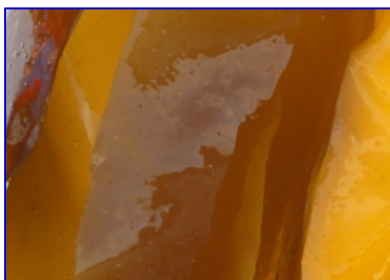

Foto: J. Thomassen/NINA

Kysttorsken får bedre oppvekstvilkår, og de siste åras bestandstall fra Havforskningsinstituttet viser fra 2020 en årlig bestandsøkning på i gjennomsnitt 6 % de siste 5 årene (Indikator: statistikk fra HI). Kysttorsken fiskes i hovedsak opp av turister, men den tradisjonelle kystfiskeflåten øyner håp om å kunne gjenoppta lokalt fiske innen kort tid. Grunnet tollrestriksjoner landes turistfisket på det lokale fiskemottak som fortsatt er åpent etter kommunens innsats i 2009 med oppkjøp. Dette er til stor glede for Havhotellet som av og til kan ha lokalfanget torsk, sei og kveite på menyen, selv om de nye fiskeartene ennå utgjør hoveddelen av omsetningen på hotellet. Turist-

trafikken med hurtiggående småbåter, representerer dog en stadig konflikt mellom turister og fiskere om sommeren.

Havbruk. Klimaendringene har ført til mye mer ekstremvær, men økningen på 2.5° i havtemperaturen (Indikator: endring i havtemperatur) har likevel gjort Vega gunstig for havbruk på beskyttede lokaliteter. De meget strenge verne- og rammebetingelsene har imidlertid ført til at det er få områder i Vega som er aktuelle til havbruk og kun 4 til 5 oppdrettskonsesjoner finnes i dag i kommunen. Den strenge kontrollen med sykdom og import av rogn har ført til langt sunnere forhold i havbruket (mindre sykdom). Havbruksnæringen er i stadig konflikt dels med Kystverket fordi merdene legges i hvit sone i leia, og dels med vernemyndighetene fordi denne parten mener at havbruket skjemmer naturverdiene i verdensarvområdet (Indikator: kart som viser oppdrettslokaliteter og fyrsoner).

Foto: J. Thomassen/NINA

Samtidig fører ekstremværet til nye og andre utfordringer med lokalitetene (særlig rømming og gjengroing). I perioden 1989-2006 var det en klar nedgang i prosent oppdrettsfisk i fangster fra elver i Norge (fra 35 til 11 %). Trenden fortsatte uheldigvis ettersom utviklingen av mer værbestandige merder ikke ble prioritert i perioden mellom 2015 og 2020, på tross av påbud om bruk, advarsler og stadig økende ekstremvær. Dette har vært et landsdekkende problem og det store antallet rømminger og økende innblanding av oppdrettsfisk i ville laksefiskstammer (73 % i 2018), sammen med eksplosjonen av lakselusparasitten i 2018-2019, har så å si utryddet villaksen i Norge (Indikatorer: statistikk over rømminger, innblanding og lakselus).

Takket være fremragende forskning sammen med oppfølgende strenge, men hurtigvirkende forvaltningstiltak ble lakselusa utryddet i 2021, og det er håp om at de få gjenværende villaksstammene (særlig stammen i Namsenvassdraget) kan reddes. Som en oppfølging av arbeidet med å redde villaksen er det satt av 60 millioner til forskning og overvåking i perioden 2020-2030. Noen av disse forskningsmidler kommer firmaet HYDRA til gode på Vega, hvor det er ansatt et par ekstra forskere som er spesialister på laks og annen oppdrettsfisk.

4.2.3 Transport

På tross av befolkningsnedgangen investeres det store summer (Indikator: investeringer) i transportsystemet både til og fra Vega, men bare i sommersesongen når øya virkelig innvaderes av turister. Strenge vernebestemmelser, også i buffersonen forhindret den planlagte byggingen av Himmelblåbrua over Ylvingen til Vega i 2019. Sommerstid har hotellene sikret at det går to hurtige bilferger i skytteltrafikk mellom Vega og Brønnøysund (Indikator: rutehefte), og sammen med 2 hurtigbåter fraktes i gjennomsnitt mellom 1.600 og 1.700 turister hver dag i den 6 måneder lange sommersesongen.

Annenhver bilferge går via Ylvingen hvor sommerpensjonatet, som nå også er innlemmet i Thon konsernet, har mange gjester.

Sjøtransporten til og fra Vega sommerstid fører til store konflikter med nasjonale myndigheter som ser det som sin hovedoppgave å følge opp de strenge marine vernebestemmelsene. Vinterstid, når turistene er fraværende, settes imidlertid den gamle holken *Loch Tarbert* fra Caledonian MacBrayne rederiet i Skottland inn i drift og antallet avganger er kuttet til et minimum.

Foto: J. Thomassen/NINA

Man er mest sikker på at bilfergen går, om man velger den ruten hvor melkebilen er med. Lav skatteinngang (Indikator: endring i kommunens skatteinngang over tid) medfører problemer med vedlikehold av kommunalt vegnett og tilstrekkelig oppfølging av renovasjon med mer, samtidig med at slitasjen er enorm knyttet til sommerturismen.

4.2.4 Energisituasjonen

De strenge marine vernebestemmelsene har så langt hindret at den planlagte nye el-hovedkabelen (Indikator: hovedkabel ikke lagt) fra Brønnøysund til Vega er blitt realisert. El-nettet på hovedøya er heller ikke rustet opp for å sikre strøm til turistene og hotellene. Energisituasjonen truer turismen og lokale myndigheter vurderer å omgå de strenge nasjonale vernebestemmelsene. Strømmen er i tillegg kostbar og man vurderer om det er mulig å kombinere etableringen av et bølgekraftverk lokalt på Vega med de strenge bestemmelser knyttet til Verdensarven. Det gis tilskudd fra statlig hold (Indikator: tilskudd) til utvikling av alternative energikilder, nå som oljereservene virkelig begynner å bli slunkne.

4.2.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Gjengroingen på hovedøya tiltok omkring 2020 fordi det var få som kunne skjøtte kulturlandskapet. Det åpne landskapet er imidlertid nå pleiet av landskapsgartnere, etter at de fleste småbøndene la om fra landbruk til golf for et par år siden. De fleste av dem nekter imidlertid å bruke noe annet enn motoriserte klippere og hogstmaskiner, fordi de ikke er i stand til å slipe en ljà.

På grunn av de store kapitalinvesteringene bl.a. gjennom økte tilskudd fra Pensjonsfondet (Indikator: overføringer fra fondet) har mye bygningsmasse blitt pusset opp, og turistene synes dette er svært pittoresk. Strenge bestemmelser knyttet til all eldre bygningsmasse omtalt i kommuneplanen som ble godkjent i 2010, medførte likevel svært mange konflikter rundt restaureringsprosjektene. Slett ikke alle som ønsket det orket å søke om tilskudd til restaurering, noe som medførte at en del bygningsmasse i en årrekke bare forfalt. Folketallet varierer med årstidene - med rundt 700 vinterfora Vegværing og stor arbeidsinnvandring i sommermånedene (rundt 2.000) for å kunne drive turistnæringen og å holde vegetasjonen nede på øyene (Indikator: befolkningsstatistikk).

Vega mottar årlig så mye penger (12 millioner i 2024 (= indikator)) at beskyttelsen av Ea tradisjonen overdrives ved å stoppe all trafikk nær værene i hekkeperioden da ærfuglen vurderes som mest sårbar. Den reduserte primærnæring er i særskilt stor interessekonflikt med Ea-røkterne,

men de som har ansvaret for opprettholdelsen av Ea tradisjonen skiter i dialogen med bønder og fiskere. Det skapes en ny virkelighet i mangel på ny informasjon og det er fokus på en ensrettet historisk ærfugltradisjon. Dette fører til store konflikter med turistnæringen som mener mottoet "fritt fram" også skal gjelde i værene. Situasjonen tilspisset seg i 2022 da utleie av amfibie-ATVer ble tilbudt til halv pris (1.000/dag) dersom turistene også brukte kjøretøyene på øyene.

Nærmere 2.000 turister benyttet seg av tilbudet (Indikator: statistikk). Dette viste seg å være en katastrofe for det sårbare landskapet spesielt på Lånan og i Hysvær hvor erosjonen medførte at mye av jorda gikk på havet i løpet av vinteren. Her kommer det til å ta årtier å få slettet sårene.

Etter en 4 års periode fra 2010 med strengere håndheving av bestemmelsene om sjønær bygging ble det igjen gitt tillatelse til bygging i strandsonen i 2015 (Indikator: økning i bygging i strandsonen over tid, antall og på kart). Med utsikt til fallende befolkningstall kunne man rett og slett ikke motstå fristelsen til å gi etter for den store interessen for fritidsbolig i Vega kommune.

Foto: J. Thomassen/NINA

Den reviderte kommuneplanen ble i 2015 godkjent med høylytte protester fra vernemyndighetene som truet med å anbefale Vega tatt av Verdensarvlisten. Det tillates også nydyrking av areal til (Indikator: nydyrkede areal over tid) de få store gårdene som er igjen på Vega og som har et stadig problem med å få dyrket nok fôr. Dette kommer i etterkant av at landbruksmyndighetene har vunnet igjennom med sine synspunkter i behandling av den nye kommuneplanen, som en kompensasjon for at man gikk med på å frigi mer areal til hytter. Den høye aktiviteten på hele øya i noen hektiske sommermånedene har ført til økt transport og økt behov for ny og forbedret infrastruktur. Det bygges mottak for hurtigruten i Bremstein og det går egen verdensarvbåt i skytteltrafikk mellom Vega og øyværene som fører til enorm slitasje og forstyrrelse på både fuglelivet og det marine biologiske mangfoldet. På Nes er det bygget et stort mottakssenter i glass og stål, omgitt av god stor parkering for turisttrafikken (Indikatorer: byggingen nevnt over).

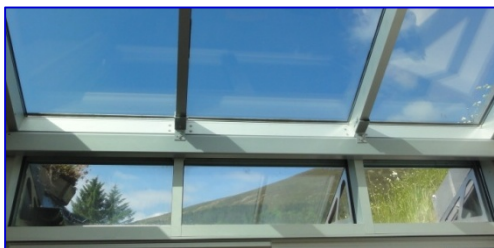

Foto: J. Thomassen/NINA

Kulturminner og kulturmiljø. Vega står fram som en suksesshistorie reint musealt. Verdensarvsenteret er bygget etter en møysommelig kampanje for å få ressurser fra forskjellige statlige aktører og sto ferdig i 2017 (Indikator: ferdig Verdensarvsenter). Heldigvis ser også turistnæringen sin fordel av et besøkssenter på Vega og spytter inn store sponsormidler. Det er utdannet guider, som har fått sin skoloring av tradisjonsbærerne på Vega.

Foto: S. Christensen-Dalsgaard/NINA

All formidling er lagt til hovedøya, fordi buene i værene i utgangspunktet er fredet og for verdifulle til at folk kan ferdes der (unntaket er når natur- og kulturminneverndirektoratet og Unesco-komiteen kommer på inspeksjon).

Bevaringen av kulturminner og kulturmiljøet med ferdselsrestriksjoner i øyværene undergraves imidlertid av en stadig økende masseturisme som mer eller mindre fritt tar seg fram i de sårbare områdene. Intensjonene med fredningen trues. Slått i øyene blir likevel gjort av polakker i vadmelsklær. Rundt masta på Gullsvåg fjellet (heis i fjellet) er det satt opp teleskop der turister også kan se ut over værene.

For strenge verneideologiske føringer i perioden 2015-2018, førte til at mange ikke søkte statlige tilskudd til bevaring av bygningsmassen og kulturmiljøet på hovedøya, selv om det var nok ressurser. Alle ble sure og hadde (og har det vel egentlig ennå) et problematisk forhold til Natur – og kulturminneverndirektoratet. Bruk - vern problematikken nådde store høyder da store overføringer gjennom Pensjonsfondet tilfløt Vega i 2020 og oppsitterne tok skjea i egen hånd. Mye av bygningsmassen ble pusset opp og modernisert til stor irritasjon og harme for Natur- og kulturminneverndirektoratet, og for så vidt NIKU også. Direktoratet ga etter hvert opp hovedøya og har nå kun fokus på øyene hvor et hurtigarbeidende utvalg vurderer to alternativer:

- 1) Kun vedtaksfredede bygninger blir vedlikeholdt, Skjærvær får et musealt preg.
- 2) Vedlikehold blir gjennomført med tranmaling, men er ensrettet og frosset i et tidsbilde.

Alle turistene fører til slitasje på kulturmiljøene og de blir stadig mindre attraktive. Folkesjela er i ferd med å forsvinne og fortellingene går på dårlige holdninger i stedet for kulturhistorier. Det har i mange år vært ekstern rekruttering fra Polen til fuglevoktertradisjon grunnet manglende entusiasme lokalt. Verdensarven var truet før 2020. De katastrofale nøkkeltallene (= indikator) som ble rapportert inn i 2020 til Miljøverndepartementet, med hensyn til bevaring av kulturminnene medførte at det ble sendt varsel til UNESCO om at Vega måtte tas av verdensarvlisten. De stolte Vegværingene som kjempet Vegaøyan gjennom til status som verdensarvområde i Kina 1. juli 2004 innså allerede 2020 at kongstanken om vern gjennom bruk (les ensrettet satsing på turisme) var blitt temmelig utvannet og fryktet at statusen kunne forsvinne. I 2024 mistet Vegaøyan status (= indikator) som verdensarvområde, dårlig styrt masseturisme hadde ødelagt livsverket deres!

4.2.6 Turisme

Det kommer årlig 300.000 turister (Indikator: turiststatistikk fordelt på måned), stort sett i perioden april-september, og golf, havrafting, vannskuter og ATV er de viktigste elementene i reiselivssatsingen "Vega opptur". Erosjon er med på å opprettholde det åpne landskapet på øyene ved at turistene reiser med amfibie-ATV og stort sett ferdes fritt på sjø og land.

Etter at Olav Thon donerte 500 millioner (= indikator) for å bygge opp det ultimate kysthotellet for slitne næringslivstopper, med golfbaner og helikopterbase, ble fokus endret fra verdensarv (statusen gikk tapt i 2024) til storkapitalisme. Turistene synes innkvarteringen i de svært mange nyoppussede bygningene er svært så pittoresk sjarmerende, de kan jo ikke se forskjell på tranmaling og JOTUN. Det de ikke tenker mye på er brannfaren ved ferdsel og bruk av engangsgriller

som ikke slokkes tilstrekkelig etter bruk, og det har vært flere alvorlige branntilløp de seinere åra som har truet vernet bygningsmasse.

De store statlige overføringene har også ført til oppankringshavn i Hysvær-leia. Reiselivs-satsingen "Vega opptur" har for så vidt blitt en opptur reint økonomisk med golf, havrafting, vannskuter og ATV som de viktigste elementene, men den manglende styringen av turismen er blitt en alvorlig en trussel for det gjenværende natur- og kulturmiljøet på Vega og i Vegaøyen, som egentlig er underlagt strenge vernebestemmelser. Vernemyndighetene har måttet innse at et for lite dialogbasert og strengt vern har slått kontra, og medført at man i realiteten står igjen med Skjærvær som eneste vernebastion for kulturminnevernet.

Kreativiteten på Havhotellet har ingen grenser og det lages stadig vekk nykomponerte og nærmest eksotiske retter til pengesterke gjester basert på de til enhver tid tilgjengelige råvarer (bl.a. nye fiskearter som p.g.a. varmere sjøtemperatur har fortrent en del av de opprinnelige marine artene). I 2020 oppnådde Havhotellet 2 stjerner i Michelin Guiden (= indikator) og hotellet er som en magnet på velstående turister fra hele verden.

De få gjestene som av og til kommer innom for å oppleve ekstremværet på kroppen må nå overnatte på Vega Vertshus eller på Vertshuset Ylvingen (= indikator) som ennå er i drift i ett av de svært mange fraflyttede husene som ble pusset opp ved hjelp av statlige overføringer. Havhotellet mener situasjonen ser svært så lys ut selv etter at Verdensarvstatusen forsvant i 2024.

4.3 Scenario 3: *Der som alle skulle tru at ingen kunne bu - ødeøya*

Scenario "Der som alle skulle tru at ingen kunne bu – ødeøya" handler om ei øy som avfolkes og hvor det er lite initiativ til å utnytte ressursene som finnes. Det praktiseres en slapp oppfølging av de få vernetiltakene som er innført og det gis i tillegg mange dispensasjoner. Rammebetingelsene til skjøtselstiltak er fraværende og statlige overføringer ligger omtrent på null. Det er lite bruk av Vega i tradisjonell forstand, småskalabonden er borte og det er bare noen få og store enheter igjen i landbruket. Kystfiskeren har innsett at klimaendringer har ført til "svart hav" og gitt opp yrket, og det er heller ingen rekruttering til det kystnære småskalafisket. Det er ingen ilandføring av marine ressurser på Vega lenger. Bruken av Vega karakteriseres av en øy som holder på å dø ut. Det drives noe havbruk og turismenæringa ligger er minimal. Befolkningstallet er stadig minskende.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariofortellingen:

- Avtakende befolkning på Vega
- Klima endret: Vått, varmt og vind

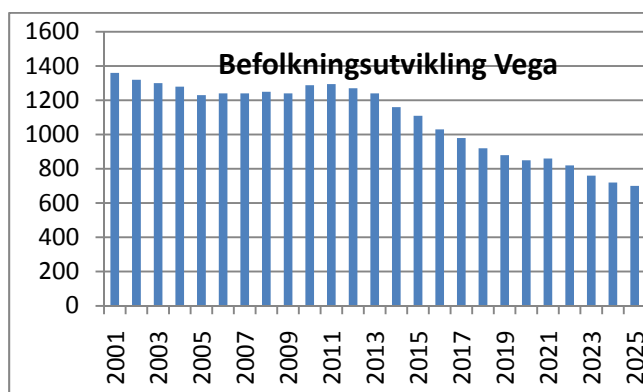
- Konflikt mellom lokal og nasjonal forvaltningstankegang
- Slapp forvaltning, mange dispensasjoner og dårlig styrt turisme
- Musealt vern som ledetråd
- Landskapet gjengrodd
- Dårlige ordninger gjennom lave økonomisk tilskudd fra staten
- Slappe rammebetingelser for havbruk
- Ingen ny informasjon og levende kilder tapt

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2000	Befolkningsreduksjonen på Vega fortsetter
2004	UNESCOs verdensarvkomité beslutter på møte i Kina 1. juli at Vegaøyen skal få status som verdensarvområde
2008	Befolkningen på Vega teller 1.250 personer, engstelse for reduksjon
2010	Hyttebyggingsboomen starter
2013	Hefdig debatt om fastlandsforbindelse på Vega Stortingsvalget fører til en konservativ koalisjonsregjering
2015	Fugleinfluensaepidemi slår ut ærfugl- og grågåsbestandene Kulturminnevernets verdiskapningsprosjekter avsluttes
2016	Rapportering om verdensarvstatus
2017	Fiskemottaket legges ned
2020	Det meste av arkeologiske kulturminner borte pga. oppdyrking til grasproduksjon Hyttebyggingsboomen slutter Store deler av hovedøya framstår som ødemark Kommuneplan med frigjorte arealer til havbruk på østsiden av hovedøya vedtas
2021	Kjell Inge Røkke besøker Vega
2024	Vegaøyen mister verdensarvstatusen
2025	Befolkningen på Vega teller 700 personer

4.3.1 Vegasamfunnet

Det er dårlige tider på Vega, folketallet ligger på rundt 700, og er minkende (Indikator: befolkningsutvikling) etter en kortvarig økning rundt 2010. Økonomien i landsdelen, sammen med et sterkt redusert befolkningsgrunnlag har ført til at den gamle ferga er skiftet ut med en ny lokalbåt: Båten fra den populære TV-serien fra 2008-2011, "Himmelblå". Vekstnæringa er alders- og sykehjem. Grunnskolen er flyttet til Brønnøysund (Indikator: skolen flyttet). Hurtigbåten er ennå i drift og går til Brønnøysund om morgenen og tilbake etter skole-/arbeidstid med et titalls elever og rundt 25 voksne.

Befolkningsutvikling på Vega de siste 25 årene

De resterende Vegværingene (som ennå ikke har flyttet til Brønnøysund) jobber for luselønn på eldresenteret under den nye sammenslåtte Torghatten kommune.

4.3.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. Stadig reduserte tilskudd fra norske myndigheter har ført til at det tradisjonelle landbruket på Vega er nesten dødt. Bare 4 store moderne industrigårdsbruk er i drift og leverer melk og kjøtt til Trondheim. Brukene har behov for det meste av det arealet som ennå ikke er grodd igjen. Redusert småfenæring gjør at det ikke blir sauebeite i øyværene, noe som har bidratt til at Vega mistet verdensarvstatusen i 2024 (Indikator: verdensarvstatusen tapt).

Fiskeri. IPPC's klimaprognooser slo ikke til, det ble mye verre! Vega preges av vått, varmt og vindfullt vær med hyppige stormer og frådende hav (Indikator: klimastatistikk). Den mindre kystflåten er forsvunnet, det er rett og slett for farlig å ferdes til havs med den typiske kystfiskerbåten. Det er heller ingen rekruttering til småskalafiskeriet ettersom det nærmest er "svart hav" i kystnære områder. Det er likevel store fangster av fisk og krabbe lenger til havs av større båter som kan takle ekstremværet i perioder.

Foto: J. Thomassen/NINA

Dette kommer imidlertid ikke Vega til gode ettersom fangstene leveres direkte til mottak i Ålesund (Indikator: fangststatistikk og mottaksmengder i Brønnøysund). Det er redusert ilandføring og omsetning av fersk fisk på Vega, ettersom fiskemottaket ble lagt ned i juni 2017 (Indikator: mottaket nedlagt). Havhotellet sliter med å få tak i ferske råvarer til de få gjestene som av og til kommer innom for å oppleve ekstremværet på kroppen. Hotellnæringen mener at situasjonen er dramatisk og oppfordrer på tross av alle prinsipper vegværingen til å lære seg å spise Findusfisk.

Havbruk. Klimaendringer har ført til ugunstige vilkår for havbruk sør for Hitra/Frøya, det er rett og slett blitt for varmt i havet, og det planlegges flytting av konsesjoner nordover. Flytting av konsesjoner fra sør til nord vil legge stort press på lokaliteter i Vega. Arealer til oppdrettsnæringen har i lengre tid vært en kontrovers mellom fiskerimyndighetene og fylkesmannen/miljøverndepartementet på grunn av verdensarvstatusen.

Foto: J. Thomassen/NINA

Man står i en situasjon lokalt hvor det må velges mellom arbeidsplasser i denne næringen eller verdensarvstatus. I forbindelse med kommuneplanprosessen i 2020 kom man likevel til et kompromiss som frigjorde flere arealer til havbruksnæring på østsiden av hovedøya (Indikator: kommuneplanen fra 2020). Kort avstand mellom de aktuelle lokalitetene fører til stor smittefare mellom merdene. Sykdommer, særlig lakselus som er blitt resistent overfor behandlinger som tidligere virket bra, vil lett spre seg over større områder og true villaksbestanden.

På tross av teknologisk utvikling kan ikke merdene flyttes lenger til havs grunnet ekstremvær og betydelig økt fare for rømminger. Økningen i antall konsesjoner (Indikator: statistikk over konsesjoner) og konsentrasjonen av merdene, kombinert med ekstremvær, førte for noen år siden til konflikter med tradisjonelt fiskeri. Varmere klima har medført at tidligere kystfiskerne ser for seg nye næringsmuligheter med oppdrett av nye arter som Pangasius.

Ekstremværet kan imidlertid føre at anleggene i framtida må landbaseres, noe som kan være vanskelig, fordi det er slappe nasjonale rammebetingelser til havbruksnæringa og naturlig nok ingen overføringer.

4.3.3 Transport

Bare to daglige anløp av hurtigbåten fra Brønnøysund, ett om morgenen for å hente skoleelever og noen få arbeidsfolk, og ett om ettermiddagen for å frakte dem tilbake (Indikator: rutetabell). Diskusjonen om fastlandsforbindelse har pågått siden 2013, men med elendige rammevilkår og minimale statlige overføringer til Distrikts-Norge er sannsynligheten omtrent lik null. Den "nye" lokalbåten fra TV-serien i 2008-11 "Himmelblå" flyter ennå, men bare så vidt, og har en daglig avgang mellom Vega og Brønnøysund (Indikator: rutetabell). Det er en kontinuerlig krig med Nordland fylkeskommune om å opprettholde bilfergeforbindelse, slik at melkebil, slaktetransport og annen last til landbruksdriften kan gå til og fra fastlandet – dette er helt avgjørende for opprettholdelse av jordbruket på Vega, som i sine glansdager var Nordlands stolthet.

Vegstandarden på Vega er et sorgens kapittel, løvetann bryter vei gjennom asfalten, bare veiene til de største gårdene vedlikeholdes av hensyn til lastebiltransporten.

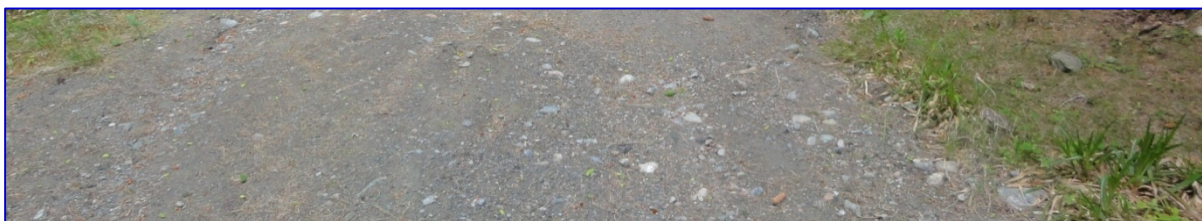

Foto: J. Thomassen/NINA

Det er ikke kommunale midler til kantrydding og gjengroingen begynner nå å ta over visse veistreknings. Bare vestsida unngår gjengroingseffekten på veiene fordi ekstremværets kraftige vind hindrer etablering av ny vegetasjon (Indikator: fjernmålingsbilder som viser gjengroing). Til gjengjeld fører mye og kraftig nedbør til en elendig vegstandard. Egentlig betyr det hele ikke mye ettersom det knapt nok er kjørbare biler og folk igjen på Vega, hvor en nå må dra til Brønnøysund for å få fylt bensinkanna!

4.3.4 Energisituasjonen

Det gamle og slitte elektrisitetsnett er falt ned mange steder og det er bare kommunesenteret Gladstad som har sånn noenlunde permanent strømtilførsel.

Høyeste prioritet har alders- og sjukeheimen hvor det stadig flytter flere inn. De 4 store industri-gårdsbrukene har måtte anskaffe egne generatorer, det ble umulig å stole på HelgelandsKraft og leveringssikkerheten (Indikator: levert el-kraft til Vega). Transport av diesel til generatorene i tanker fra Brønnøysund skaper en sårbar situasjon med den dårlige fergeforbindelsen. Ettersom det er få kampanjebærere mot vindparketablering igjen på Vega, opprettet Torghatten kommune vindmøllepark på hovedøya. Energien eksporteres til Trøndelag.

4.3.5 Landskap

Natur- og kulturlandskap. Vega gror igjen (Indikator: fjernmålingsbilder som viser gjengroing) og kulturlandskapet forfaller fordi rammebetingelser og statlige overføringer til skjøtsel av kulturlandskapet har falt bort.

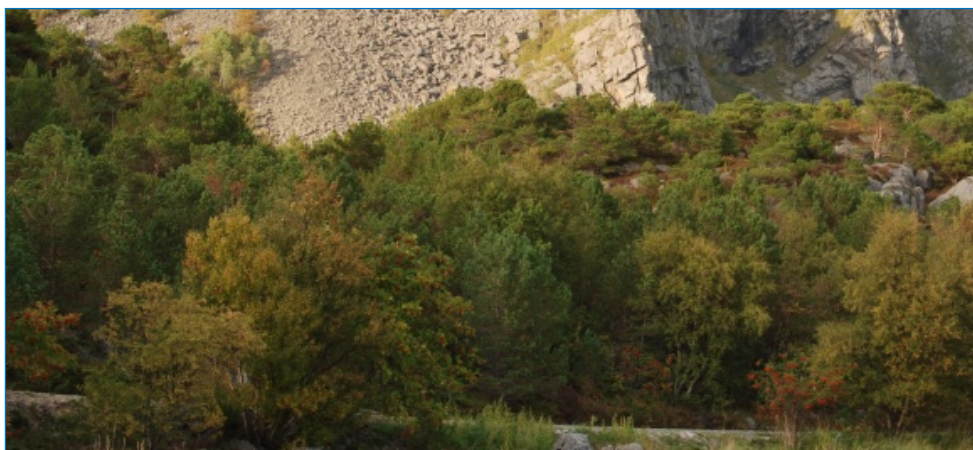

Foto: J. Thomassen/NINA

Mellom 2010 og 2020 ble det bygget masse hytter og feriehus (Indikator: kart over bebyggelse i 2010 og 2020) som ennå benyttes av de få Vegaværingene som er igjen og rikfolk fra Brønnøysund, Sandnessjøen og Bodø.

Stortingsvalget i 2013 førte til en konservativ koalisjon som åpnet for mange dispensasjoner innenfor områder som tidligere hadde forvaltningsrestriksjoner. Diffuse arealplaner, både kommunalt og på fylkesnivå, og mange dispensasjoner har ført til at noen Oslofolk bygger palasslignende hus på kremstedene på Vega, samt sommerhus i øyene.

En aldrende Kjell Inge Røkke kommer i 2021 på besøk for å se på mulighetene til investeringer i eiendom og kjøper opp verdensarvområdet, som nå mer og mer framstår som et rekreasjonssted for folk utenfra. Ærfugltradisjonen er i ferd med å dø ut. Rekreasjonsbruken av Vega skjer i all hovedsak i sommersesongen, Vega framstår som et ødelandskap vinterstid. Vindmølleparken på Vega er en trussel mot fugler og er i ferd med å utrydde havørn- og hubrobestandene.

Foto: J. Thomassen/NINA

Den slappe vernepraktiseringen øker faren for at viktige natur- og kulturverdier ødelegges. I 2020 var så mye dyrkbar mark lagt under ploegen til grasproduksjon at det omtrent ikke er arkeologiske kulturminner igjen i lavlandet på hovedøya. Dette har skjedd gradvis og uten undersøkelser og dispensasjoner. En rekke miljøkriminalitetssaker pågår mellom bønder på øya og kulturminnemyndighetene (Indikator: offentlige journaler).

Andre arealer er så gjengrodd at det ikke lenger er framkommelig til de få kulturminner som ligger igjen og friluftslivsfolket svikter på grunn av mangel på opplevelser. Vega slår veldig dårlig ut på den nasjonale miljømålstatistikken (Indikator: miljømål statistikk). Økt tilgang på rådyr og elg gir riktignok gode jaktmuligheter, men det er få Vegværingers som har tiltakslust nok til å jakte.

Vega mistet kulturarvstatusen i 2024 (Indikator: verdensarvstatus mistet) fordi en hadde tapt kampen mot gjengroing og fordi det ble åpnet for rekreasjonsbruk med nybygde fritidshus i øyværene med derpå forstyrrelse av ærfuglen og ødeleggelse av ærfugltradisjonen. Sitkagran dominerer landskapet på fastøya, mens mjørdurt dominerer øyene. Skogen er for tett til turbruk, og den har også overtatt all beitemark.

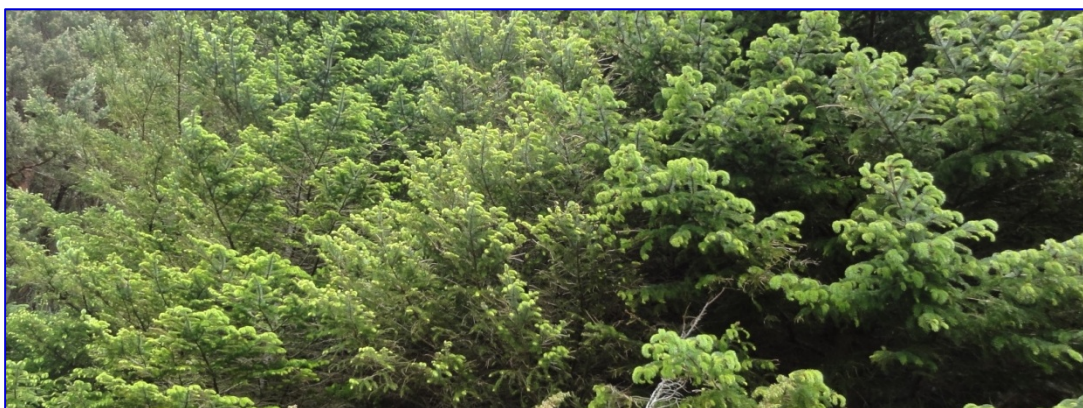

Foto: J. Thomassen/NINA

Torghatten kommune har fått det som de vil og overtatt verdensarven (Indikator: verdensarvdiplomet), og det bare på grunn av et hull i et fjell! På Vega er det kun en kopi av verdensarvdiplomet igjen på ferger.

Fugleinfluensaen slo ut nærmest hele ærfugl- og grågåsbestandene i den store epidemien i 2015 (Indikator: antall døde fugler/populasjonsnedgang). Det tragiske var at sjukdommen gikk over på mennesket, og de eldste og barna ble sterkest rammet.

Kulturminner og kulturmiljø. Bærerne av ærfugltradisjonen døde ut, før noen rakk å ta vare på kunnskapen deres (Indikator: ingen ærfugldrifting). Kulturminnevernets kortsiktige verdiskapingsprosjekter løp endelig ut i 2015, Dette ble katastrofalt for Vega som virkelig fikk merke at de ikke lenger var det siste nye skudd på stammen av Verdensarvsteder. Ettersom det ikke lenger var noen oppvoksende generasjon, ble 40-/50-åringene deprimerte og desillusjonerte, og flyttet til byen. Gründere fra SINTEF i Trondheim så potensialet i verdensarvstatusen, og gjennom gamle foto og NIKU-rapporter ble det satt i gang et museumsprosjekt med kulissehuse, utstoppet ærfugl og lyd på boks. Ved rapporteringen i 2016 ble det stilt spørsmål ved om verdensarvstatusen stod i fare. I 2024 mistet som nevnt Vegaøyan statusen som verdensarvområde.

Rorbuer som fortsatt står brukes i beste fall til lager. På folkemunne sies det at befolkningen som er igjen bor i "gulhuset" (omsorgsboligen, gamlehjemmet!) på Gladstad. Ea er et ikke-tema, og den som er igjen er under sterkt jaktpress.

I 2025 sitter to-tre gamle sjeler og vokter på de fire fuglene på kort gangavstand. Barnebarna kommer innom av og til for å høste dun. Informasjon og tradisjoner forekommer på museet og i papirutgaver. Hvis ikke ærfuglpopulasjonen og voktertrenden tar seg opp blir det ingen mulighet til å få tilbake verdensarvstatusen.

4.3.6 Turisme

Ylvingen fikk et kort oppsving etter tv-serien Himmelblå (2008-2011) med sommerkafé og pensjonat (Indikator: sommerkafé og pensjonat), men siden det ikke flyttet flere fastboende til øya, ble øya liggende øde og gjengrodd i 2020. Vega forfaller. Turisttallet og turistnæringen går ned ettersom det er lite utenom den tidligere verdensarven som tiltrekker turistnæringen (Indikator: turiststatistikk). Det har vært fritt fram for fisketurister siden 2012 – men nå er det nærmest svart hav i kystnære farvann og fritt for fugl (Indikator: overvåkingstall fra HI og NINA). Noen få turister (1.000/år) kommer likevel for å drive havrafting og vannskuterkjøring i tillegg til rekreasjonsbruket i nye fritidshus i øyværene.

Ironisk nok er det bygget en kopi av Skjærvær i Brønnøy for å tjene penger på turistene. Ea er borte, og det brukes indisk løpeand i stedet for.

4.4 Scenario 4: *Kaosøya*

I scenario "Kaosøya" er det mye som ikke fungerer. Riktignok er intensjoner om og forståelse av vern på plass, men fungerer ikke i praksis pga dårlige rammebetingelser og dårlig økonomi. En slapp oppfølging av verneforskriftene med mange dispensasjoner er i ferd med å ødelegge strandsonen på deler av Vega. Dette, kombinert med dårlig økonomi, fører til at er det stor fare for at verdifulle natur- og kulturverdier ødelegges. Landbruket på Vega er sterkt rasjonalisert og består i hovedsak av få og store industrigardsbruk. Tradisjonelt kystfiske har gått sterkt tilbake og en lite bærekraftig havbruksnæring uten nødvendig styring og kontroll har overtatt arealene der kystfiskeren tidligere regjerte. Utenlandske bobilturister har "overtatt" Vega i sommermånedene og fisker opp lovlig kvoter fiskefilét. Bobilturismen er blitt symbolet på den nye bruken av Vega. Den stadig økende befolkningen må i stor grad finne seg arbeid utenfor kommunen og pendling er økende.

Utviklingsveier og drivere brukt i scenariefortellingen:

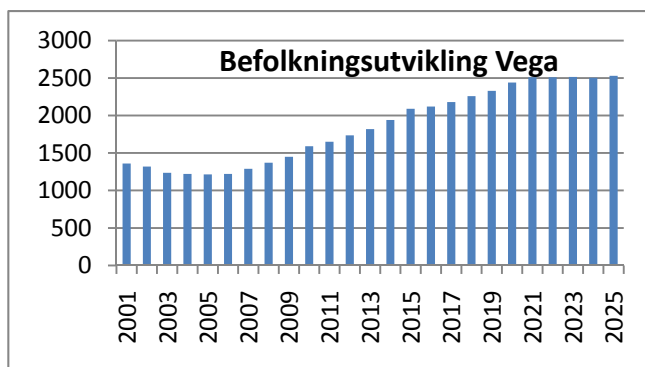
- Økende befolkning på Vega
- Norge ikke medlem av EU
- Klima som i dag
- Stor grad av samarbeid og samforståelse mellom lokal og nasjonal forvaltningstankegang
- Godt lokalt og regionalt forankrete planer, men mange dispensasjoner og delvis styrt turisme
- Landskapet gjengrodd
- Dårlige ordninger gjennom lave økono-miske tilskudd fra staten
- Slappe rammebetingelser for havbruk
- Kontinuerlig fornying av dokumentasjon og informasjon

Noen hendelser på veien fram til 2025

År	Hendelse
2000	Befolkningsreduksjonen på Vega fortsetter
2004	UNESCOs verdensarvkomité beslutter på møte i Kina 1. juli at Vegaøyen skal få status som verdensarvområde Det internasjonale havforskningsrådet anbefaler full stans i all fiske etter kysttorsk
2008	Befolkningen på Vega teller 1.250 personer, engstelse for reduksjon
2010	Etter en periode med stabilt folketall begynner befolkningen på Vega å øke Verdiskapningsprogrammene til DN og RA fases ut Store tilskudd fra WTO for å hindre gjengroing
2012	Norge er taperen i WTO-forhandlingene og tilskudd for å hindre gjengroing bortfaller
2013	Verdiskapningsprogrammene til DN og RA avsluttet
2014	Nasjonale tilskuddsordninger reduseres gradvis
2015	Vega åpner for arbeidsinnvandring fra Øst-Europa og de Baltiske landene Omtrent slutt på torsk i havet
2016	Svikt i kontroll med lokaliteter for havbruk Kysttorskbestanden stabiliserer seg på et faretruende lavt nivå Offshore vindmøllepark ferdigstilles
2020	9 av 10 konsesjoner og fiskerettigheter kjøpt opp av folk utenfor kommunen Miljømål for 2020 ikke oppnådd Verdensarven truet pga for mange fritidshus i Vegaøyen
2022	National Geographic's "rating team" plasserer Vegaøyen nederst på verdensarvlista
2024	Vegaøyen mister verdensarvstatusen
2025	Statoil/Hydro støtter det norske curlinglandslaget til OL i 2028 Befolkningen på Vega teller 2.500 personer

4.4.1 Vegasamfunnet

Siden 2008 har folketallet på Vega økt jamt og trutt og befolkningen teller nå omkring 2 500 personer (Indikator: ssb statistikk over befolkning og befolkningsutvikling), en fordobling på drøye 15 år, og gjennomsnittsalderen har vært minkende de siste 10 årene.

Befolkningsutvikling på Vega de siste 25 årene

Noe av befolkningsøkningen skyldes at Vega allerede i 2015 åpnet for arbeidsinnvandring fra Øst-Europa og de Baltiske landene. De nye innbyggere på øya er delvis sysselsatt i en svakt voksende havbruksnæring, i kystfiskeriet og i jordbruket, men først og fremst er de avhengige av daglig eller ukentlig pendling til de større befolkningssentrene som Brønnøysund, Sandnessjøen og til og med Bodø og Trondheim. Det holdes det kurs i slaviske og baltiske språk for å opprettholde kommunikasjonen med tilflytterne. Det er et sterkt økende press på tomter særlig til fritidshus, men lite tilgang på areal noe som har ført til at prisnivået på tomter er så høyt (Indikator: statistikk over tomtepriser) at det bare er folk med mye kapital som kan kjøpe. Areal har blitt investeringsobjekt.

4.4.2 Næringsvirksomhet

Landbruk. Landbruket på Vega har industrialisert og rasjonalisert seg og består nå i første rekke av 4 moderne industrigardsbruk, som leverer mjølk og kjøtt til *Tjøtta grill og mjølk*.

Den tidligere lokale småskala produksjonen fra landbruket er imidlertid satt tilbake pga av manglende statlige tilskudd til Utkant-Norge. Gode nasjonale tilskuddsordninger var på plass fram til 2014, men etter hvert som finanskrisen viste seg å være et mer permanent fenomen og Pensjonsfondet ble mer og mer slunkent gis det mindre og mindre tilskudd til marginalnæringer i Distrikts-Norge (Indikator: statistikk over utviklingen av tilskuddsordninger). Et sviktende internasjonalt marked for landbruksprodukter forsterker effekten. Småbøndene har måttet finne seg andre ting å gjøre og for mange ble landbruket erstattet med annen næring på Vega, særlig turisme, eller andre arbeidsplasser i de større befolkningssentrene.

Foto: J. Thomassen/NINA

Anleggsarbeid/pendling tar mer og mer over for arbeidsplassene i den småskala primærnæringen.

Fiskeri. Trenden fra begynnelsen av århundret har fortsatt og kvoter, konsesjoner og fiskeretigheter blir på færre hender. I 2020 er 9 av 10 kvoter kjøpt opp av folk utenfor kommunen (Indikator: antall fordelt på folk). De rike blir rikere og det er dårlig lokal rekruttering til fiskeyrket fordi det rett og slett er vanskelig å få arbeid på de stadig færre og større fabrikktrålerne langs kysten. Båtene er stort sett registrert på Sunnmøre, og eierne er lite lystne til å ta nordlendinger om bord, de prioriterer heller sine sambygdinger. Den grønne kråkeballen herjer fortsatt og er en alvorlig trussel mot den lille tareskogen som ennå er igjen på spesielle lokaliteter.

Kysttorsken uteblir fortsatt og oppveksthabitatet er forsvunnet ettersom tarebeltet er svært viktig i de to første leveårene til kysttorsken (Indikatorer: utbredelse og mengde kråkebolle og bestand av kysttorsk). Bestanden av norsk kysttorske har i følge havforskerne avtatt sammenhengende siden 1994, den "siste torsken" ble dratt på land i 2015.

Det er store fangster av fisk og krabbe (Indikator: tall over omsetning av fisk og krabbe fordelt på båtstørrelse) av større båter, på grunn av mye vind og ekstremvær sliter kystfiskeren. Det er mindre ilandføring og omsetning av fersk fisk på Vega.

Foto: J. Thomassen/NINA

Havbruk. Slappe rammebetingelser og lite oppsyn har ført til at det er mindre kontroll med lokaliteter til oppdrett som det stadig har blitt flere og flere av. Norsk havbruksforvaltning fikk en alvorlig knekk under Stoltenberg3 regjeringen rundt 2016 da fiskeriministeren, i følge påstander fra miljøbevegelsen, ikke benyttet seg av det lovverket hun hadde mulighet til. Ansvaret ble skjøvet over på Mattilsynet som ble handlingslammet fordi det ikke kom klare føringer fra regjeringen.

Foto: J. Thomassen/NINA

Resultatene fra denne prosessen har uheldigvis holdt seg og vi ser nå stadig mindre kontroll med helsetilstanden innen havbruket, hyppigere sykdomsutbrudd, ingen kontroll med produksjonsvolum, overfylte merder og mindre sikring mot rømming (Indikator: rapporter fra Mattilsynet).

Oppdrettsnæringen leverer i dag et dårligere produkt med lavere lønnsomhet og dumping av priser. Som en reaksjon på den dårlige norske havbruksforvaltningen har EU innført straffetoll og markedet er i ferd med å bryte sammen.

4.4.3 Transport

Ettersom pendling, særlig til Brønnøysund har vært sterkt økende har hurtigbåtforbindelsen blitt prioritert til tross for at statlige overføringer til transport ligger på et bunnivå. Prioriteringen

av hurtigbåt har gått ut over bilfergeforbindelsen som i perioden september til april kun har 1 daglig avgang til og fra Brønnøysund, denne opprettholdes utenfor sommersesongen først og fremst av hensyn til landbruket (melkebil, gjødsel, for og dyretransporter) (Indikator: fergeruter).

Foto: J. Thomassen/NINA

I sommersesongen (mai-august) invaderes Vega av tyske bobiler og en spesialbygget katamaran bilferge har opptil 10 daglige avganger etter behov og etter kjøreregelen "Full ferge – kjør" (Indikator: fergeaktivitet).

På tross av manglende bevillinger fra staten til vedlikehold av vegnettet på Vega er vegstandarden overraskende bra. Ytterligere vedlikehold av vegnettet sponses av rike sommergjester og hotellene (Indikator: midler brukt til vedlikehold og hvor midlene kommer fra).

4.4.4 Energisituasjonen

Elektrisitetsforsyningen til Vega har måttet utbedres på grunn av turistnæringen og de store robotstyrte fellesfjøsene. Også hotellet krever sitt med diverse oppvarmete spa-anlegg og svømmebasseng. Strømmen er dyr (Indikator: statistikk over strømpriser) noe som er problematisk i allerede utsatte næringer, men på grunn av et slappere vern godkjente MD bygging av en offshore vindmøllepark i retning Tjøtta.

Foto: J. Thomassen/NINA

Anlegget stod ferdig i 2016 og forsyner hovedøya med strøm (Indikator: vindmølle-parken i drift).

Landskap

Natur- og kulturlandskap. Den gode kommunikasjonen mellom forvaltningsnivåene har ført til god arealplanlegging, dette er også sterkt hjulpet av den kompetansebygging som skjedde i kommunen i forbindelse med kommuneplanprosessen i 2008 – 2010, men de gode planene blir ikke utnyttet i mangel på økonomiske ressurser. Slapp oppfølging lokalt og sentralt av verneforskrifter for strandsonen har ført til at det er fritt fram for bygging (Indikator: bygging i

strandsonen) i de relativt få tilgjengelige areal i strandsonen. Regulering mangler og allerede i 2020 var Verdensarven truet pga for mye fritidshus i Vegøyen. Det er stor fare for at viktige natur- og kulturverdier ødelegges i kommunen.

Til tross for gode intensjoner gror tidligere beiteområder stadig mer igjen pga mangel på ressurser (Indikator: kart over gjengroing over tid). Mengden med fritidshus kombinert med gjengroing og tapet av kulturminner førte til at Vega mistet kulturarvstatusen i 2024 (Indikator: verdensarvstatusen tapt).

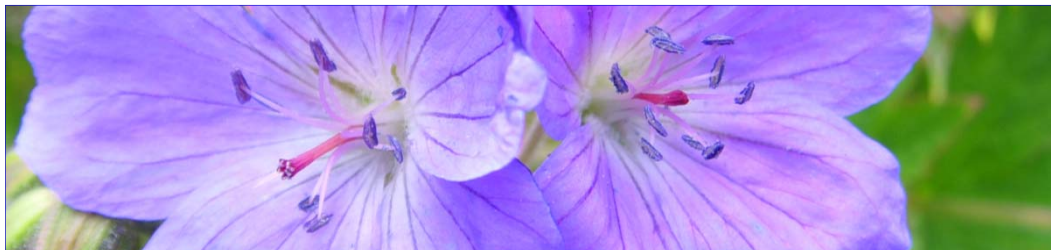

Foto: J. Thomassen/NINA

Hovedårsaken til at kampen mot gjengroing ble tapt, var at rammevilkårene for landbruket endret seg dramatisk med WTO-forhandlingene i 2012. I perioden 2010-2012 ble det overført til dels store midler (Indikator: størrelse og kilde på tilskudd) til Utkant-Norge gjennom WTO systemet for å hindre gjengroing, men disse tilskuddsordningene falt bort i 2012. Sitkagran dominerer nå landskapet på fastøya, mens krattskog og mjørdurt dominerer øyene.

Kulturminner og kulturmiljø. Det er omtrent ingen penger til bevaring av gamle bygninger på Vega. Etter at verdiskapingsprogrammene til RA og DN var helt slutt i 2013 var det plutselig ikke midler igjen til stimulering av antikvarisk restaurering. Kulturminnefondets kasse ble mer og mer slunken etter hvert som finanskrisen viste seg å være en mer permanent tilstand og Fondet konsentrerer midlene sine til bynære strøk hvor presset er størst. Vegværingene er fortsatt utrolig lokalpatriotiske og setter i gang restaurering og vedlikehold på dugnad og ved private lån.

Mye av bygningsmassen blir likevel ikke vedlikeholdt og forfaller, blant annet fordi det er for lite folk som orker dugnadsarbeid. Rikingene bygger palasser i strandsonen med glaserte teglstein på taket og masse karnapper, store bryggeanlegg og private stamper (Indikator: foto av palasene og antall). Det dispenseres fra bestemmelsene om hensyntaking i 100-metersbeltet og slumses med registreringer i forbindelse med byggesaker, noe som medfører at både fine gamle bryggeanlegg og sjøhusmiljøer raseres og at mange fornminner går tapt. Mangelen på oppnådde miljømål (Indikator: miljømål og måloppnåelse) for 2020 ble den siste spiker i kisten for verdensarvposisjonen til Vega. Sommeren 2022 er National Geographic ute med sitt "rating-team" og plasserer Vega nederst på listen over verdensarvsteder (Indikator: ratinglista fra NG), og som nevnt tas Vega av listen i 2024.

Vegværingene forsto tidlig verdien av en kontinuerlig fornying av dokumentasjon, informasjon og forskning omkring Ea tradisjonen. Alle var enige i at Ea tradisjonen er viktig, men ivaretagelsen av den levende tradisjonen passer ikke inn i noe budsjett. Dunværene besøkes nå av ministre som smiler og koser seg og tar med pengesekken hjem igjen. Vega går på en måte rett tilbake til forrige århundre (1999), før arbeidet med å få verdensarvstatus var kommet skikkelig i gang. Det er imidlertid noe unge ildsjeler igjen på Vega som ikke ønsker at foreldrenes kamp om verdensarvstatus skal være forgjeves. De jobber hardt mot norske aktører som kan spytte inn sponsormidler (Statoil) for bl.a. å sette i stand enkelte vær. Statoil fatter interesse for kulturtradisjonen på Vega, men velger i 2025 i stedet å støtte det norske curlinglandslaget til OL i 2028 (Indikator: Statoil/Hydros pressemelding om støtte).

Under mottoet "Ta tilbake Verdensarven" ser derfor ildsjelene for seg to aktuelle løsninger:

1) De har tatt kontakt med flere store design og klesproduksjonsfirma og markedsført den eksklusive dunen fra Vegaøyan til dunjakker. Heldigvis fatter Tommy Hilfinger interesse for den genuine dunen og kjøper 4 dunvær (Indikator: salgsdokumenter).

2) Ea produksjonen flyttes til hovedøya (Indikator: produksjonsnivå på hovedøya og i værene(0)), og det blir en mer fabrikkrettet produksjon for å tjene penger og skape arbeidsplasser. Erfaringer viser nå at ærfugl fungerer i flere driftsformer, og dokumentasjonsnivået opprettholdes. E-museet forfaller fordi tilskudd til vedlikehold bortfaller, men blir beholdt for moroskyld til den første turisten faller i den råtnende trappen.

Turisme

Fisketurister fra Tyskland og Nederland (2.500/år) (Indikator: antall og opphav) kommer i bobil med øl og fryseboks. De retter seg forsåvidt etter lovene om styrt ferdsel i øyværa og 15 kg filet/fisker, men legger ikke igjen penger på Vega. Denne turismen står i sterk kontrast til anbefalinger fra norske og internasjonale havforskningsekspertene. Allerede i 2004 anbefalte det internasjonale havforskningsrådet full stans i alt fiske på kysttorsken, og i 2006 var gytebestanden den laveste som noensinne var observert. Rekrutteringen avtok kontinuerlig i perioden fra 1996 til 2016 da den av årsaker som ikke er kjent stabiliserte seg på et faretruende lavt nivå (Indikator: tall fra HI om bestanden av kysttorsk). Likevel er den kommersielle fangsten av kysttorsk i dag langt over kvoten på 21.000 tonn. I tillegg kommer altså betydelige kvanta gjennom turistfiske og fritidsfiske (Indikator: fangststatistikk).

Foto: J. Thomassen/NINA

Det er ikke penger i kommunen til å bygge ut sengeplasser til andre turister, og turismen, bortsett fra bobilfolka, er hovedsakelig basert på dagturister som ikke er innom hovedøya for overnatting (Indikator: statistikk over antall turister og overnattingsdøgn). Havhotellet er unntaket og har gjennom de siste 10 årene bygget seg opp og fått et internasjonalt renommé på grunn av fremragende mat og et spektakulært spa anlegg. Det er opptil ett års ventetid for å få plass - og det gjennom hele året (Indikator: venteliste på hotellet). Ellers er det ikke mye rekreasjons- og fritidsbruk av Vega, bare lokalbefolkninga går tidvis i skogen (med gåstaver).

Foto: J. Thomassen/NINA

5 Referanser

- Börjeson, L., Höjer, M., Dregborg K-H., Ekvall, T. & Finnveden, G. 2006. Scenario types and techniques: Towards a user's guide. *Futures* 38. 723-739.
- Canadian Sustainability Indicators Network (CSIN) 2007. Scenarios as Structured Thinking about the Future. http://www.csin-rcid.ca/downloads/csin_learning_event_rothman.ppt#256,1
- Etienne, M., Cohen, M. & Le Page, C. 2003. A step-by-step approach to build-up land management scenarios based on multiple viewpoints on multi-agent system simulations. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, vol 6, no 2. 257-262.
- European Commission 2002. "Thinking, debating and shaping the future: Foresight for Europe". Final report prepared by a High Level Expert Group for the European Commission, European Commission, DG Research, Unit RTD-K.2 – "Science and Technology foresight; links with the IPTS", September 2002.
- Fagerheim, W. 2007. Innføringskurs i scenarieutvikling. Mind the Gap. Notat. 62 s.
- Hansson, R., Prestrud, P. & Øritsland, N.A. 1990. Assessment system for the environment and industrial activities at Svalbard. Norw. Polar Research Institute, Report no. 68 – 1990. 267 pp.
- Holling, C.S. 1978. Adaptive environmental assessment and management. John Wiley & Sons: Chichester- New York - Brisbane - Toronto. 1986.
- Millennium Ecosystem Assessment 2005. Scenarios. Island Press, Washington.
- UNEP 2002. Global Environment Outlook-3: Past, present and future perspectives. Earthscan, London.
- UNEP 2007a. GEO Resource Book: A training manual on integrated environmental assessment and reporting <http://www.unep.org/geo> or <http://www.iisd.org/measure>
- UNEP 2007b. GEO Resource Book. Training Module 6. Scenario development and analysis. www.unep.org/dewa/Docs/geo_resource/FINAL_GEO_Mod6_06_qx.pdf

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen naturforskning. Vår kompetanse utøves gjennom forskning, utredningsarbeid, overvåking og konsekvensutredninger.

NINAs primære aktivitet er å drive anvendt forskning. Stikkord for forskningen er kvalitet og relevans, samarbeid med andre institusjoner, tverrfaglighet og økosystemtilnærming. Offentlig forvaltning, næringsliv og industri samt Norges forskningsråd og EU er blant NINAs oppdragsgivere og finansieringskilder.

Virksomheten er hovedsakelig rettet mot forskning på natur og samfunn, og NINA leverer et bredt spekter av tjenester gjennom forskningsprosjekter, miljøovervåking, utredninger og rådgiving.

ISSN:1504-3312
ISBN: 978-82-426-2234-1

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor

Postadresse: Postboks 5685 Sluppen, NO-7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, NO-7047 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00, Telefaks: 73 80 14 01

E-post: firmapost@nina.no

Organisasjonsnummer 9500 37 687

<http://www.nina.no>

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger